

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PARA, SERMAYE PİYASALARI VE FİNANSAL KURUMLAR
BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSLAMİ BANKALAR VE EKONOMİYE
ETKİLERİ : YEMEN ÖRNEĞİ**

İbraheem Khalid M. HUMAID

2501121232

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Arif SALDANLI

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : IBRAHEEM KHALID
MOHAMMED HUMAID Numarası : 2501121232

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : PARA SERMAYE PİY.VE FİN.
KUR. Danışmanı : DR.ÖĞR.ÜYESİ ARIF SALDANLI

Tez Savunma Tarihi : 15.05.2019 Saati : 13:00

Tez Başlığı : İSLAMİ BANKALAR VE EKONOMİYE ETKİLERİ: YEMEN ÖRNEĞİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR.ÖĞR.ÜYESİ ARIF SALDANLI		KABUL
2-DR.ÖĞR.ÜYESİ M.SABRİ TOPAK		KABUL
2-DR.ÖĞR.ÜYESİ ALİ KABLAN		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DOÇ.DR.VELİ YILANCI		
2-DR.ÖĞR.ÜYESİ BURÇAY YAŞAR AKÇALI		

İSLAMİ BANKALAR
VE
EKONOMİYE ETKİLERİ: YEMEN ÖRNEĞİ
İBRAHEEM KHALID M. HUMAİD

ÖZ

Bankacılık sisteminin, bir ülkenin ekonomik büyümesine olan katkısının yanı sıra ülkenin ekonomik gelişmesi üzerinde de önemli bir katkısının bulunduğunu söylemek mümkündür. Bankacılık sistemi, sadece iç tasarrufları ve yatırım finansmanını harekete geçirmedeki rolü ile değil aynı zamanda dış tasarruf ve yatırım finansmanındaki rolüyle de ekonomik faaliyetlerin özünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla bir ülkenin bankacılık sisteminin gelişmişliği ve derinliği ne kadar yüksek olursa o ülke ekonomisine katkısı o ölçüde yüksek olacaktır.

Son yıllarda İslami bankacılığın göstermiş olduğu başarılar, İslami bankacılığın bankacılık sistemi içindeki önemini daha da arttırmıştır. Özellikle 2008 küresel finans krizi sonrasında İslami bankacılığın, küresel piyasalarda izlenen olumsuz gelişmelerden geleneksel bankacılığa oranla daha az etkilendiği gözlenmiştir. Bu bağlamda da İslami bankacılık sisteminin dünya bankacılık sisteminde önemli bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Yemen ekonomisi, bölgesel ve uluslararası düzeyde farklı ekonomilere kıyasla daha küçük olmasına ve ekonomi içinde faaliyet gösteren finansal kuruluş sayısı sınırlı olmasına rağmen Yemen'deki İslami bankalar, dünya İslami bankalarının küresel kalkınmasından olumlu yönde etkilenmişlerdir. Yemen'de İslami bankacılık yeni olmasına rağmen Yemen İslami bankaları, Yemen bankacılık sisteminin toplam aktiflerinin yaklaşık % 32'sine sahip olarak hızlı bir büyüme göstermiştir.

Bu çalışmada, 2006:1-2015:4 dönemi için çeyreklik veriler kullanılarak Yemen İslami bankalarının aktif büyüklüğü, mevduat büyüklüğü ve finansman büyüklüğünün Yemen ekonomisinin büyümesi üzerine olan etkileri analiz edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda; Lee-Strazicich (2004) LM yapısal kırılmalı birim kök testi, Hatemi eşbütünleme testi, Hatemi asimetrik nedensellik testi kullanılmıştır. Sonuç olarak GDP

ile İslami bankalara ilişkin bankaların aktif büyüklüğü, bankaların mevduat büyüklüğü ve bankaların finansman büyüklüğü arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Buna karşın aynı serilere ait kısa dönemli bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslami bankacılığı, Katılım bankacılığı, Faizsiz bankacılık, İslami Finans, Özel Finans Kurumları.

ISLAMIC BANKS
AND
EFFECTS ON ECONOMY: THE CASE OF YEMEN
İBRAHEEM KHALID M. HUMAİD

ABSTRACT

It is possible to say that the banking system is contributing to the country's economic growth factor as well as its growth. The banking system is the core of economic activities, not only for an important role in mobilizing domestic savings and a foreign investment, but also for representing the most important contact with the outside of the world. Therefore, if the country's banking system is more developed it will be more positive in the economy of that country.

In recent years, the success of Islamic banking has increased because of importance. Especially, in 2008 after the global financial crisis, it was noted that Islamic banks were less affected by the negative developments of observed in the global markets than conventional banking operations. In addition, it can be said that the Islamic banking system has an important role in the global banking system.

Despite the fact that Yemen's economy is small compared of different institutions operating within , Islamic banks in Yemen are not far from the global development of Islamic banks. Although, Yemen Islamic banking has emerged recently, it has achieved 32% of total assets of the banking system and has grown rapidly.

In this study, using the quarterly data between 2006:1 - 2015:4, we examined the effects of asset size. The size of deposits and loans of Islamic banks in Yemen are in the growth of the Yemeni economy. For this purpose, the researcher used Lee-Strazicich (2004) LM structural root unit test, (Hatemi 2008) that joints integration test and Hatemi (2012) also asymmetric causality test. As a result, it has been determined that there is a long-term relationship between the size of assets of banks and the volume of loans in Islamic banks and GDP of Yemen.

Keywords: İslamic banks , Participation banks , Interest-Free banks, Islamic Finance, İslami Finans, Private Financial Institutions.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında, her aşamada yardım, destek ve yönlendirmelerini esirgemeyen tez danışmanım sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Arif Saldanl  a , bu süreç içinde bana hep destekleyen değerli ailem'e, e im Asma Abdullah'a ,oğlum Yusuf'a, manevi kardeşim Elif Asoy'a, sınıf arkadaşlarım Arifnur Güngör ve İlknur Külekçi'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

İbraheem Khalid M.Humaid

Nisan,2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

İSLAMİ BANKACILIK TEMEL KAVRAMLAR VE TARİHÇESİ

1.1. Temel Kavramlar	3
1.1.1. Faiz ve Riba Kavramları	3
1.1.2. İslam’da faiz/riba yasağı	4
1.1.3. Ana Akım İktisat Okullarında Faiz Kavramı	5
1.2. İslami Bankacılık (Faizsiz Bankacılık).....	6
1.2.1. İslami Bankacılığın Tarihçesi	7
1.2.2. İslami Bankacılığının Temel Özellikleri.....	10
1.2.2.1. İslam Kurallarına Uygun Olması	11
1.2.2.2. Faizin Yasak Olması	12
1.2.2.3. Kâr/Zarar Paylaşımı	12
1.2.2.4. Risk Paylaşım Esası	13
1.2.3. Geleneksel Bankacılık ve İslami Bankacılık Arasındaki Temel Farklar	13
1.2.4. Dünyada İslami Bankacılık.....	16
1.2.4.1. Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) Ülkeleri	20
1.2.4.1.1. Suudi Arabistan	20
1.2.4.1.2. Kuveyt.....	22

1.2.4.1.3. Katar	24
1.2.4.2. Sudan.....	27
1.2.4.3. Mısır	28
1.2.4.4. Türkiye	29
1.2.4.5. Malezya	31
1.2.4.6. Amerika Birleşik Devletleri (ABD).....	33
1.2.4.7. Birleşik Krallık.....	33
1.2.4.8. Almanya	34

BÖLÜM II

İSLAMİ BANKACILIK SİSTEMİNDE FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

2.1. İslami Bankacılıkta Finansman Yöntemleri.....	36
2.1.1. İslami Bankalarda Fon Toplama Yöntemleri.....	36
2.1.1.1. İç Kaynaklar	36
2.1.1.1.1. Özsermaye Kaynakları.....	36
2.1.1.1.2. Ödenmiş Sermaye	37
2.1.1.1.3. Birikmiş Kârlar Ve Rezerveler	37
2.1.1.2. Dış Kaynaklar	37
2.1.1.2.1. Cari Hesaplar	37
2.1.1.2.2. Katılım Hesapları	38
2.1.1.2.3. Özel Fon Havuzlar	38
2.1.2. İslami Bankalarda Finansman Araçları (Fonlandırma Yöntemleri)	39
2.1.2.1. Murabaha	39
2.1.2.2. Mudaraba	40
2.1.2.3. Muşareke	42
2.1.2.4. Azalan Muşareke (Muşareke Mutanakisa)	43
2.1.2.5. Finansal Kiralama (İcarah)	44
2.1.2.6. Selem\Selef	45
2.1.2.7. Istisna'a	46
2.1.2.8. Müzara'a ve Musaka'a.....	47
2.1.2.9. Karz-ı Hasan (Faizsiz Borç).....	48
2.1.2.10. Sukuk (İslami Tahvil)	49

2.1.2.11. Takaful (İslami Sigorta)	51
2.1.2.12. Tavarruk	52

BÖLÜM III

YEMEN'DE İSLAMİ BANKACILIK SİSTEMİ

3.1. Yemen'de Bankacılık Sektörünün Oluşumu ve Gelişimi	54
3.1.1. Cumhuriyet Devrimi Öncesi	54
3.1.1.1. Kuzey Yemen Bölgesi	55
3.1.1.2. Güney Yemen Bölgesi	56
3.1.2. Cumhuriyet Devrimi	59
3.1.2.1. Cumhuriyet Devrimi Kuzey Yemen'deki Finansal Sistemi.....	59
3.1.2.1.1. Kuzey Yemen'deki Finansal Sistem: 1962-1970	60
3.1.2.1.2. Kuzey Yemen'deki Finansal Sistem: 1970-1990	61
3.1.2.2. Cumhuriyet Devrimi Güney Yemen'deki Finansal Sistemi	62
3.1.2.2.1. Güney Yemen'deki Finansal Sistemi : 1963-1969.....	62
3.1.2.2.2. Güney Yemen'deki finansal Sistemi : 1970-1990.....	63
3.1.3. Yemen Cumhuriyeti Birliği	63
3.1.4. Yemen İslami Bankacılık.....	65

BÖLÜM IV

YEMEN'DE İSLAMİ BANKACILIK SİSTEMİ VE YEMEN EKONOMİSİNE ETKİLERİ

4.1. Yemen'de İslami Bankacılığın Yeri ve Önemi	69
4.1.1. Yemen Finansman ve Yatırım İslami Bankası (YIBFI)	71
4.1.2. Tadamun Uluslararası İslami Bankası (TIIB).....	71
4.1.3. Seba'a İslami Bankası (SIB)	72
4.1.4. Bahreyn ve Yemen İslami Bankası (SBYB).....	72
4.2. Yemen'in Ekonomik Göstergeleri:	72
4.2.1. Yemen'in Gayri Safi Yurtiçi Hasıla-GSYH (Gross Domestic Product- GDP)	72
4.2.2. Yemen İslami Bankalar Göstergeleri :	74
4.2.2.1. Yemen İslami bankaların aktif büyüklüğü X1 :	74

4.2.2.2. Yemen İslami bankaların finansman büyüklüğü X2 :	75
4.2.2.3. Yemen İslami bankaların mevduat büyüklüğü X3 :	76
4.3. Literatür Taraması	77
4.4. Araştırmanın Temel Hipotezleri.....	80
4.5. Veri	81
4.6. Araştırma Amacı ve Yöntemi	81
4.7. Araştırma Analizi.....	82
4.8. Sonuç	87
4.9. Öneriler	88
Kaynakça	89

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 : İslami bankacılık ile Geleneksel bankacılık arasındaki Temel farkları.....	13
Tablo 2 : İslami Finans Unsurlarının Hacim Büyüklüklerinin Bölgelere Göre Dağılımı (Milyar ABD doları)	16
Tablo 3 : Mudaraba ve Muşareke arasındaki farkları	43
Tablo 4 : 1962 yılı öncesi Kuzey Yemen’de banka yapısı	56
Tablo 5 : 1962 yılı öncesi Güney Yemen’de bankacılık yapısı	58
Tablo 6 : Yemen Bankacılık Yapısı 1994 Yılında.....	64
Tablo 7 : Yemen Bankacılık Yapısı 31.12.2014.....	66
Tablo 8 : Lee ve Strazicich (2004) LM Birim kök Testi	83
Tablo 9 : Hatemi –J (2008) Eşbütünleşme Testi.....	84
Tablo 10 : Hatemi –J (2012) Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları.....	85

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İslami Bankacılığın Temel Özellikleri	11
Şekil 2: Murabaha Mekanizması.....	40
Şekil 3: Mudarabada Taraflar Mekanizması.....	41
Şekil 4: Muşareke Taraflarının Mekanizması.....	42
Şekil 5: Azalan Muşareke Mekanizması.....	44

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1 : İslami Banka Varlıklarının Ülkelere Göre Dağılımı (Milyar ABD doları)	17
Grafik 2 : Sukuk İhraçlarının Ülkelere Göre Dağılımı (Milyar ABD doları).....	18
Grafik 3 : İslami Fon Varlıklarının Ülkelere Göre Dağılımı (Milyar ABD doları)...	18
Grafik 4 : Takaful Katılımlarının Ülkelere Göre Dağılımı (Milyar ABD doları).....	19
Grafik 5 : Suudi Arabistan'daki İslami Bankacılığın Piyasa Payı	20
Grafik 6 : Suudi Arabistan'daki İslami Bankaların Uluslararası Piyasa Payı	21
Grafik 7 : Suudi Arabistan İslami ve Geleneksel Bankaların Varlıklarındaki Büyüme	21
Grafik 8 : Kuveyt'teki İslami Bankacılığın Yerel Piyasa Payı	23
Grafik 9 : Kuveyt' teki İslami Bankaların Uluslararası Piyasa Payı	23
Grafik 10 : Kuveyt İslami ile Geleneksel Bankacılığın Varlıkların Büyüme	24
Grafik 11 : Katar'daki İslami Bankacılığın Yerel Piyasa Payı	25
Grafik 12 : Katar' daki İslami Bankalarının Uluslararası Piyasa Payı	26
Grafik 13 : Katar İslami ile konvesyonel bankacılığın varlıkların büyüme.....	26
Grafik 14 : Sudan'da İslami Bankacılığın Yerel Piyasa Payı	28
Grafik 15 : Mısır'daki İslami Bankacılığın Uluslararası Piyasa payı	29
Grafik 16 : Türkiye'daki İslami Bankacılığın Yerel Piyasa Payı	30
Grafik 17 : Türkiye' daki İslami Bankalarının Uluslararası Piyasa Payı	30
Grafik 18 : Malezya'daki İslami Bankacılığın Yerel Piyasa Payı	32
Grafik 19 : Malezya'daki İslami Bankalarının Uluslararası Piyasa Payı	32
Grafik 20 : Dünyada Sukuk İhraçları Milyon ABD doları	50
Grafik 21 : 2015 Yılın sonunda Sukuk İhraçları Ülkelere Göre dağılım.....	51
Grafik 22 : Dünyada Takaful varlıkları Milyar ABD doları	52
Grafik 23 : Yemen Bankacılık sistemi İslami bankacılık yerel piyasa payı	70
Grafik 24 : Yemen Bankacılık Sektöründe İslami Bankaların Payı	70
Grafik 25 :Yemen Gayri Safi Milli Hasıla GDP (2006-2015) Milyar Yemen Riyali	73
Grafik 26 : İslami Bankaların Aktif Büyüklüğü Milyar Yemen Riyali	74
Grafik 27 :Yemen İslami Bankaların Finansman büyüklüğü Milyar Yemen Riyali .	76
Grafik 28 :Yemen İslami Bankaların Mevduat Büyüklüğü Milyar Yemen Riyali	77

KISALTMALAR LİSTESİ

IDB	: Islamic Development Bank (İslam Kalkınma Bankası).
OIC	: Organization of Islam Corporation (İslam İşbirliği Ülkeleri).
GDP	: Gross Domestic Product (Gayri Safi Yurt içi Hasıla).
DMI	: Daru'l Maal El-İslami (İslam Para Evi).
KFH	: Kuwait Finance House (Kuveyt Finans Evi)
DIB	: Dubai Islamic Bank (Dubai İslam Bankası)
FIS	: Faisal Islamic Bank (Faisal İslam Bankası)
MSI	: Muslim Saving and Investments (Müslüman Tasarruflar ve Yatırımlar)
MR	: Malaysian Ringgit (Malezya Ringgiti)
IFI	: Islamic Finance Institutions (İslami finans Kurumları)
AAOIFI	: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (İslami finans Kurumlar için Muhasebe ve Denetim Organizasyonu)
IFSB	: Islamic Financial Services Board (İslami Finansal Hizmetler Kurulu)
ITFC	: International Islamic Trade Finance Corporation (Uluslararası İslami Ticaret Finansmanı Kurumu)
FAS	: Financial Accounting Standards (Finansal Muhasebe Standartları)
GCC	: Gulf Cooperation Council (Körfez İşbirliği Konseyi)
MENA	: Middle East and North Africa (Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri)
CBK	: Commercial Bank Of Kuwait (Kuveyt Ticaret Bankası)
QIB	: Qatar Islamic bank (Katar İslam bankası)
PFI	: Private Financial Institutions (Özel Finans Kurumları)
BIMB	: Bank Islam Malaysia Berhad (Berhad Malezya İslam Bankası)
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri (United States of America)
NDC	: The Neighborhood Development Center (Komşuluk Geliştirme Merkezi)
UBK	: United bank Of Kuwait (Kuveyt Birleşik Bankası)
IAIE	: International Association for Islamic Economics (Uluslararası İslam Ekonomisi Birliği)
KTPB	: Kuveyt Turk Participation Bank (Kuveyt Turk katılım Bankası)

FFSA	: Federal Financial Supervisory Authority (Federal Bankacılık Düzenleme Kurumu)
EIIB	: European Islamic Investment Bank (Avrupa İslam Yatırım Bankası)
MEGA	: Middle East Global Advisor (Orta Doğu Küresel Danışmanı)
SAFA	:South Arabian Federation of Association (Güney Arap Birliği Federasyonu)
YBRD	: Yemen Bank for Reconstruction and Development (Yemen İmar ve Kalkınma Bankası)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para fonu)
CBY	: Central Bank of Yemen (Yemen Merkez Bankası)
YCC	: Yemen Cash Committee (Yemen Nakit Komitesi)
BNM	: Bank Negara Malaysia (Malezya Merkez Bankası)
MGCC	: Malaysia-German Chamber of Commerce (Malezya-Alman Ticaret ve Sanayi Odası)
YSSI	: Yemen Social Security Institution (Yemen Sosyal Güvenlik Kurumu)
SYA	: South Yemen Agency (Güney Yemen Kurumu)
TIIB	: Tadamon International Islamic Bank (Tadamun Uluslararası İslami Bankası)
SIB	: Saba’a Islamic Bank (Seba’a İslami Bankası)
SBYB	: Shamil Bank of Yemen and Bahrain (Bahreyn ve Yemen İslami Bankası)
YIBFI	: Yemeni Islamic Bank for Finance and Investment (Yemen Finansman ve Yatırım İslami Bankası)
NSB	: Nasir Social Bank (Nasir Sosyal Bankası)
KUB	: Kuwait United Bank (Kuveyt Birleşik Bankası)
MENA	: Middle East and North Africa (Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri)
CD	: Cowasjee Dinjshaw (Hintli Cowasjee Dinjshaw)
UAE	: United Arab Emirates (Birleşik Arap Emirlikleri)
ABD	: United States of America (Amerika Birleşik Devletleri)
SAFI	: South Arab Finance Institution (Güney Arap Finans Kurumu)
FIBE	: Faisal Islamic Bank of Egypt (Mısır Faisal İslami Bankası)

GİRİŞ

Ekonomi büyüme bir çok ülkede çok önem taşımaktadır. Bir ülkenin ekonomik büyümesini etkileyen birçok ekonomik faktör vardır, bankacılık sektörü en önemli faktörlerden olduğu söylemek mümkündür .

Genel olarak bankalar fon arz edenler ve fon talep edenler arasında aracılık eden kurumlardır. Bankacılık sektörü; finansal sistemi, reel sektörü ve tüm ekonomiyi etkileyebilecek güce sahiptir. Finansal sistemde önemli paya sahip olan bankacılık sektörünün etkin olarak faaliyet göstermesi ülke ekonomisinin sağlıklı gelişmesi açısından oldukça önemlidir. İslami bankalar finansal sistemin büyümesinde ve gelişmesinde aktif rol oynayan önemli yapı taşlarından birisi olmuştur.

İslami finansın modern anlamdaki uygulamaları 1960'lı yıllarda başlamıştır. Dünyada İslami bankacılığın yaygınlaşması ve ekonomilerin gün geçtikçe vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiş olması söylenebilir. Avrupa ve Amerika' da çeşitli İslami finans ve yatırım kurumları ortaya çıkmıştır. Geleneksel anlamda faaliyet gösteren pek çok banka çeşitli İslami pencereler açmak suretiyle, hızla büyüyen pazardan pay alma çabası içerisine girmiştir. İslami finans, özellikle 2008 küresel finans krizinin ardından varlık temelli uygulamaları ile dikkatleri üzerine çekmiştir (Çürük, 2013:1).

Bu çalışmanın amacı Yemen'de faaliyet gösteren İslami bankaların, ekonomik büyüme üzerine etkisi ölçmektir. Bu amaç doğrultusunda, iktisadi büyüme gösterge olarak GDP seri verileri kullanırken, İslami bankaların aktif, finansman ve mevduat büyüklüğü seri verileri kullanılmaktadır. Analiz 2006-2015 dönemini üçer aylık verileri kapsamaktadır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde en çok tartışılan konu olarak faiz/riba üzerine durulmuştur. Ayrıca İslami bankacılık kavramına ve tarihçesine yer verilmiştir. Sonrasında geleneksel ile İslami bankalar aralarındaki temel farklar, İslami bankaların ortaya çıkma nedenleri incelenmiştir.

Çalışmanın İkinci bölümünde ise; İslami bankacılıkta kullanılan fon toplama ve fonlandırma yöntemlerine detaylı şekilde yer verilmiştir. İslami bankalarda finansman araçları ele alınmaktadır.

Üçüncü bölümde, Yemen İslami bankacılık sisteminin oluşumu ve gelişimi üzerine durulmaktadır. Dört ana dönem altında incelenmektedir. Bu dönemler ise, Cumhuriyet devrimi önceki, Cumhuriyet devrimi, Yemen Cumhuriyeti birliği ve Yemen İslami bankacılık dönemleri ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Son bölümde ise, çalışmanın amacı, önemi analiz yöntemi, Yemen bankacılık sisteminde Yemen İslami bankacılık sektörü yeri ve önemi yer almaktadır. Ayrıca analiz kısmında RATS 8 , GAUSS 10.0 , Eviews 10.0 istatistik programları yardım ile çalışmanın sözkonusu zaman serileri analiz ederek sonuçlara varılmıştır .

BÖLÜM I

İSLAMİ BANKACILIK TEMEL KAVRAMLAR VE TARİHÇESİ

1.1.Temel Kavramlar

İslami bankacılık ile geleneksel bankacılığın birbirinden ayrıldığı en önemli konu faizdir. Faiz anlamı ve kullanımı ile ilgili tarih boyunca birçok tartışmanın ana eksenini oluşturmuştur. Geleneksel bankacılığın en önemli unsuru olmakla birlikte İslami felsefenin çoğu savunucusu tarafından reddedilmektedir. Bununla birlikte çokça tartışılan bir diğer kavram ise genel olarak faizle benzer işleve sahip “riba” dır.

1.1.1. Faiz ve Riba Kavramları

Serbest piyasa ekonomisinin temellerinin dayandığı faiz, geleneksel bankacılık ve İslami bankacılık arasında mutabakata varılamamış kavramlardan biridir. Basitçe faizi, paranın kiralanması karşılığında parayı borç verenin aldığı bedel olarak tanımlamak mümkündür (Uslu, 2005:17-18). İslam felsefesi faizi ve faizle yürütülen işlemleri uygun olmadığını vurgulamıştır. Bazı müsliman bilim insanları paranın değişim aracı ve hesap birimi olma fonksiyonlarını kabul ederken, paranın değer saklama işlevini reddetmektedirler (Z. Iqbal ve Mirakhor, 2011:58). Bu düşüncenin dayanağı Kuran’da yer alan “*Ancak, Allah ticarete müsaade ederken, riba yasak kılmaktadır.*” ifadesidir (Bakara Suresi, 2/275). Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi geleneksel piyasa anlayışının varlığını sürdürmesi için oldukça önemli olan faizin, İslami bankacılık anlayışı içerisinde yer alması mümkün değildir. Dolayısıyla faiz yerine ikame edilebilen, sistemin işlemlerini sağlayan aynı zamanda Kuran’a ve İslami felsefeye uygun islami yöntemler kullanılmaktadır.

İslam felsefesine aykırı, haram kılındığı Kuran’da belirtilen bir diğer kavram ise literatürde kimi zaman faizle eş anlamlı kullanılan “riba”dır. Riba (ربا), Arapça kökenli bir kelimedir. Kelime anlamı olarak çoğalma, fazlalık, mutlak fazla anlamına gelmektedir. Genel olarak "emeksiz kazanç"ı ya da "karşılığında hiçbir şey vermeden alınan kar" ı ifade etmek üzere kullanılmaktadır (Ahmad ve Hassan, 2007:2).

Faiz kavramına ilişkin tartışmalar hala devam etmektedir. Kimi bilim insanlarına göre faiz, ribadan farklıdır ve kullanılmasında sakınca yoktur. Diğer

taraftan ribanın faizle aynı işlevde olduğu, bu sebeple haksız kazanca neden olacağı da birçok bilim insanı tarafından karşı argüman olarak savunulmaktadır. Bu karşıt görüş düşüncelerini Kuran'a atıfta bulunarak güçlendirebilmektedir. Çünkü Kuran Bakara suresinde yer alan 278. ayetle riba ile ilgili açıkça uyarıda bulunmaktadır:

“Ey Müminler! Allah’tan korkun, ribadan geriye ne kalmışsa bırakın. Eğer gerçekten inanan kişilerseniz böyle yaparsınız. Şayet geri durmazsanız bunun Allah’a ve peygamberine karşı açılmış bir savaç olduğunu bilin.” (Bakara Suresi, 2/278). Dolayısıyla İslam felsefesinde faiz ya da riba hangi kavram olursa olsun haksız kazanç sağlayan, borçlu tarafa zarar veren bu araçlarla yapılan işlemleri uygun bulunmamaktadır.

1.1.2. İslam’da faiz/riba yasağı

İslami ekonomik sistemin temel prensibi mülkiyet haklarını korunması ve sözleşmelerin kutsallığını güvence altına almıştır. Böylece topluma adalet sağlamayı amaçlamaktadır. Diğer taraftan faize/ribaya dayalı sistemde sözleşme taraflarından yalnızca birinin emeksiz ve risksiz değer elde etmesi mümkün hale gelebilmektedir. Başka bir deyişle faiz/riba, alacaklı tarafa çaba göstermeksizin maddi kazanım sağlamaktadır. Çoğu zaman borç veren herhangi bir maliyete katlanmaz veya minimum riskle karşı karşıya kalır (Canbaz, 2016:125).

İslam felsefesi ile faiz/riba uygulaması amaçları itibariyle birbirlerinin tersi şekilde hareket etmektedir. İslam felsefesi adil ve helal kazanç dışındaki tüm gelirleri sözleşmeye konu tarafların zarar görmesini engellemek amacıyla haram kabul etmektedir. Ancak İslami anlayışa göre, faiz/riba uygulamasında genel olarak taraflardan biri kazanırken diğeri kaybetmektedir (Thomas, 2006:54-55).

İslam literatüründe genel kanı faizin/ribanın yasak olduğu yönündedir. Faizin/ribanın yasaklanması yalnızca İslamiyet ile sınırlı değil, birçok inancı ve medeniyeti kapsayan uzun bir geçmişi bulunmaktadır. Tarih boyunca, Budizm, Hristiyanlık ve Yahudilik de dahil olmak üzere birçok dinde faiz/riba uygulamasının yasaklandığı görülmektedir (Otar, 1999:53).

1.1.3. Ana Akım İktisat Okullarında Faiz Kavramı

Faizin iktisadi düşünceki varoluşu eski çağlara dayanmaktadır. Bu dönemde en çarpıcı görüşler Eflatun'a ve Aristo'ya aittir. Eflatun ve Aristo faize karşı çıkmışlardır. Eflatun'a göre paranın değer saklama fonksiyonu, faiz sistemi ile birleşince gelir dağılımında dengesizliğe yol açabilmektedir. Böylece servet az sayıda kişinin elinde toplanırken toplumdaki yoksul sayısı artmaktadır. Aristo'ya göre ise faizin kaynağı paradır. Emeğe dayalı üretim sonucunda elde edilen bir karşılık olmaması sebebiyle faizi tasvip edilmeyen bir para kazanma yolu olarak kabul etmektedir (Özsoy, 2012:112) .

Eski Yunan'da olduğu gibi orta çağda da hakim iktisadi düşünce faize karşı çıkmıştır. Bu anlayışının etkisini artırarak devam ettirmesinin nedenlerinden biri de Avrupa'da kilisenin gücü ve nüfuzudur. Dönem içerisinde faiz aleyhtarı birçok ünlü Hristiyan iktisatçıya rastlamak mümkündür. St. Thomas Aquinas ve Sir Thomas Gresham ileri sürdükleri fikirlerle dönemin önde gelen iktisatçılarındandır. Öte yandan faize karşı benzer tutumda olan bir çok Müslüman iktisatçı bulunmaktadır. Özellikle Nasreddin Tusi, Gazali ve İbn-i Haldun bu iktisatçıların başında gelmektedir (Demirgil ve Türkay, 2017:134-135).

Modern iktisadi düşüncede ise faiz ile ilgili görüşler klasik okulda öne çıkmaktadır. Klasik iktisadın öncüleri kurucusu olarak bilinen Adam Smith ve David Ricardo'dur. Klasik iktisatçılar tarafından savunulan faiz teorisine göre, faiz oranı yatırım ve tasarruf arasındaki ilişkiye bağlı olarak belirlenmektedir (Bilinmeyen, y.y.). Diğer taraftan Neoklasik iktisatçı Böhm-Bawerk bugünkü mal miktarı gelecekteki mal miktarından görece daha değerlidir. Dolayısıyla faiz bugün ile gelecek arasındaki zamanın fiyatı olarak ifade edilmektedir. Böhm'e göre bunun üç sebebi bulunmaktadır. Bu sebeplerden ilki bugünkü malın gelecekteki aynı miktar mala nazaran kıt olmasıdır. İkincisi insanoğlu öleceğini bildiği için gelecekteki sevinç ve üzüntüsüne şu ankiye göre daha az değer verme eğilimindedir. Üçüncü sebep ise şimdiki mal gelecekteki mal ile kıyaslandığında teknik anlamda daha etkindir (Seyrek ve Mızırak, 2009: 388).

Klasik iktisadi düşünceyi eleştiren Keynes'in ortaya koyduğu analizde ise faiz oranı parasal niteliğe sahiptir. Keynes faizin parasal bir olgu olduğunu ileri sürmektedir. Bu görüşe göre faiz teorisi likidite tercihi ile açıklanmaktadır (Tily, 2010:220).

1.2.İslami Bankacılık (Faizsiz Bankacılık)

Finansal aracı kurumların faaliyetleri genel olarak piyasanın düzgün işlemlerini ve büyümesini sağlamaya yöneliktir. Bu bağlamda aracı kurumlar olarak bankalar tasarruflarının toplanmasında ve söz konusu tasarrufların yatırıma yönelik kullanmasında önemli bir rol oynamaktadırlar.

Geleneksel bankacılık, önceden belirlenmiş bir faiz oranı üzerinden toplanan mevduatların yine belli bir faiz oranı üzerinden fon talep edenlere ulaştırılmasını sağlamaktadır (Özulucan ve Deran, 2009:87). İslami bankacılık ise entegre bir bankacılık sistemi olmakla birlikte işlevini yerine getirirken faizi bir araç olarak kullanmamaktadır. Çünkü *faiz* İslam felsefesiyle örtüşmemektedir. İslami finans sistemi, her türlü finansal faaliyet ve işlemlerin İslamî kurallar çerçevesinde uygulandığı bir sistemdir. Bu bağlamda İslami bankacılık finansman yöntemlerinin tümünde faizli işlemleri yasak kılınmaktadır. İslam dininin iş ahlakını koruyan ilkeleri üzerine kurulmaktadır (Ayub, 2007:31).

Faiz hassasiyeti bulunan ellerindeki mevduatları bankalar aracılığıyla değerlendirirken İslam hukukuna uygun olmasını istemektedirler. İslam'a göre yatırımların helal getiri sağlaması gerekmektedir. Bu amaçla araştırmacılar ve bankacılar tarafından geliştirilen İslami bankacılık anlayışı bugünkü halini ulaşılan kadar uzun bir yol kat etmektedir (M. Iqbal ve Molyneux, 2005:18).

Geleneksel finans kurumlarının kriz içerisinde olduğu günümüz ekonomisi göz önünde bulundurulursa İslami bankacılığının uluslararası finansal sistemin en hızlı büyüyen bileşenlerinden biri haline geldiğini söylemek mümkün olabilmektedir.

1.2.1. İslami Bankacılığın Tarihçesi

İslami bankacılığın tarihçesi ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. İslam tarihinin çok erken aşamalarında farklı İslami finans araçlarının kullanıldığı tespit edilmektedir. Ancak kimi araştırmacılara göre İslami bankacılığın ortaya çıkması 40-50 yıl öncesine dayanmaktadır. Bunun nedeni İslami finans sisteminin modern anlamda bir yapıya sahip olmasının son yarım asırlık dönemde gerçekleşmesidir.

Günümüzdeki haliyle İslami bankacılığa ilişkin ilk çalışmalar 1940'lı yıllarda gerçekleştirilmiştir. 1940'ların ortalarında Malezya'da ve 1950'lerin sonlarında Pakistan'da konuya yönelik denemeler yapılmıştır. 1963 yılına gelindiğinde Malezya hükümeti hac görevlerini yerine getirmek isteyen Müslümanlara yardım etmek amacıyla Hac Yönetim Fonu (Tabung Haji) nu kurmuştur. Bu fonun asıl amacı, Müslümanların tasarruflarını toplayıp çeşitli alanlarda yatırım yaparak elde edecekleri kar paylarını paylaşmaktır. Diğer taraftan Müslümanlar Hac ibadetlerini gerçekleştirebilmektedirler (Alrifai, 2013:101).

İslami bankacılığın ilk adımlarından biri olarak ifade edilebilen Hac Yönetim Fonu günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir. 2015 yılında yayımlanan rapora göre 2014 yılının son çeyreğinde 2.979 milyon Malezya Ringgiti (Malaysian Ringgit-MR) net kar elde etmektedir. Aynı zamanda mevduatı 54.358 milyon MR ulaşmaktadır (Lembaga Tabung Haji, 2015:8).

İslami finans yapısının oluşmasında önemli yere sahip olan diğer gelişme ise 1963 yılında Mısır'da kurulan yerel tasarruf bankasıdır (Mit Ghamr). Banka temel bankacılık hizmetlerini sağlamakla birlikte hizmetleri yerel toplumun gereksinimleri çerçevesinde oluşturulmaktadır. Bu önemli deneyim hem Mısır'a hem de diğer Müslüman ülkelere faizsiz bankacılığın uygulanabilir bir sistem olduğunu göstermektedir (El tiby ve Grais, 2015:3).

Mit Ghamr, tasarruf bankalarını örnek alarak yapılandırılmış olup tasarruf hesapları aracılığıyla kırsal sektörde küçük tasarrufları harekete geçirmektedir. Yapılan işlemlerde tasarruf sahiplerine faiz ödenmemektedir. Ancak teşvik amaçlı kısa vadeli ve faizsiz krediler sağlanmaktadır. Ayrıca bu tasarruf sahipleri kendi talepleri

üzerine mevduatlarını çekebilme imkanına sahiptir. Tasarruf bankası bünyesinde kar paylaşımı esasına göre yatırım hesapları da tanımlanmaktadır (Mills ve Presley, 2010:49-50).

1970'li yıllara gelindiğinde çeşitli İslam ülkelerinin katılımıyla konuya ilişkin bir dizi konferansın gerçekleştirildiği görülmektedir. 1970 yılında Karaçi'de İslam ülkelerinin maliye bakanlarının da katılımıyla yapılan konferansın, 1976 yılında Mekke'de İslam Ekonomisi Birinci Uluslararası Konferansı'nın ve 1977 yılında Londra'da gerçekleştirilen Uluslararası Ekonomi Konferansı'nın ortak sonucu hem hükümetleri hem de kurumları faizsiz finansal kurumların kurulmasına teşvik etmiş olmasıdır (Alrifai, 2013:102).

1971 yılında Mısır'da kurulan Nasir Sosyal Bankası (Nasir Social Bank- NSB) İslami bankacılık anlayışı için bir ilk niteliği taşımaktadır. Çünkü Müslüman bir ülkenin hükümeti ilk defa faizsiz finans kurumunun kurulmasına ilgi göstermektedir. NSB temel olarak sosyal hedeflere yönelmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirdiği faaliyetlere fakirlere ve muhtaçlara sağladığı faizsiz krediler, öğrencilere tanıdığı olduğu burs imkanları, kar paylaşımı esasına göre küçük projelere mikro-krediler sağlaması örnek gösterilebilmektedir (M. Iqbal ve Molyneux, 2005:37).

İslami bankacılık tarihinin en önemli adımı ise 1975 yılında atılmıştır, İslam Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank-IDB). IDB, Aralık 1973'te, Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde düzenlenen İslam ülkelerinin maliye bakanlarının niyet beyanında bulunmaları sonucunda uluslararası bir finans kurumu olarak kurulmuştur. Söz konusu beyan İslam İşbirliği Ülkeleri (Organization of Islam Corporation-OIC) üyesi olan 23 ülkenin temsilcileri tarafından imzalanmıştır. 1974 yılında Cidde'de maliye bakanlarının konuyu irdelemek üzere katılım gösterdikleri ikinci konferans düzenlenmiştir. Bu konferansta IDB kuruluş anlaşmasının mevzuatları katılan ülkeler tarafından kabul edilmiştir. 1975 yılında Suudi Arabistan'ın Riyad kentinde IDB Guvernörler Kurulu açılış toplantısını gerçekleştirmekte ve 20 Ekim 1975 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır (Hassan ve Lewis, 2007:401).

Diğer önemli gelişme ise farklı İslam ülkelerinin işadamları tarafından oluşan bir grubun 1975 yılında Dubai İslam Bankası (Dubai Islamic Bank-DIB) nı kurulmuş olmasıdır. Söz konusu girişimin ardından Mısır'da ve Sudan'da Faysal İslam Bankası (Faisal Islamic Bank-FIB) ve Kuveyt'te Kuveyt Finans Evi (Kuwait Finance House-KFH) faaliyetlerine başlamaktadır. İlgili kurumların İslami prensipler ışığında faaliyette bulunmanın mümkün olduğunu göstermesi bu yöndeki çalışmalara ivme kazandırmaktadır (Çürük, 2013:80).

Özellikle 70'li yıllar itibariyle İslami bankacılık girişim ve faaliyetlerinin sadece İslam ülkeleriyle sınırlı kalmadığını söylenebilmektedir. Müslüman vatandaşa sahip gayri müslüman ülkelerde de aracı kurumlar olarak hizmet verdikleri görülmektedir.

1980'li yıllarda İslami bankacılık anlayışı hızla gelişmeye devam etmektedir. 1981 yılında Cenevre merkezli İslam Para Evi (Daru'l-maal el-İslami-DMI) nin kurulduğu görülmektedir. DMI bünyesinde İslami kurallara uygun on tane banka, yedi tane yatırım şirketi, yedi tane ticaret şirketi, ve üç tane tekafül (İslam anlayışıyla uyumlu sigorta) şirketi dünya çapında 15 ülkede faaliyet göstermektedir. DMI'yi takiben 1982 yılında Al-Baraka grup Suudi Arabistan'da kurulmakta olup şu anda 43'ten fazla ülkede 2000'den fazla firma ile birlikte faaliyetlerini sürdürmektedir (El tiby ve Graiss, 2015:4).

80'li yılların ortalarına gelindiğinde Batı'da İslami bankacılığa yönelik girişimlerde artış meydana gelmektedir. İngiltere'de yaşayan Müslümanlara hizmet amaçlı faizsiz finansal kurumların ortaya çıkmaya başladığı bir dönem olarak ifade edilebilmektedir. Aynı dönem içerisinde HSBC ve Kuveyt Birleşik Bankası (Kuwait United Bank-KUB) bugünkü adıyla Bahreyn Shamel Bankası konut finansman hizmetleri sunmaktadır. Diğer taraftan Amerikalı Müslümanlar arasında artan talebi karşılamak için 1987 yılında iki İslami şirket faaliyetlere başlamaktadır. Bunlardan ilki Amerikan Finans Evi (American Finance House-LARIBA)dır. LARIBA faaliyet ve işlemlerini genişleterek 1998 yılında tam anlamıyla faizsiz bir banka niteliği kazanmaktadır. İkincisi ise Müslüman Tasarruflar ve Yatırımlar (Muslim Savings and Investments-MSI) adı altında kurulmakta olup çoğunlukla konutları finanse

etmektedir (Abdul-Rahman, 2010:195). 1975-1990 yıllar arasındaki dönemde İslami bankaların artık alternatif bir aracı kurum olarak benimsendiği görülmektedir.

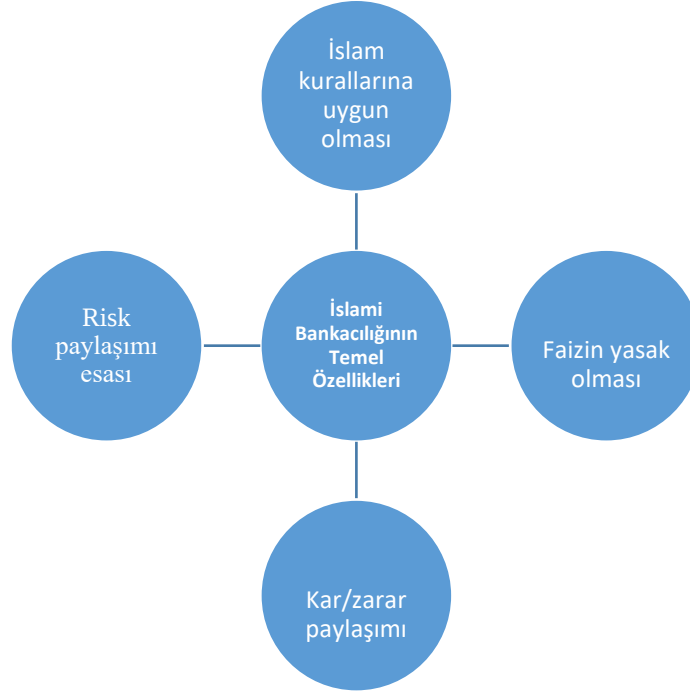
İslami Bankacılık faaliyetlerinin denetim ve standartizasyonunun sağlanması için 1990'lı yılların başlarında İslami Finansal Kurumlar için Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions-AAOIFI) kurulmaktadır (Z. Iqbal ve Mirakhor, 2011:17).

2000'li yıllara gelindiğinde ise İslami Finansal Hizmetler Kurulu'nun (Islamic Financial Services Board-IFSB) kurulması ile birlikte, İslami finansman araçlarının kullanımı küresel boyutlara ulaşmıştır. IFSB, dünyadaki İslami finansal kurumların mali operasyonlarının promosyonu ve standardizasyonu için teşvik sağlamaktadır. Ayrıca ilgili düzenleyici otoriteler ve uluslararası finansal kurumlar arasında danışmanlık görevini yerine getirmektedir. IFSB'nin ardından IDB tarafından Uluslararası İslami Ticaret Finansmanı kurumu (International Islamic Trade Finance Corporation-ITFC) kurulmuştur. ITFC'nin temel amacı OIC ülkeleri arasındaki ticaret hacmini arttırmak ve İslami bankacılığının yöntemlerini geliştirmektir (Alefendi, 2010:175-176 ; Z. Iqbal ve Mirakhor, 2011:21) .

1.2.2. İslami Bankacılığının Temel Özellikleri

Tıpkı diğer özel finans kurumlarında olduğu gibi İslami bankaların faize dayalı hariç tüm faaliyetleri müşterilerinin ihtiyaçlarını yansıtmaktadır. İslami bankalar da geleneksel bankalar gibi transfer, döviz, çek, poliçe, teminat mektubu gibi faize dayalı olmayan çeşitli bankacılık işlemlerini gerçekleştirmektedirler (Türkmenoğlu, 2007:39). Ancak, İslami bankaların geleneksel bankacılıkla ortak yönleri olmasına karşın bir dizi ayırt edici özellikleri bulunmaktadır. Bu ayırt edici özellikler Şekil 1' de gösterilmektedir.

Şekil 1: İslami Bankacılığın Temel Özellikleri

Kaynak: Tunç, **Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi Ve Türkiye Uygulaması**, 2010,pp.130.

Şekil 1’ de görüldüğü gibi İslami bankarların geleneksel bankacılıktan farklı olan özellikleri dört ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; islami kurallara uygun olması, faizin yasak olması, kâr/ zarar paylaşımı ve risk paylaşımı esasıdır.

1.2.2.1.İslam Kurallarına Uygun Olması

İslami bankacılığın en temel özelliği, faaliyetlerini İslami kurallar çerçevesinde gerçekleştirmesidir. Dolayısıyla İslami şariat tarafından yasaklanmadığı sürece mali yaratıcılık ve serbest piyasa faaliyetlerinin yürütülebilmesi için ticaret ve finans bağlamında yapılan tüm işlemler caizdir. İslami bankacılıkta bazı işlemler ise adaletsizliğe ve eşitsizliğe yol açabileceği sebebiyle yasaklanmaktadır (Alrifai, 2013:117). Örneğin İslami açıdan haksızlığa yol açacağı yasaklanan faizli kredi kişinin banka karşısında mağdur duruma düşebileceği ve adaletsizliğe yol açacağı gerekçesiyle uygulanmamaktadır. Diğer taraftan faizli kredi yerine kullanılan İslami finansman yöntemlerinde ise kredinin kullanım yeri önem arz etmektedir. Krediyi alan kişi bu fonu kumarhane açmak gibi dinen yasaklanan faaliyetlerde kullanamamaktadır.

Sonuç olarak İslami bankalar, İslam dininin yasakladığı (kumar, pornografi, alkol, silah, tütün vs.), kişiye veya topluma zarar veren faaliyetlere asla yatırım yapmamaktadır. Bu kısıt dışında çok geniş bir ticaret serbestine sahip olduğu söylenebilmektedir.

1.2.2.2.Faizin Yasak Olması

İslami bankaların en temel özelliklerinden biri de geleneksel bankacılığın yapı taşı olarak kabul edilen faizin yasak olmasıdır. Faizin yasak olmasının sebebi emeksiz kazanca neden olmasıdır. Bu bağlamda paranın zaman değerinin ve sermayenin fırsat maliyetinin gözardı edilmesi, faizsiz finansa karşı kullanılan argumanların başında gelmektedir.

Geleneksel anlayışta, borç veren kişi sahip olduğu sermayenin üretim potansiyelinden vazgeçtiği anda, başlangıçta planladığı (ex ante) sabit faiz gelirini istemektedir. Kişi bu faiz ile üretim potansiyeli arasında tercih yapmaktadır. Fakat İslami anlayışa göre, ekonominin dinamik yapısı tarafların beklentilerinin planlandığı gibi gelişmesini engelleyebilecek belirsizliklere sebep olabilmektedir. Dolayısıyla bir sermayenin üretim potansiyeline sahip olup olmadığı fiilen gerçekleştikten sonra(ex post) anlaşılabilmektedir. Dolayısıyla herhangi bir ticari anlaşmanın başında tarafların kazançlarını ya da kayıplarını kesin olarak tahmin etmek mümkün olamamaktadır. Bu sebeple söz konusu anlaşmaların ana bileşeni olarak düşünülen faiz İslami görüş tarafından reddedilmektedir (Özsoy, 2012:114) .

1.2.2.3. Kâr/Zarar Paylaşımı

İslami bankacılığın bir diğer özelliği ise kâr ve zarar paylaşımı (iş ortaklığı) dır. İslami bankacılığın temel ilkeleri arasında ortaklık yoluyla işletilen sermayenin getirisinin paydaşlar arasında bölüştürülmesi esası yer almaktadır.

Geleneksel bankacılıkta banka sermayesine ve sahip olduğu mevduata ilişkin tüm kâr ve zararın tek muhatabıdır. Katılım bankacılığında ise öz sermaye ve vadesiz mevduat ile katılım hesapları ayrı olarak değerlendirilmektedir. Öz sermaye ve vadesiz mevduatın işlem görmesiyle elde edilen kâr veya zarar bankaya ait iken katılım hesaplarının işlem görmesi neticesinde elde edilen kâr veya zarar hesap sahipleri ile

pay edilmektedir (Tunç, 2010:130) . Katılım bankaları ile fon sahipleri arasında yatırım ortaklığı söz konusu olduğundan, hem banka hem de fon sahibine risk olasılığı söz konusudur .

1.2.2.4.Risk Paylaşım Esası

İslami bankacılıkta faizin haksızlığa yol açacağı nedeniyle bankaya fon sağlayan taraflar “yatırımcı” kimliği taşımaktadır. Bu sebeple borç veren ve borç alan taraflar yatırım (üretim ve ticari faaliyetler) sonucunda karşılaşılan kârı veya zararı ortak bir şekilde paylaşmaktadırlar (Tunç, 2010:130).

İslami bankacılığın bu özelliği sayesinde daha adaletli bir dağılım gerçekleşmektedir. Kâr durumunda hem müşteri hem de banka fayda elde ederken, herhangi bir zarar söz konusu olduğunda taraflar zararı aralarında paylaşmaktadırlar.

1.2.3. Geleneksel Bankacılık ve İslami Bankacılık Arasındaki Temel Farklar

İslami Finans Kurumları (Islamic Finance Institutions-IFI) ile geleneksel finansal kurumları arasında mali ve idari yapı anlamında benzerlik olduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan bir takım önemli farklılıklar da bulunmaktadır. Bu farklılıklar Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1 : İslami bankacılık ile Geleneksel bankacılık arasındaki Temel farkları

Nitelik	Geleneksel Bankacılık	İslami Bankacılık
Referans	İnsanın türettiği kurallar geçerlidir.	İslami kurallar geçerlidir.
Para	Para, bir mal özelliği taşımaktadır.	Para, ticari bir mal olarak kabul edilemez.
Faiz	Faiz temel araçtır.	-
Finansman Yöntemleri	Faiz karşılığında nakit kredi kullanmaktadır.	• Mudaraba • Murabaha • Muşarakah • İstisna’a

		• Seleem • İcara • Finansal Kiralama • Karz-ı Hasen vs.
Zekat Fonu	-	Zekat fonu bulunmaktadır.
Kâr/Zarar Paylaşımı	Bankanın kârı faizle belirlenir. Zarar konusunda bankanın riski yoktur.	Banka ve müşteri ortak paylaşır.
Fon Kullanırma	Kredi değeriılığı önemlidir.	Proje fizibilitesi önemlidir.
Denetim	• Genel kurul • Parasal otoriteler	• Şariat denetleme kurulu • Genel kurul • Parasal otoriteler

Tablo 1’de görüldüğü gibi geleneksel bankaların fonksiyonları ve çalışma sistemleri tamamen insanların türetmiş oldukları kurallara dayanmaktadır. İslami bankacılıkta ise esas olan dini referanslardır. İslamın bu konuda koymuş olduğu kurallar herhangi bir kişi ya da kişiler tarafından değiştirilemez değiştirilemez (“www.albaraka.com”, erişim tarihi:05.10.2018).

Geleneksel ekonomi ve bankacılık sistemi için para temel anlamda mübadele ve değer saklama aracı olarak kullanılmaktadır. Diğer taraftan para nominal değerinden daha yüksek bir fiyata satılabilen ve kiralanabilen bir mal özelliği taşımaktadır (“www.mib.com”, erişim tarihi:06.10.2018). İslami bankacılıkta ise para bir sermayedir. Ticari bir mal olarak kabul edilememektedir. Bu nedenle para Muşareke , Murabaha ve Istisna'a gibi finansman işlemlerinde bir araç olarak kullanılmaktadır (Mirah, 2011:47).

İslami ile geleneksel bankacılığının farklılık gösterdiği başlıca unsurlardan biri de faizdir. Geleneksel bankacılık anlayışında faiz kredi işlemlerin başında tespit

edilmektedir. Dolayısıyla sağlayacağı getiri önceden belirtilmektedir (Şen, 2011:55). İslami bankacılıkta ise faiz İslam felsefesine uygun olmadığı için kullanılmamaktadır.

İslami bankacılığının önemli ayırt edici özelliklerinden biri de fonlandırma yöntemlerinin çeşitliğidir. Bu yöntemler; mudaraba, muşarakah, istisna'a, selem, icara, finansal kiralama, karz-ı hasen vs. Geleneksel bankacılıkta ise müşterilere faiz karşılığında kredi verilmekte olup, müşteri bu krediyi anapara ve belirlenen faiz ile birlikte bankaya ödemek zorundadır.

İslami bankacılıkta, İslami bankaların birçoğunun nezdinde zekat fonu bulunmaktadır. Bankalar müşterilerinin zekatlarından mükellef değilken hissedarlarının mal varlığı veya elde edilen karları üzerinden zekat mükellefiyeti taşımaktadırlar. Bu sebeple AAOIFI, Zekat Finansal Muhasebe Standardı (FAS)'nın 9'uncu maddesinde zekat matrahına dahil olan kalemlerin ölçülmesine yer vermektedir (Yatbaz, 2015:132). Geleneksel bankalarda ise zekat veya zekat fonu bulunmamaktadır. Türkiye gibi ülkelerde vergi uygulaması bir çeşit zekat fonu olarak düşünülebilir.

Geleneksel bankacılık ve İslami bankacılığın temel farklarından biri de kâr ve zararın paylaşımı hususudur. İslami bankacılıkta kâr ve zarar banka ve müşterisi arasında ortak olarak bölüşülmektedir. Faaliyet sonucuna göre kâr veya zarar edecek müşteri olası riskleri önceden kabul etmektedir. Geleneksel bankacılıkta ise faiz esasına dayalı bir sistemde banka açısından bir risk yoktur. Bir diğer fark ise bankaların müşterilerine fon kullandırırken dikkate almış oldukları kriterlerdir. Geleneksel yaklaşımda kredi değerliliğine daha çok önem verilmektedir. İslami bankacılıkta ise verilen fonun kullanıldığı faaliyet alanı için proje fizibilitesi önem arz etmektedir.

Son olarak ele alınan farklılıklardan biri de denetim mekanizması kapsamındadır. Geleneksel bankacılık sisteminde denetim görevi bankanın genel kurulu, parasal otoriteler ve bu otoritelerce yetkilendirilmiş kurumlar tarafından gerçekleştirilmektedir. İslami bankacılık sisteminde ise benzer kurumlar görülmektedir. Bu kurumlara ek olarak Şeriat Denetleme Kurulu denetimde aktif rol oynamaktadır.

1.2.4. Dünyada İslami Bankacılık

İslami bankacılık günümüze kadar faaliyet alanını oldukça genişletmiştir. Farklı isimler altında kurulan bankalar dünyanın dört bir tarafında müslüman tasarruf sahiplerinin her türlü finansal işlemlerini İslami felsefe doğrultusunda gerçekleştirmektedir. Gelişim süreci gözlemlendiğinde bu etkinliğe kısa bir süre içerisinde ulaştığını söylemek mümkün olabilmektedir.

Yakın tarihte elde edilen veriler dikkate alındığında dünyada İslami bankacılık hacminin 2017 yılı itibariyle 2,41 trilyon ABD dolarına ulaştığı görülmektedir. Diğer taraftan bu hacmin yaklaşık olarak çift haneli bir büyüme hızı ile 2022 yılında 3,78 trilyon ABD dolarına kadar artacağı öngörülmektedir (Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2017:47). İslami bankacılığa konu olan faizsiz finans varlıklarının önemli bölümü Körfez İşbirliği Konseyi (Gulf Cooperation Council-GCC) ülkelerinde, Güneydoğu Asya ülkelerinde, Diğer Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde (Middle East and North Africa-MENA) görece daha yüksek oranlarda işlem görmektedir.

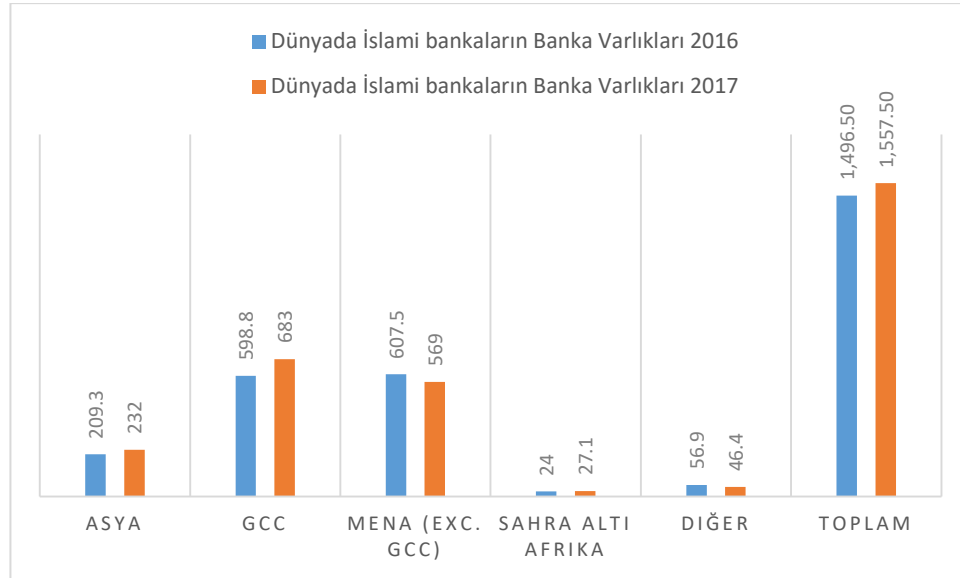
Tablo 2 : İslami Finans Unsurlarının Hacim Büyüklüklerinin Bölgelere Göre Dağılımı (Milyar ABD doları)

BÖLGE	Banka Varlıkları		Sukûk İhraçları		İslami Fonların Varlıkları		Takaful Katılımları	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Asya	209.3	232.0	174.7	239.5	23.2	24.8	5.2	3.3
GCC	598.8	683.0	103.7	139.2	31.2	26.8	10.4	12.6
MENA (exc. GCC)	607.5	569.0	9.4	17.8	0.3	0.1	7.1	9.5
Sahra Altı Afrika	24.0	27.1	0.7	2.0	1.4	1.6	0.5	0.7
Diğer	56.9	46.4	2.1	1.5	15.2	13.3	-	-
TOPLAM	1496.5	1557.5	290.6	399.9	71.3	66.7	23.2	26.1

Kaynak: Islamic Financial Services Board, **Islamic Financial Services Industry Stability Report**, May, 2016-2017, pp.7.

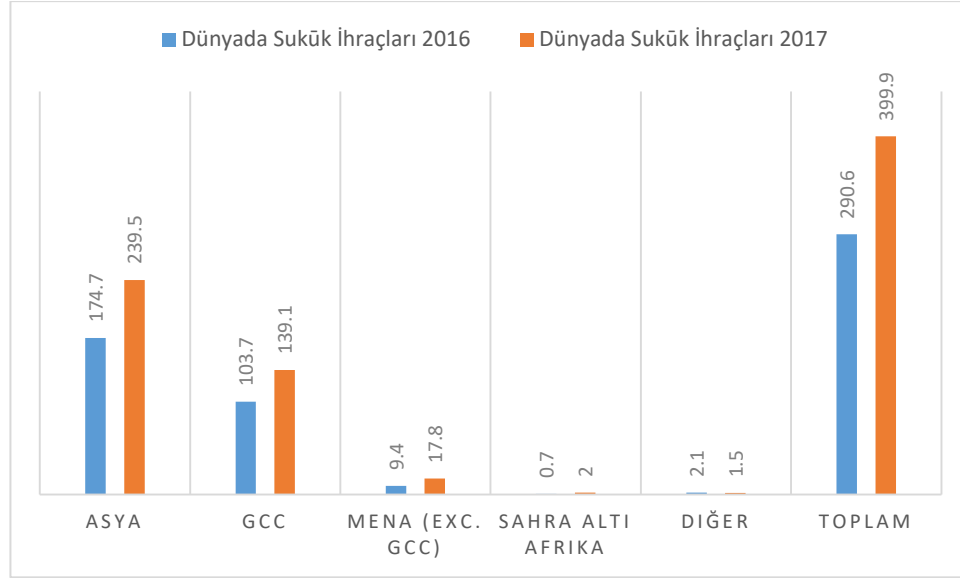
Tablo 2’de İslami bankaların bankacılık aktiflerinin, sukûk ihraçlarının (İslami finasta kullanılan finansman aracı), İslami fon varlıklarının ve takaful katılımlarının (sigorta) işlem hacimleri ABD doları cinsinden dağılımı verilmektedir. Bu dağılım Asya ülkeleri, GCC, MENA, Sahra Altı Afrika ülkeleri ve Diğer ülkeleri bağlamında tabloda yer almaktadır. Daha iyi anlaşılması bakımından tablodaki veriler aşağıdaki grafiklerde ayrıca gösterilmektedir.

Grafik 1 : İslami Banka Varlıklarının Ükelere Göre Dağılımı (Milyar ABD doları)

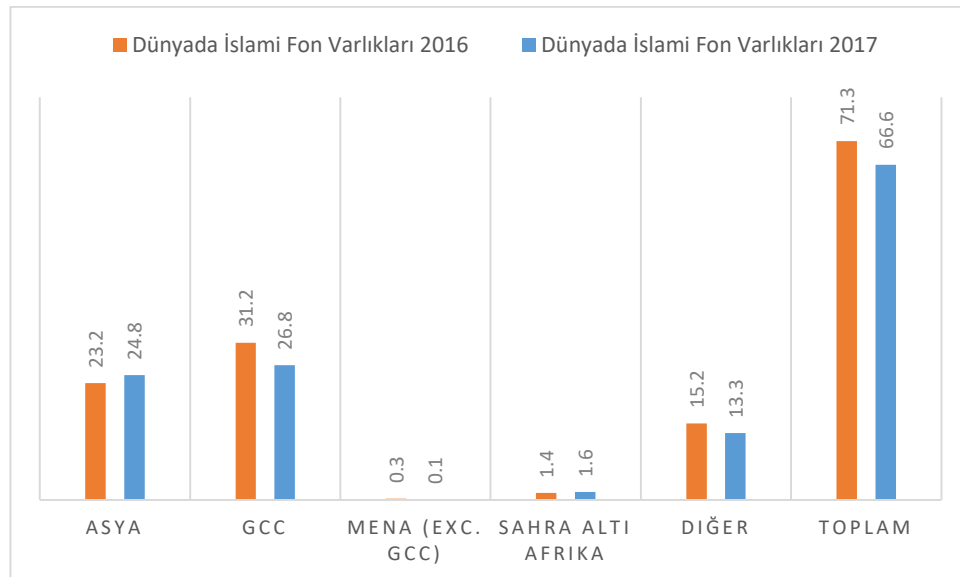
Grafik 1’de İslami banka varlıklarının sözkonusu ülkelere göre dağılımı verilmektedir. Asya ülkelerinin mevcut varlıkları 2016 yılında 209.3 milyar dolar iken 2017 yılında artarak 232.0 milyar dolarlık bir hacme ulaşmıştır. GCC ülkelerinde ise 2016 yılında gerçekleşen hacim 598.8 milyar dolar iken 2017 yılında yaklaşık olarak 83 milyar dolarlık bir artışla 683.0 milyar dolara erişmiştir. MENA ülkelerinde ise banka varlıklarında 2016 ve 2017 yılları baz alındığında bir azalma gözlemlenmektedir. 2016 yılında banka varlıkları 607.5 milyar dolar iken 2017 yılında 569.0 milyar dolara düştüğü görülmektedir. Banka varlık dağılımı dikkate alındığında en düşük pay Sahra Altı Afrika ülkelerine aittir. Bu ülkelerde ulaşılan hacim 2016 yılında 24.0 milyar dolar iken 2017 yılında 27.1 milyar dolara yükselmiştir. Diğer ülkelerdeki hacim ise 2016 ve 2017 yıllarında sırasıyla 56.9 ve 46.4 milyar dolara ulaşmıştır. Ülkelerdeki banka varlıklarının toplamı ise 2016 yılında 1.496,50 milyar dolar, 2017 yılında ise 1.557.50 milyar dolar şeklinde gerçekleşmiştir.

Grafik 2 : Sukük İhraçlarının Ükelere Göre Dağılımı (Milyar ABD doları)

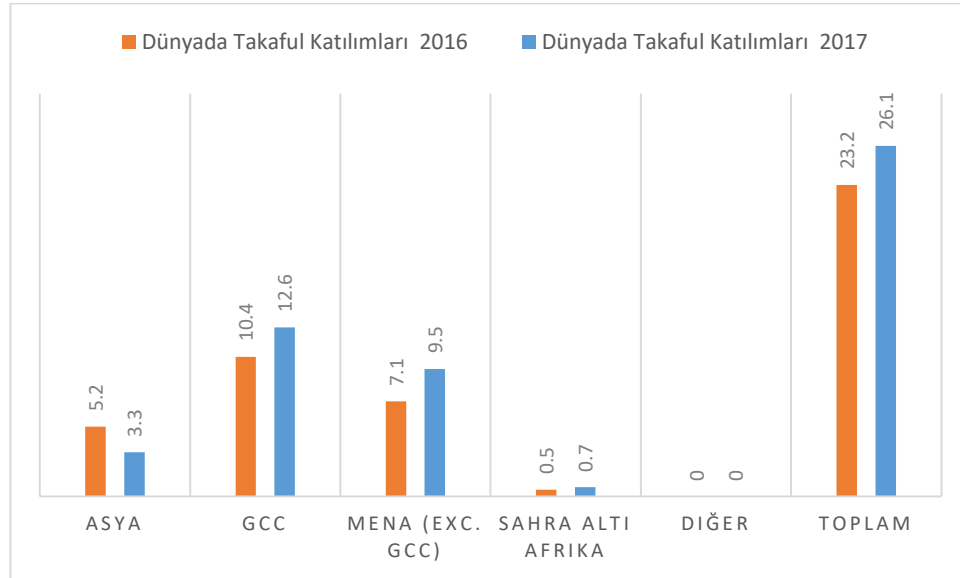
Grafik 2’de sukük ihraçlarının dağılımı verilmektedir. Buna göre Asya ülkelerinde 2016 yılında gerçekleşen ihraç 174.7 milyar dolar iken 2017 yılında yükselerek 239.5 milyar dolar civarındadır. GCC ülkeleri dikkate alındığında 2016 yılında 103.7 milyar dolarlık bir sukük ihracı yapıldığı 2017 yılında ise bu miktarın artarak 139.1 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. Grafik 2’de de yer aldığı gibi MENA, Sahra Altı Afrika ve Diğer ülkelerde gerçekleşen sukük ihraçları oldukça düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Toplam sukük ihraçları 2016 yılında 290.6 milyar dolar iken 2017 yılın sonunda yükselerek 399.9 milyar dolara ulaşmıştır.

Grafik 3 : İslami Fon Varlıklarının Ükelere Göre Dağılımı (Milyar ABD doları)

Grafik 3’te İslami fon varlıklarının ülkelere göre dağılımı verilmektedir. Buna göre Asya ülkelerinde fon varlıklarının hacmi 2016 ve 2017 yıllarında 23.2 ve 24.8 milyar dolar seviyesindedir. GCC ülkelerinde ise 2016 yılında 31.2 milyar dolarlık fon varlıkları bulunurken 2017 yılında bu varlıkların toplam değerinin azaldığı ve 26.8 milyar dolar olduğu görülmektedir. Sukük ihraçlarında olduğu gibi fon varlıklarının da MENA ve Sahra Altı Afrika ülkelerinde oldukça düşük değerlerdedir. Diğer ülkelerde fon varlıklarının değeri 2016 yılında 15.2 milyar dolar iken 2017 yılında azalarak 13.3 milyar dolar seviyesine düşmüştür. Dünyadaki İslami fon varlıklarının toplam değeri gözönünde bulundurulduğunda yaklaşık 4 milyar dolarlık bir azalmayla 2017 yılında 66.6 milyar dolar seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir.

Grafik 4 : Takaful Katılımlarının Ünelere Göre Dağılımı (Milyar ABD doları)

Grafik 4’te takaful katılımlarının (sigorta) ülkelere göre dağılımı verilmektedir. Asya ülkelerinde takaful katılımları 2016 yılında 5.2 milyar dolar iken 2017 yılında 3.3 milyar dolara düşmüştür. GCC ülkelerinde ise 2016 ve 2017 yıllarında sırasıyla 10.4 ve 12.6 milyar dolarlık takaful katılımının gerçekleştiği görülmektedir. MENA ülkelerinde 2016 yılında gerçekleşen takaful katılımı 7.1 milyar dolar iken 2017 yılında 9.5 milyar dolara yükselmiştir. Sahra Altı Afrika ve diğer ülkelerde ise takaful katılımları düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Dünyadaki toplam takaful katılımları ise 2016 yılında 23.2 milyar dolar iken 2017 yılında yaklaşık 3 milyar dolarlık bir artışla 26.1 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır.

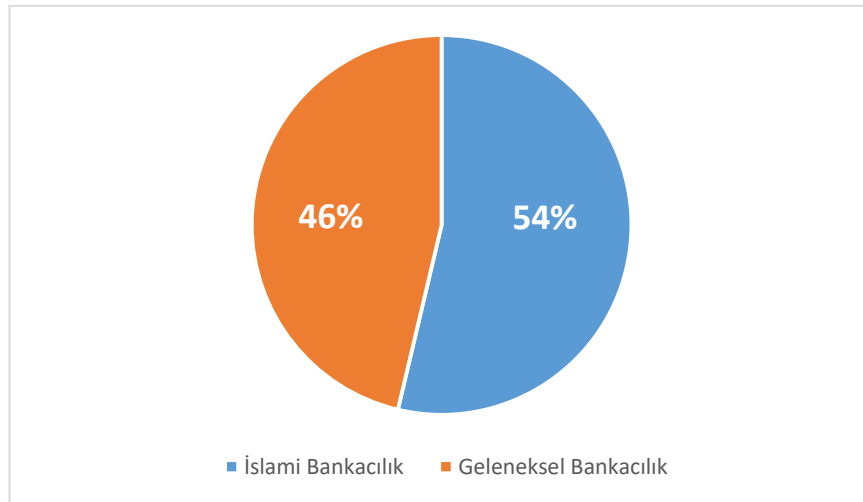
1.2.4.1.Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) Ülkeleri

GCC, 6 üye ülkeden oluşmaktadır. Bu ülkeleri ise Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Umman, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri (United Arab Emirates-UAE)'dir. Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporuna (2016) göre, 2014 yılının sonunda GCC ülkeleri İslami finans endüstrisindeki büyümeye %69 oranında bölgesel katkı sağlamıştır. Bu sebeple söz konusu ülkeler İslami bankacılığın gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle Suudi Arabistan, Katar ve Kuveyt İslami bankacılık anlayışının köklendiği başlıca ülkelerdir.

1.2.4.1.1. Suudi Arabistan

Suudi Arabistan İslami bankacılık anlayışının ilk nüvelerinin bulunduğu ülke olması sebebiyle literatür açısından büyük bir öneme sahiptir. Dünya çapında İslami felsefeye uyumlu olarak işlem yapan finansal kurumların ilki Suudi Arabistan'da kurulan İslam Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank-IDB)'dir. 1973 yılında kurulan IDB, İslami bankacılık tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Daha sonra kurulan Al Rajhi Bank, 1978 yılında faaliyete başlamış olup ülkenin en eski ve en büyük İslami finans kurumlarından biri haline gelmiştir.

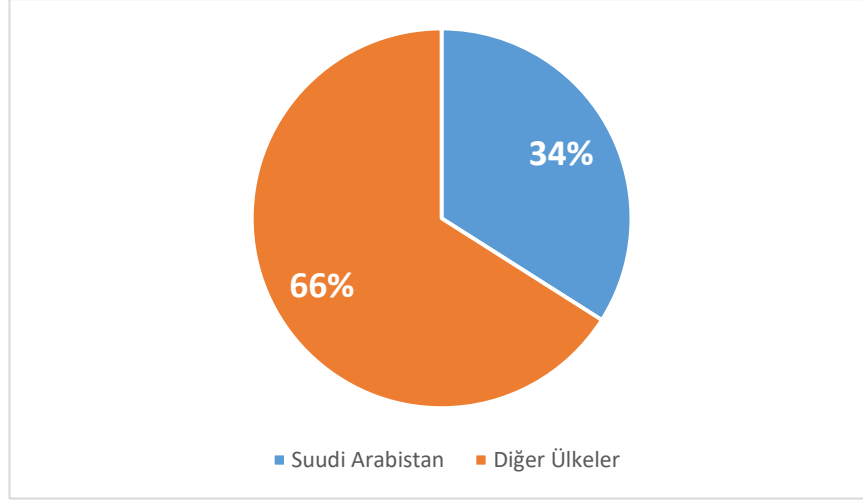
Grafik 5 : Suudi Arabistan'daki İslami Bankacılığın Piyasa Payı

Kaynak : Ernst&Young, **Banking in emerging markets** ,2017, pp.48.

Grafik 5'te Suudi Arabistan'daki İslami bankaların yerel piyasadan aldıkları pay gösterilmektedir. Grafikte de görüldüğü gibi İslami bankacılık payının %53.7 olduğu görülmektedir.

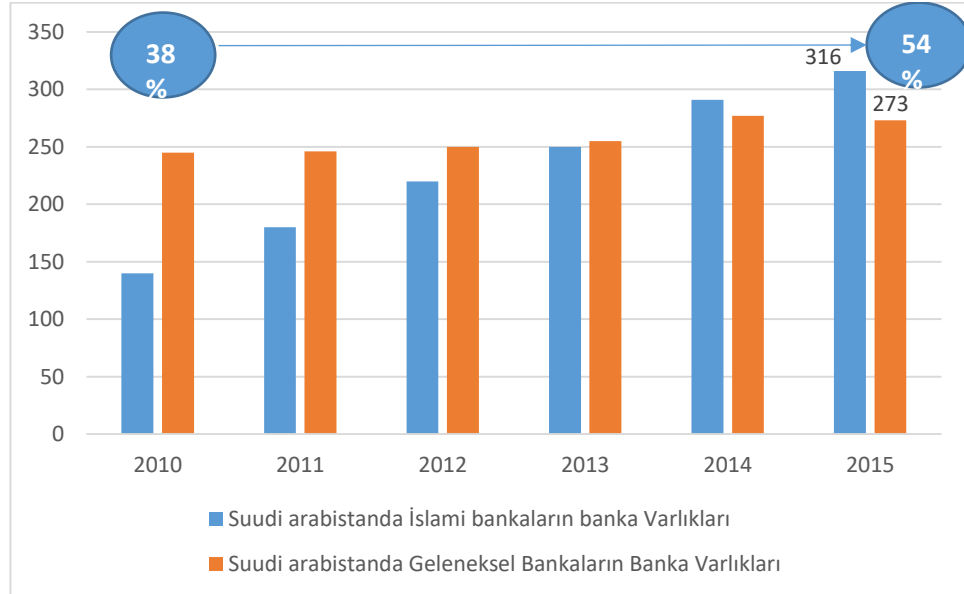
Grafik 6 : Suudi Arabistan'daki İslami Bankaların Uluslararası Piyasa Payı

Kaynak : Ernst&Young, **Banking in emerging markets** ,2017, pp.49.

Grafik 6’da Suudi Arabistan’daki İslami bankaların uluslararası piyasa payı gösterilmektedir. Grafikte de görüldüğü gibi Suudi Arabistan’daki İslami bankalar küresel piyasaların 34%’üne hakimdir.

Grafik 7 : Suudi Arabistan İslami ve Geleneksel Bankaların Varlıklarındaki Büyüme

Kaynak : Ernst&Young, **Banking in emerging markets**, 2017, pp.57.

Grafik 7’de Suudi Arabistandaki geleneksel bankalar ile İslami bankaların varlıkları büyüme açısından karşılaştırılmaktadır. İslami bankacılık varlıkları 2010 ile

2015 yılları arasında büyüme göstermiştir. Büyüme oranı geleneksel bankacılıktaki varlıklar dikkate alındığında görece daha yüksektir. 2015 yıl sonu verilerine göre İslami bankacılık varlıkları son dört yılda %38'den %54'e yükselerek 316 milyar dolara ulaşmıştır.

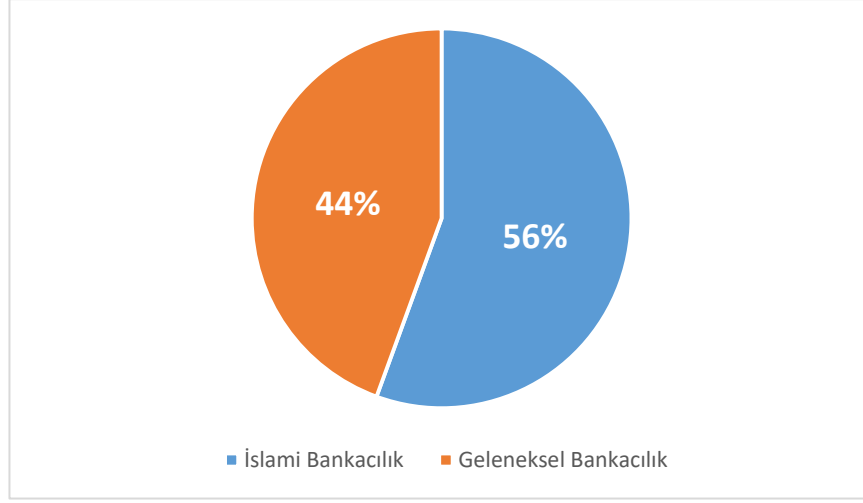
1.2.4.1.2. Kuveyt

Suudi Arabistan'dan sonra GCC ülkeleri içerisinde İslami bankacılığın en güçlü olduğu ülke Kuveyt'tir. Kuveyt'te İslami bankacılığın temeli 1977 yılında kurulan Kuveyt Finans Evi (Kuwait Finance House-KFH) ile atılmıştır. KFH zamanla büyük bir başarı göstermiştir. Şu anda Kuveyt finans piyasasında on iki geleneksel banka ve üç devlet bankası ile rekabet edecek güçtedir. Kuveyt'te faaliyet gösteren bir başka İslami finans kurumu ise Kuveyt Ulusal Bankası (National Bank Of Kuwait-NBK)'dır. NBK, Kuveyt'in en büyük bankası olarak gösterilmektedir. İslami bankacılık adına atılan diğer önemli adım 2004 yılında faaliyete başlayan BOUBAYAN Bank'ın kurulmasıdır. BOUBAYAN Bank'ın kuruluşunda kullanılan sermaye 100 milyon Kuveyt dinarındır (Alrifai, 2013:105).

Kuveyt Parlamentosu 2006 yılının başlarında iki yeni İslami finans kurumunun faaliyete geçmesine karar vermiştir. Bunlar; Jaber İslami Bankası ve Jaber Fonu' dur. Ayrıca, 2009 yılında ise 100 milyon Kuveyt dinarının sermaye olarak kullanıldığı Warba Bank kurulmuştur (ElKanj, 2012:130).

2014 yılının Ekim ayında Kuveyt Ticaret Bankası (Commercial Bank Of Kuwait-CBK) genel kurul tarafından alınan kararla İslami bankaya çevrilmiştir. Böylece piyasada faaliyet gösteren İslami bankaların sayısı altıya ulaşmıştır. Kuvet Merkez Bankası yıllık raporuna göre 2017 yılın sonunda toplam İslami kurumları 39 kurumdur (Central Bank of Kuwait, 2017:55).

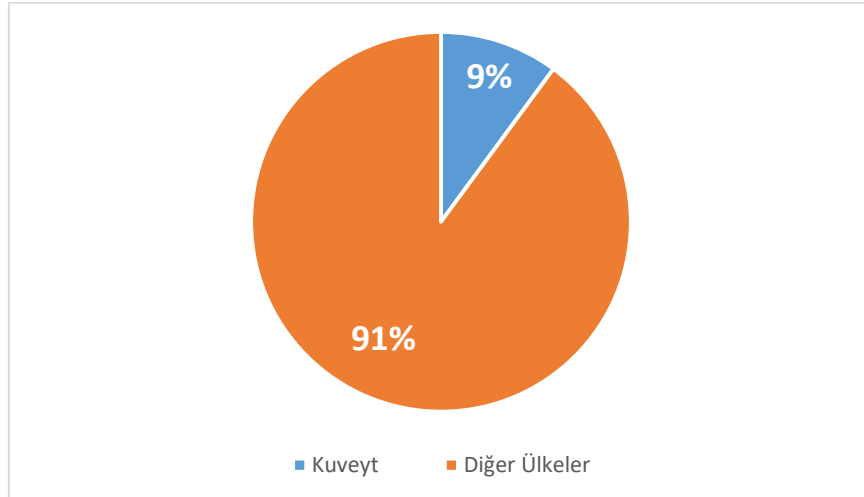
Grafik 8 : Kuveyt'teki İslami Bankacılığın Yerel Piyasa Payı

Kaynak : Central Bank Of Kuwait, **CBK Economic Report**,2017, pp.55.

Kuveyt, İslami finans kurumları alanında en aktif ülkelerden biridir. Kuveyt İslami bankaları, geleneksel bankalarla şiddetli bir rekabet içerisinde. Grafik 8’de Kuveyt’te faaliyette bulunan İslami bankaların yerel piyasadan aldıkları pay gösterilmektedir. Grafikte de görüldüğü gibi İslami bankalar yerel piyasanın %56’ine hakimdir. Bu payın büyük olması Kuveyt’teki rekabet içerisinde İslami bankaların ne kadar güçlü olduğunu da göstermektedir.

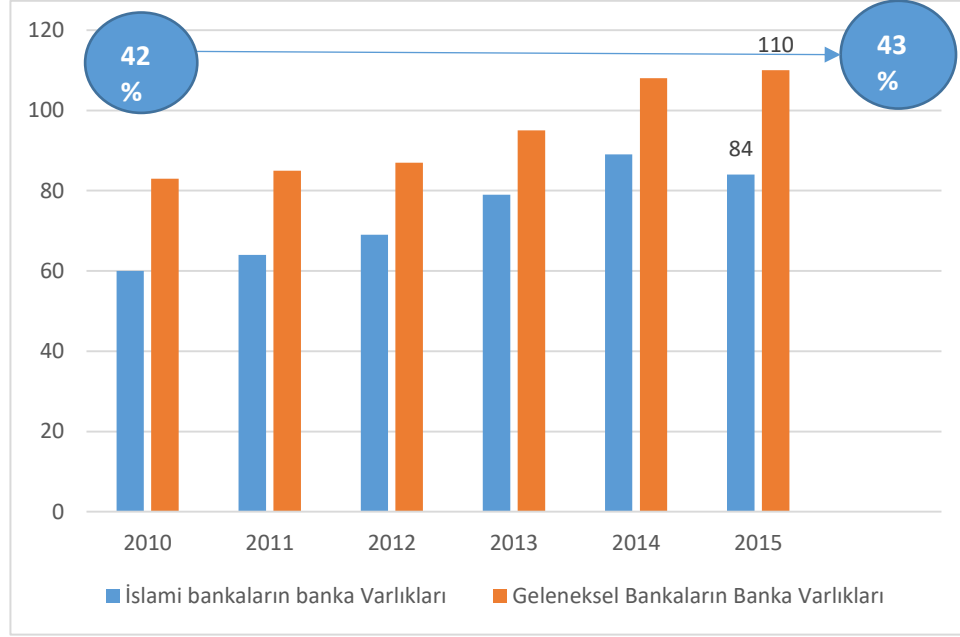
Grafik 9 : Kuveyt'teki İslami Bankaların Uluslararası Piyasa Payı

Kaynak : Ernst &Young, **World Islamic Banking Competitiveness Report**,2016, pp.57.

Grafik 9’da Kuveyt’te faaliyet gösteren İslami bankaların dünyadaki finans piyasasından aldığı pay gösterilmektedir. Küresel piyasalardaki payın %9’u Kuveyt İslami bankalarına aittir.

Grafik 10 : Kuveyt İslami ile Geleneksel Bankacılığın Varlıkların Büyüme

Kaynak : Ernst &Young, , **Banking in emerging markets** ,2017, pp.54.

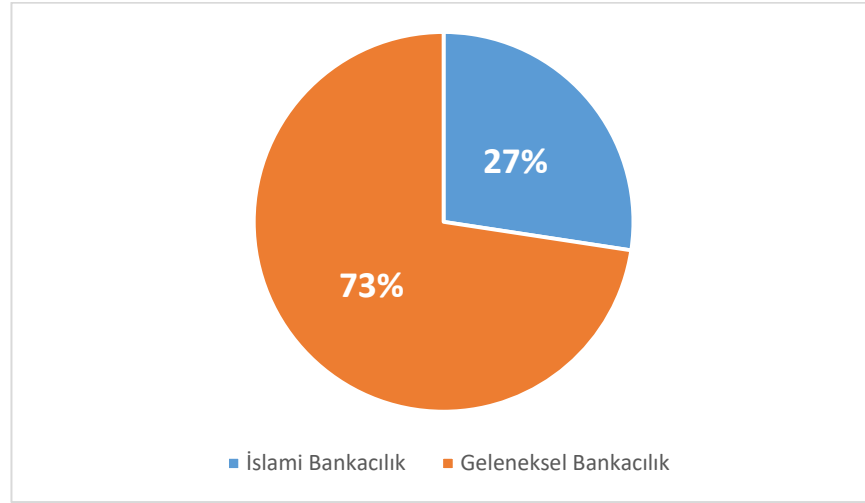
Grafik 10’da Kuveyt’teki geleneksel bankalar ile İslami bankaların varlıkları büyüme açısından karşılaştırılmaktadır. İslami bankacılık varlıkları 2010 ile 2015 yılları arasında büyüme göstermiştir. 2015 yıl sonu verilerine göre İslami bankacılığın varlıkları son dört yılda %42’den %43’e yükselerek 84 milyar dolara ulaşmıştır.

1.2.4.1.3. Katar

GCC ülkeleri içerisinde İslami bankacılık açısından önem arz eden diğer bir ülke Katardır. Katar İslam Bankası (Qatar Islamic Bank-QIB)’nın 1983 yılında kurulmasıyla birlikte Katar’ da İslami bankacılık başlamıştır. QIB sadece GCC ülkelerindeki finansal kurumlar değil MENA bölgesindeki ülkelerde faaliyet gösteren kurumlarla kıyaslandığında da en büyük İslami bankalardan biri olma özelliğine sahiptir. QIB, Katar İslami finans sektöründe % 41.8’lik bir paya sahiptir. Ayrıca 2017 yılı Eylül ayı sonunda yayılan raporuna göre bankanın toplam varlıkları 145 milyon Katar riyaline ulaşmıştır (Qatar Islamic Bank, 2017:105).

Katar, İslami bankacılık sistemini geliştirmek için önemli adımlar atmaktadır. 2005 yılında Katar merkez bankası geleneksel bankalara İslam prensiplerine uyumlu olarak çalışmalarını kaydıyla faaliyette bulunmalarına izin vermiştir. Ancak bu serbesti yalnız 6 yıl sürmüştür. 2011 yılına gelindiğinde Katar Merkez Bankası (Qatar Central Bank -QCB), HSBC, Katar Ulusal Bankası, Doha Bank'ın da içinde bulunduğu bankaların elinden yeni İslami şubeler açma ve İslami mevduat kabulü gibi yetkileri vermiştir (Dikkaya ve Kutval, 2014 :89).

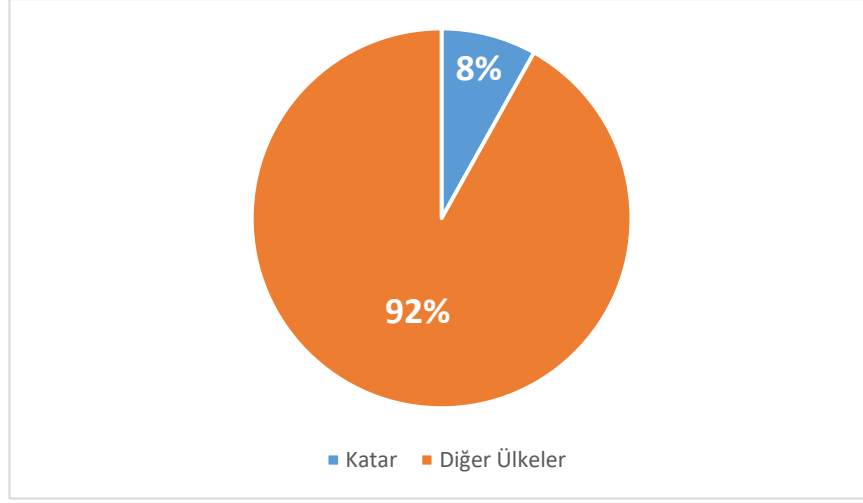
Grafik 11 : Katar'daki İslami Bankacılığın Yerel Piyasa Payı

Kaynak : Ernst&Young, **World Islamic Banking Competitiveness Report**,2016, pp.12.

Grafik 11'de Katar'da faaliyette bulunan İslami bankaların yerel piyasadan aldıkları toplam pay gösterilmektedir. Grafikte de görüldüğü gibi İslami bankalar yerel finans piyasasının % 27'sine hakimdir.

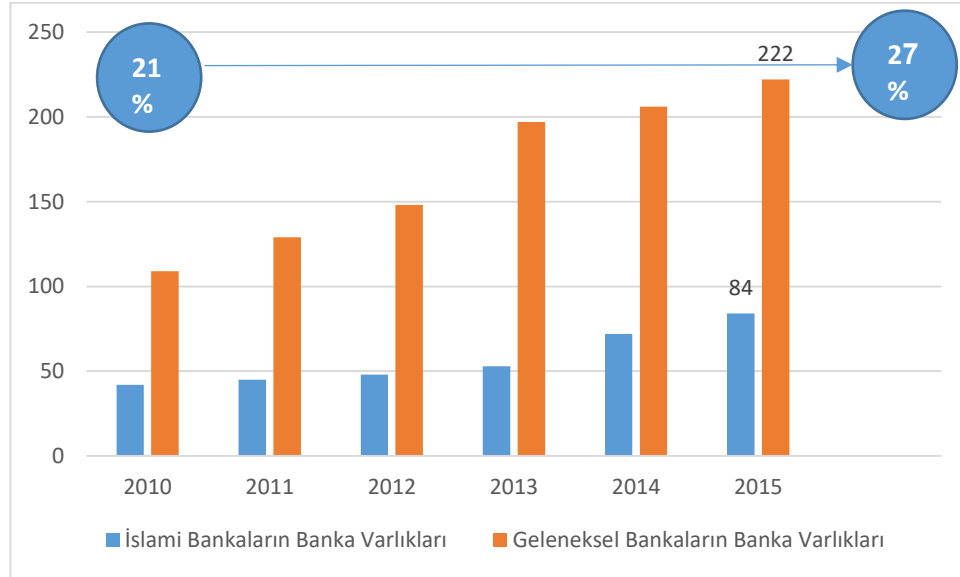
Grafik 12 : Katar' daki İslami Bankalarının Uluslararası Piyasa Payı

Kaynak : Ernst&Young, , **Banking in emerging markets** ,2017, pp.12.

Grafik 12’de Katar’da faaliyet gösteren İslami bankaların dünyadaki finans piyasasından aldığı pay gösterilmektedir. Katar’ın küresel piyasalardan aldığı payın %8 olduğu görülmektedir.

Grafik 13 : Katar İslami ile konvesyonel bankacılığın varlıkların büyüme

Kaynak : Ernst&Young, **Banking in emerging markets** ,2017, pp.56.

Grafik 13’te Katar’daki geleneksel bankalar ile İslami bankaların varlıkları büyüme açısından karşılaştırılmaktadır. İslami bankacılık varlıkları 2010 ile 2015 yılları arasında büyüme göstermiştir. 2014 yıl sonu verilerine göre İslami bankacılığın varlıkları son dört yılda %21’den %27’ye yükselerek 84 milyar dolara ulaşmıştır.

Verilen grafiklerde de görüldüğü gibi (Grafik5, Grafik6, Grafik7, Grafik8, Grafik9, Grafik10, Grafik11, Grafik12, Grafik13) gerek yerel gerekse küresel piyasalardan alınan pay dikkate alındığında GCC içerisinde en güçlü ülkenin Suudi Arabistan olduğunu söylemek mümkündür.

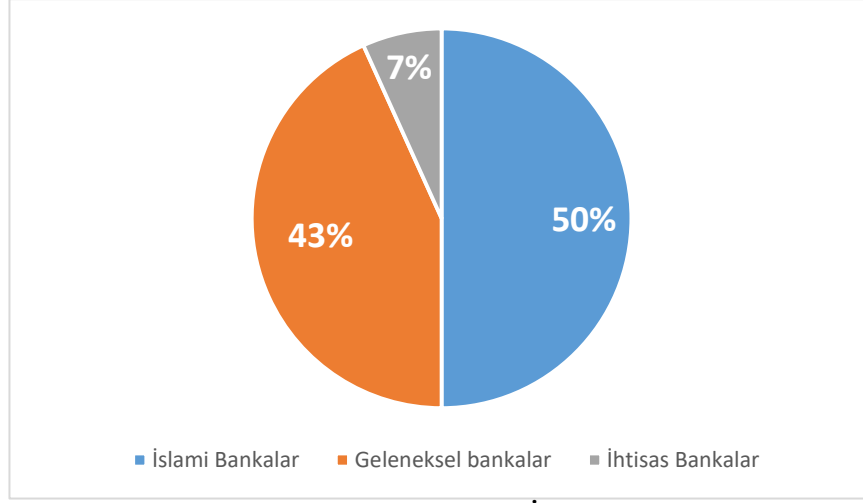
1.2.4.2.Sudan

Sudan'da bir İslami banka kurulması fikri ilk kez 1966'da Omdurman İslam Üniversitesi'nde ortaya çıkmıştır. Söz konusu tarihlerde üniversitelerin İktisat Bölümü'nde İslami İktisat üzerine yapılan önemli çalışmalar Sudan'da İslami bir Banka kurma fikrini başlatmıştır. Ancak bu fikir birçok engelle karşı karşıya kalmıştır. Bununla birlikte zamanla değişen Sudan politik sistemi İslami bankacılık fikrinin yeniden güçlenmesine ortam hazırlamıştır. Şubat 1976'da Kral Saud El Faisal ve Sudan Devlet Başkanı Jaafar Nimeiri bir araya gelmiş ve Sudan'da bir İslami bankanın kurulmasına karar vermişlerdir. Hemen akabinde Faisal İslam Bankası (Faisal Islamic Bank-FIB) resmi olarak tescil edilmiş ve 1978 yılında faaliyetlerine başlamıştır (Ebrahim, 2011:3).

Kısa dönemde Faisal İslam Bankası'nın gösterdiği başarı hükümeti başka İslami bankaları kurmaya teşvik etmiştir. Bu bağlamda 1980'de El-Tadamun İslam Bankası, 1982'de Sudan İslam Bankası ve İslam Kooperatifi Kalkınma Bankası, 1983 yılında El Baraka Bankası ve ardından Batı Sudan İslam Bankası kurulmuştur. Tüm bu bankalar daha fazla mevduat çekmeyi başarmış ve Sudan'ın birçok bölgesinde şubeler açmak durumunda kalmışlardır. İslami bankacılık sisteminde sürekli artan başarı Sudan hükümetini, tıpkı İran ve Pakistan'da olduğu gibi, tüm mali yapıyı faizsiz bir sistem haline getirmeye yönlendirmiştir (Mohsin, 2005:30).

1989 yılı, Sudan İslami bankacılığının bir dönüm noktası niteliğindedir. 1989'da hükümet ülkenin İslami yönelimi doğrultusunda bankacılık sisteminin büyük bir kısmını İslami bankacılık sistemine geçirmeye karar vermiştir. Bu bağlamda atılan ilk adım, Sudan Merkez Bankası'nın yeniden düzenlemesidir (Exclusive Strategic Partner, 2016:28).

Grafik 14 : Sudan'da İslami Bankacılığın Yerel Piyasa Payı

Kaynak: Exclusive strategic partner , **Sudan İslamic Finance**, 2016,pp.50

Grafik 14'te İslami, geleneksel ve ihtisas bankalarının yerel piyasa payları verilmektedir. İslami bankalara benzer şekilde işlem yapan ihtisas bankaları piyasanın %7'sine geleneksel bankalar ise %43'üne hakimken İslami bankaların piyasanın yarısına hakim olduğu görülmektedir.

1.2.4.3.Mısır

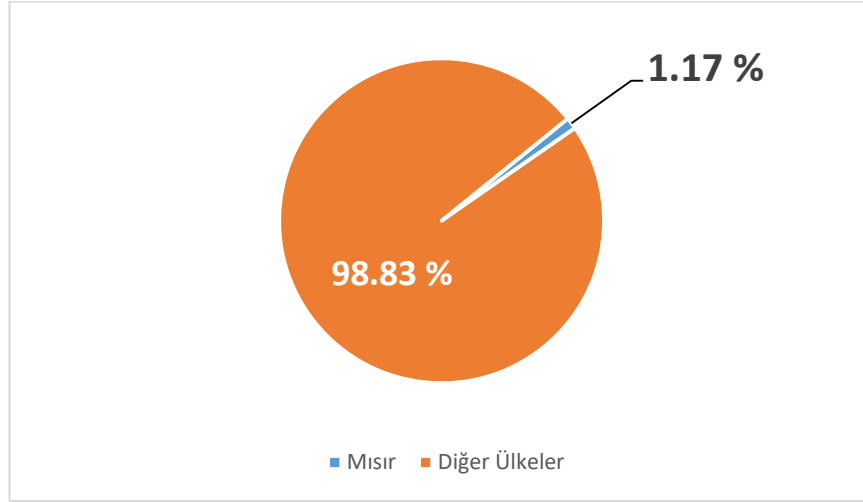
Mısır, İslami bankacılığın modern tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Hatta modern İslam bankacılığının doğduğu yer olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda 1963 yılında ilk İslami bankanın kurulduğu Mit Ghamr büyük üne sahiptir.

İslami bankacılık sistemine ilişkin gelişmelerin başında Dr.Ahmed ALNajar tarafından Alman tasarruf bankaları fikrinin ilkeleri benimsenerek kurulan Mit Ghamr tasarruf bankasını gelmektedir. Bu girişim toplum tarafından kabul görmüştür. Ancak ilgili dönemde hakim olan sosyalist sistem tasarruf bankasının faaliyetlerini sürdürmesine izin vermemiş ve hükümet Dr.Ahmed ALNajar' ı yurt dışına sürgün etmiştir (Gharbi, 2012).

Mısır İslami bankacılık sisteminde meydana gelen bir diğer önemli gelişme ise Mısır Faisal İslami Bankası'nın (Faisal Islamic Bank of Egypt-FIBE) 1977 yılında kurulmasıdır. Suudi Prens Mohammed Al Faisal Al Suud ve Mısır işadamları ortaklık grubu bankanın kurulması fikrini ileri sürmüşlerdir. FIBE, daha sonra Mısır

parlamentosu tarafından onaylanıp 48 sayılı kanun ile bir anonim şirket olarak lisanslanmıştır (Türkmenoğlu, 2007:24).

Grafik 15 : Mısır'daki İslami Bankacılığın Uluslararası Piyasa payı

Kaynak : COMCEC, Developing Islamic Finance Strategies In the OIC Member Countries, 2016. pp99

Grafik 15'te Mısır'da faaliyette bulunan İslami bankaların dünyadaki finans piyasasından aldığı pay gösterilmektedir. Mısır'ın küresel piyasalardan aldığı payın %1.17 olduğu görülmektedir.

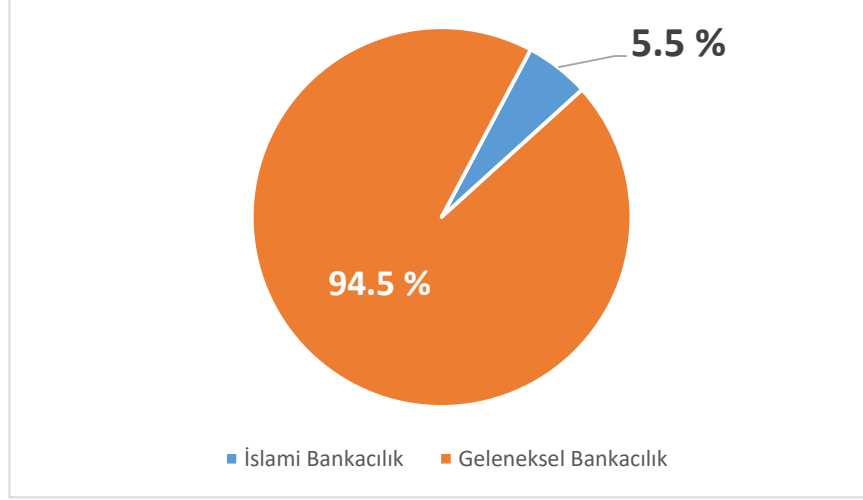
1.2.4.4.Türkiye

Türkiye'de bankacılık sektörü, devlete ait ticari bankalar, özel ticari bankalar, yatırım ve kalkınma bankaları, yabancı bankalar ve özel finans kurumlarından (Private Finance Institutions-PFI) oluşmaktadır. PFI, geleneksel bankaların prensiplerinden farklı olarak 16 Aralık 1983 tarihinde 83/7506 sayılı bir hükümet kararnamesinin yayımlanmasıyla kuruluşları tanımlanmıştır (Ali, 2007:8).

Türkiye'de İslami bankacılık ise katılım bankacılığı olarak bilinmektedir (Ayrıçay, Ada ve Kaya, 2013:122). Katılım bankacılığı alanında faaliyete başlayan öncü kuruluşlar 1985 yılında kurulan Albaraka Türk ve Faysal Finans kurumlarıdır. Bunun sonrasında sırasıyla Kuveyt Türk Katılım Bankası, Anadolu Finans, İhlas Finans ve Asya Finans kurulmuşlardır. Günümüzde Türkiye'de katılım bankacılığı sistemi ile faaliyet gösteren finans kurumlarının başında; Albaraka Türk, Kuveyt

Türk, Türkiye Finans, Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım gelmektedir (Hazıroğlu, 2015:117).

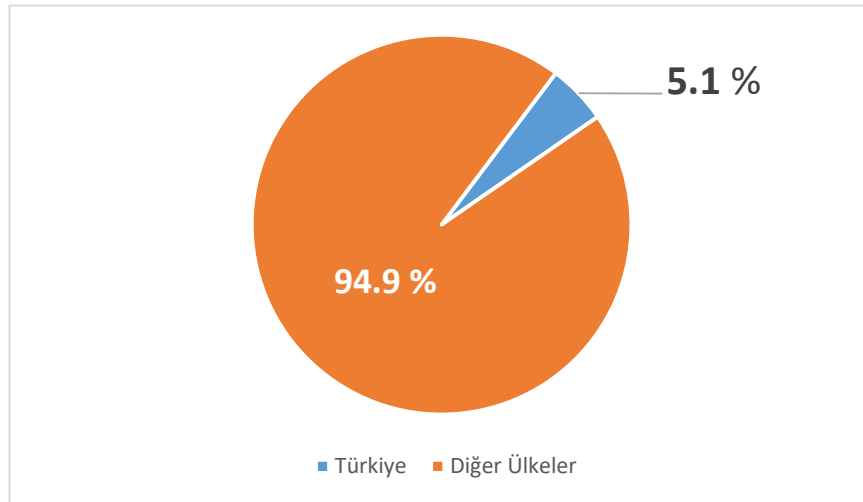
Grafik 16 : Türkiye'daki İslami Bankacılığın Yerel Piyasa Payı

Kaynak: IFN, *The IFN Turkey Report*, 2016, pp.8.

Grafik 16'da Türkiye'daki İslami bankaların yerel piyasadan aldıkları payın %5.5 olduğu görülmektedir. Ayrıca geleneksel bankacılığın yerel piyasadan aldığı pay %94.5'tir.

Grafik 17 : Türkiye'daki İslami Bankalarının Uluslararası Piyasa Payı

Kaynak: Ernst&Young, *World Islamic Banking Competitiveness Report*, 2016, pp.12.

Grafik 17’de Türkiye’deki İslami bankaların uluslararası alanda piyasa payı gösterilmektedir. Grafikte de görüldüğü gibi Türkiye’deki İslami bankalar küresel piyasaların içindeki payı % 5.1 olarak yer almaktadır.

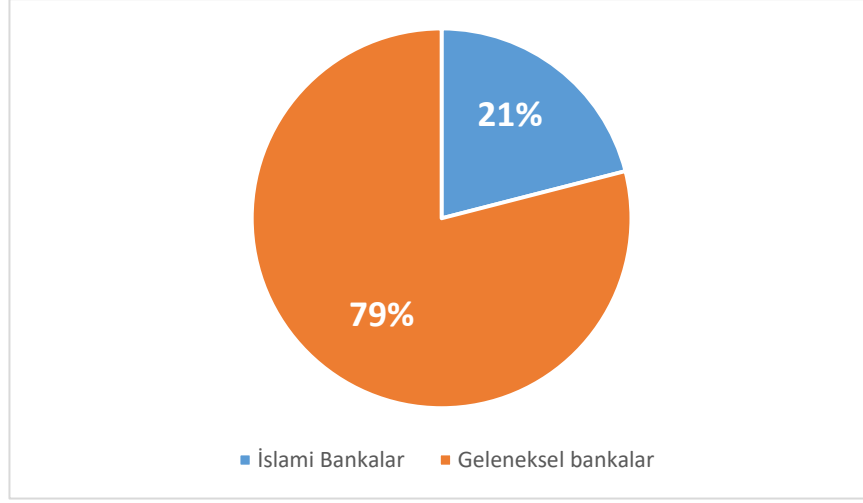
1.2.4.5. Malezya

Malezya’da İslami finans oluşumları 1963 yılına dayanmaktadır. Malezya’da, hacca gitmeyi planlayan Müslümanlar için bir tasarruf fonu olarak Müslüman Hacılar Tasarruf Şirketi kurulmuştur. Tabung Hajj adlı ile bilinen bu fon şirketi 20 yıl içerisinde başarılı bir İslami yatırım kuruluşu haline gelmiştir. Tabung Hajj’ın gösterdiği bu başarı Malezya hükümetini 1983 yılında bir İslam bankası kurulması yönünde teşvik etmiştir (Mokhtar, Abdullah ve Alhabshi, 2008:30).

Malezya’da İslami bankacılık 1983 yılının Nisan ayında İslami Bankacılık Yasası’nın yürürlüğe girmesi ile meşrulaşmıştır. Buna müteakip aynı yılın temmuz ayında Malezya’nın ilk İslami bankası (Bank Islam Malaysia Berhad-BIMB), kurulmuştur. Yıl içerisinde atılan diğer bir önemli adım ise Bank Negara Malaysia (Malezya Merkez Bankası-BNM)’nin faaliyetlerine başlaması ve kendisine İslami bankaları denetleme ve düzenleme yetkisinin tanınmasıdır (Chong ve Liu, 2009:130).

Bu gelişmelere rağmen Malezyada İslami bankacılık sistemi 1990’lı yıllara kadar tam olarak şekillenmemiştir. 1993 yılı kaydedilen ilerlemeler nedeniyle Malezya İslami bankacılık yapısı için önemli bir yıl olmuştur. 1993 yılında Maliye Bakanlığı ülkedeki İslami kurumların hizmetlerinin serbestleştirilmesi için büyük bir ilerleme göstermiş ve ülke sınırları içerisinde İslami bankacılık sistemini düzenleyen mevzuatı yürürlüğe koymuştur. Mevzuatın yürürlüğe girmesi ile birlikte finansal kurumlar, ticari bankalar, finans şirketleri, kooperatif bankalar vs. yaklaşık olarak 50 finansal kurum İslami bankacılık sistemine dahil olmaya başlamıştır (Sobol, 2014:244).

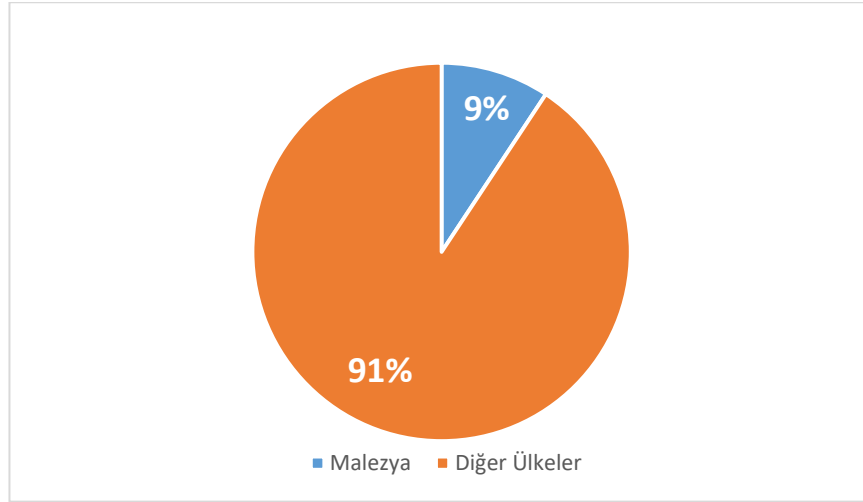
Grafik 18 : Malezya'daki İslami Bankacılığın Yerel Piyasa Payı

Kaynak : Exclusive Strategic Partner, **Malaysia Islamic Finance Report**,2015,pp.149

Grafik 18’de görüldüğü gibi Malezya’da geleneksel bankacılık yerel piyasanın %79’una hakim iken İslami bankacılığın yerel piyasadan aldığı pay %21’dir.

Grafik 19 : Malezya'daki İslami Bankalarının Uluslararası Piyasa Payı

Kaynak: Islamic Financial Services Board, **Islamic Financial Services Industry: Stability Report**, 2015, pp.9.

Grafik 19’da Malezya’da faaliyette bulunan İslami bankaların dünyadaki finans piyasasından aldığı pay gösterilmektedir. Grafikte’de görüldüğü gibi Malezya küresel piyasaların büyük bir kısmına hakimdir. Küresel piyasalardan aldığı payın %9.3 olduğu görülmektedir.

1.2.4.6.Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

Son otuz yılda ABD’de İslami bankacılık açısından önemli gelişmelerin olduğu görülmektedir. Amerika’nın yerel finans piyasası incelendiğinde İslami bankaların geleneksel bankalara karşı güçlü bir rakip haline gelmiştir.

ABD’de İslami bankacılığın başlangıcı 1980’li yıllara dayanmaktadır. 1987 yılında İslami kurallara uygun ev finansmanı ürünlerine yönelik hizmet vermeye başlayan LARIBA’nın bu bağlamda önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. 1997 yılında Kuveyt Birleşik Bankası (United Bank of Kuwait - UBK) bir Federal şube olarak Amerika’da faaliyetlerini gerçekleştirmeye başlamıştır (Lynn Zyp, 2009:10).

ABD’de İslami bankacılık alanında gerçekleşen bir diğer gelişme ise 2005 yılında Üniversite Bankası (University Bank- UB) tarafından İslami kurallara uygun bir yan kuruluşun kurulmasıdır. Bu kuruluş faaliyetlerine ev finansmanı, mevduat hesapları ve İslami yatırım fonu paylaşımları gibi hizmetler ile başlamıştır ((<http://www.myuif.com/about-us/>”,erişim tarihi:22.10.2018).

UB’nin yanı sıra Komşuluk Geliştirme Merkezi (The Neighborhood Development Center- NDC) mülteci müslümanlar için küçük işletme finansmanı sağlamaktadır. Saturna Sermaye (Saturna Capital), Azzad Varlık Yönetimi (Azzad Asset Management) ve Müttefik varlık danışmanlık (Allied Asset Advisors) da dahil olmak üzere birçok İslami yatırım firması bulunmaktadır. Bu firmalar İslami kurallara uygun olan işlemleri yürütmektedirler. Amana, Dow Jones İslami Büyüme ve Gelir fonları birer yatırım fonu olarak İslami kurallarla örtüşmekte ve kumarhanelere, tütün ve alkol üreticilerine, domuz ürünleri üreticilerine fon sağlamamaktadırlar (Tacy, 2006:365).

1.2.4.7.Birleşik Krallık

Londra dünya ekonomi tarihinde önemli yere sahip finans merkezlerinden biridir. Bu durum yerel piyasaları dış unsurların etkisine açık hale getirmektedir. Dolayısıyla İngiliz bankaları da dünyada yaygınlaşan İslami bankacılık hareketlerinden etkilenmiştir (Wilson, 2007:2).

İngiltere’de İslami bankacılığa yönelik ilk girişimler 1980’li yılların başında gerçekleşmiştir. Ancak bu girişimlerin sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. 1981’de Leicester’da kurulan Uluslararası İslam Ekonomisi Birliği (International Association for Islamic Economics -IAIE) İngiltere’nin İslami bankacılık yolunda attığı önemli adımlardan biridir. İngiltere hükümeti 1982 yılında Cenevre’de merkezi bulunan Dar Al-Mal-Al-Islami’ye (DMI) Londra’da bir ofis açmasına izin vermiştir (Belouafi ve Chachi, 2014:48). Diğer taraftan 1983 yılında İngiltere Merkez Bankası (Bank of England-BOE) bir İslami banka olarak Al-Baraka Bank’ın İngiltere’de faaliyet göstermesini onaylamıştır (Engzell, 2008:11).

1990’lı yıllara gelindiğinde dünyada olduğu gibi İngiltere’ de de İslami finansal kurumlar günümüzün modern taleplerini karşılamak için gelişmiş ve daha yenilikçi hale gelmiştir (Khan ve Porzio, 2010:135). Bu bağlamda İngiltere İslam Bankası’nın (The Islamic Bank Of Britain -IBB) kurulması dikkat çeken gelişmelerden biri olmuştur (Ainley ve diğerleri, 2007:8) .

2000’li yıllara gelindiğinde İngiliz hükümeti, geleneksel borçlanma araçları ile benzer özelliklere sahip alternatif İslami finansman araçlarına (yatırım tahvilleri sukuk vb.) ilişkin işlemlerin yürütülebilmesi adına yasal çerçevenin oluşturulması için harekete geçmiştir. Böylece İslami finansman araçlarının ikincil piyasalarda işlem görmesinin önü açılmıştır. Bu gelişmeyi takiben ilk İslami yatırım bankası Avrupa İslam Yatırım Bankası (European Islamic Investment Bank-EIIB) kurulmuştur (Sobol, 2015:190).

1.2.4.8.Almanya

Nüfusunun yaklaşık 5 milyonunun müslümanlardan oluştuğu düşünülürse Almanya’nın Avrupa’da İslami bankaların kurulması için önemli bir konuma sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple 2004 yılında sukuk ihracı yaparak İslam sermaye piyasasına giren ilk Batılı ülke olması şaşırtıcı değildir (Mauro ve diğerleri, 2013:26) .

Almanya’da İslami bankacılık açısından gerçekleşen diğer önemli gelişme ise Mart 2015 te Kuveyt Türk Katılım Bankası’nın (Kuveyt Turk Participation Bank-

KTPB) kurulmasıdır. Alman Federal Bankacılık Düzenleme Kurumu (Federal Financial Supervisory Authority-FFSA) tarafından Kuveyt Türk’e tam bir bankacılık lisansı verilmiştir. Lisansın verilmesiyle birlikte banka Berlin, Frankfurt ve Mannheim gibi Almanya’nın önemli şehirlerinde şubeler açarak faaliyetlerine başlamıştır (“www.bloomberght.com/”; “www.kt-bank.de”, erişim tarihi :12.12.2018) . Irani Bank Sepah ve yakın tarihte kurulan Kuveyt Türk gibi İslami bankaların dışında Commerzbank, Deutsche Bank ve Dresdner Bank da İslami kurallara uygun olacak şekilde mali hizmeti de vermektedir (ElKanj, 2012:205).

BÖLÜM II

İSLAMİ BANKACILIK SİSTEMİNDE FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

2.1. İslami Bankacılıkta Finansman Yöntemleri

İslami bankacılık ve geleneksel bankacılık uyguladıkları yöntemler bakımından birbirinden oldukça farklı bir sisteme sahiptir. Bu iki bankacılık sisteminin arasındaki yöntemsel farklılıkları fon toplama yöntemleri ve finansman araçları olmak üzere iki ana başlık altında incelemek mümkündür.

2.1.1. İslami Bankalarda Fon Toplama Yöntemleri

Mali kaynaklar, tüm bankaların ve özellikle İslami bankaların bankacılık hizmetlerinin yürütülmesi için önemli bir unsuru temsil etmektedir. İslami bankalarda fon kaynakları, iki ana kaynaktan sağlanmaktadır. Bu ana kaynaklar, iç ve dış kaynaklardır (Alrubaidi ve Bamaşmus, 2008:322). İslami bankalarda özsermayeden sağlanan fonlar iç kaynaklar ve dış kaynaklar olarak sınıflandırılabilir. İç kaynaklar kendi içerisinde ödenmiş sermaye ile birikmiş kârlar ve rezerveler olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir. Dış kaynaklar ise cari hesaplar, katılım hesapları ve özel fon havuzları olarak üç ana başlık altında toplanmaktadır.

2.1.1.1. İç Kaynaklar

İslami bankalarda fon toplama yöntemlerinin ilk bölümü İç kaynaklardır. İç kaynaklar, İslami banka kendi içerisinde bulunan kaynaklardır. Bu kaynaklar, ödenmiş sermaye ile birikmiş kârlar ve rezerveler olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir.

2.1.1.1.1. Özsermaye Kaynakları

İslami bankalarda özsermaye kaynaklarının büyük bir kısmını merkez bankasından kuruluş onayı aldıktan sonra arz ettikleri hisse senetleri oluşturmaktadır. Bu hisse senetleri geleneksel bankacılıkta olduğu gibi ilk önce birincil piyasalara daha sonra ikincil piyasalara arz edilmektedir. Özsermaye kaynaklar iki başlık altında sınıflandırılmaktadır. Bunlar ise ödenmiş sermaye ve birikmiş karlar ve rezervelerdir.

2.1.1.1.2. Ödenmiş Sermaye

Genellikle bankalarda sermaye, sabit varlıkların finansmanında kullanılan bir kalemdir. Yani finansman sürecinde doğrudan yararlanılabilecek bir kalem değildir. Buradaki “ödenmiş” kasıt banka ortaklarının işletme sermayesine vermeyi taahhüt ettikleri tutarın ödenmiş kısmını ifade etmektedir. Ancak İslami bankacılıkta kurucu taahhüt ettiği sermayenin tamamını ödemek zorundadır. İslami bankanın kurulabilmesi ve faaliyetlerini sürdürebilmesi kendi sermayesine bağlı bulunmaktadır. Diğer taraftan kuruculara düşen ödenmiş sermaye miktarları İslami hukuk kurallarına göre belirlenmektedir.

2.1.1.1.3. Birikmiş Kârlar Ve Rezervler

İslami bankalarda, birikmiş kârlar ve rezervler özsermaye kaynaklarından birisidir. İslami bankacılıkta faaliyetler sonucunda elde edilen net kardan bir kısmı banka nezdindeki ayrı bir hesaba aktarılır. Bu hesaptaki birikmiş kârlar ve rezervler olası kayıplara karşı tedbir amaçlı tutulmaktadır.

2.1.1.2. Dış Kaynaklar

İslami bankalarda ikinci fon toplama türü banka dışından elde edilen kaynaklardır. Bu kaynaklar “dış kaynak” olarak ifade edilmektedir. Dış kaynaklar cari hesaplar, katılma hesapları ve özel fon havuzlarından oluşmaktadır.

2.1.1.2.1. Cari Hesaplar

Cari hesapların, hem İslami bankalar için hem de geleneksel bankalar için fon toplama yöntemlerinin en önemli kaynağı olduğu söylenebilir. Bu hesapların asıl amacı paranın güvenliğini sağlamaktır. Cari hesapta bulunan para istenildiği vakitte çekilebilmekle birlikte karşılığında herhangi bir kâr payı ödenmemektedir (Özkan, 2012:43).

Genel olarak, İslami bankalarda cari hesaplar vadesiz mevduattan sağlanır. Dolayısıyla mevduat sahibinin bu hesaptan herhangi bir getiri elde etmesi söz konusu değildir. Banka burada parayı saklamak için bir kasa görevi üstlenmekte ve bu görev karşılığında herhangi bir işlem ücreti talep etmemektedir. Bankanın cari hasespta

toplamış olduğu mevduat başka ticari işlemlerde kullanılabilir. Ancak müşteriler bankanın bu faaliyetinden de herhangi bir getiri elde edemezler. Müşteri istediğı zaman parasını bankadan çekebilir. Banka söz konusu mevduatı müşterinin talebi durumunda ödemeyi taahhüt etmektedir.

2.1.1.2.2. Katılım Hesapları

İslami bankalarda bir diğ er fon toplama aracı ise, katılım hesaplarıdır. Katılım hesapları kâr/zarar esasına dayanan bir hesaplardır (Gudil, 2007:17). Geleneksel bankacılıkta bulunan vadeli mevduatın İslami bankacılıkta faizsiz olarak uygulanma biçimi olarak ifade edilebilir. Burada faizin görüldüğü işlevi kâr/zarar ilkesi görmektedir. Katılım hesapları geleneksel bankalarda bulunmamaktadır. Dolayısıyla ayrıt edici bir özellik olarak değerlendirilebilir.

İslami bankalar, kâr/zarar amaçlı katılım hesap sahiplerine karşı geri ödeme yükümlülüğü taşımamaktadır. Yani müşterilere geleneksel bankalar gibi sabit bir getiri (faiz) sağlamamaktadır. Ancak vade sonunda (kâr gerçekleşikten sonra) müşteriye sözleşmede belirtilen oran kadar kâr payı dağıtmakla mükelleftir. Şayet müşteri vade bitmeden önce parasını çekmek isterse, müşterinin mağdur olmaması adına ana para geri ödenmektedir. Vade sonunda ise parasının banka nezdinde işlem gördüğü süre dikkate alınarak kâr ödemesi yapılmaktadır. İslami bankacılıkta banka elde ettiğı karı müşterilerine adaletli bir şekilde dağıtmak zorundadır (Sümer ve Onan, 2015:302-303).

2.1.1.2.3. Özel Fon Havuzlar

Geleneksel bankacılık, önceden belirlenmiş bir faiz oranı üzerinden toplanan mevduatların yine belli bir faiz oranı üzerinden fon talep edenlere ulaştırılmasını sağlamaktadır (Özulucan ve Deran, 2009:87). İslami bankacılık ise entegre bir bankacılık sistemi olmakla birlikte işlevini yerine getirirken faizi bir araç olarak kullanmamaktadır. Faiz yerine müşterilerine katılım payı dağıtmaktadır (Ayub, 2007:31).

Türk bankacılık kanunu özel fon havuzları, İslami bankalar önceden yapılması planlanan projelere fon sağlayabilmek amacıyla vadesi minimum üç ay olan fon

havuzları oluşturmaktadır. Havuzlara fon giriş ve çıkışları belirli tarihlerde gerçekleştirilir. Bu sebeple buradaki fonlardan elde edilen kar payları günlük olarak dağıtılmamaktadır (Özsoy, 2012:141-142).

2.1.2. İslami Bankalarda Finansman Araçları (Fonlandırma Yöntemleri)

İslami bankacılığın en önemli özelliklerinden biri finansman araçlarının çeşitliliğidir. Murabaha, Mudaraba, Muşareke, Azalan Muşareke, Finansal Kiralama (İcarah), Selem, Istisna'a, Müzara'a ve Muska'a, Karz-I Hasen, Sukuk, Tekafül (İslami Sigorta) ve Tavaruk bu finansman araçlarının başında gelmektedir.

2.1.2.1. Murabaha

Murabaha sözleşmesi, İslam hukukundaki Amanah Satış sözleşmelerden birisidir. Murabaha kelimesi, Arapça Ribh (ربح) kelimesinden türetilmiştir. Murabaha'nın en basit tanımı, satış fiyatının belirlenmesi için malın maliyetini ve alıcı ile satıcı arasındaki kâra ilişkin mutabakatı temel alan bir satış sözleşmesidir (Khan ve Porzio, 2010:52).

İslami bankacılıkta Finansal Murabaha kullanılmaktadır. Finansal Murabaha çokça tercih edilen bir finansman yöntemi olmakla birlikte dünya çapında İslami fonlama yöntemlerinin yaklaşık %75'ini oluşturmaktadır. Finansal Murabaha sözleşmelerinde finanse eden (İslami banka), satıcı veya ürünün orijinal satıcısı ve bankanın kendi adına ürün satın almasını ve finanse etmesini isteyen kişi (müşteri) olmak üzere üç taraf bulunmaktadır (İbicioğlu, 2009:26).

Şekil 2: Murabaha Mekanizması

Kaynak: Iqbal ve Mirakhor, 2011:83

Şekil 2’de Finansal Murabaha mekanizmasının nasıl işlediği gösterilmektedir. İlk aşamada müşteri satıcıdan sipariş edeceği mala karşılık bir fiyat teklifi vermesini istemektedir. Fiyat teklifini aldıktan sonra ikinci aşamada İslami bankadan bu malları satın alabilmesi için finansman talebinde bulunmaktadır. Başvurunun kabul edilmesi halinde müşteri ile banka arasında sözleşme yapılmaktadır. Bu sözleşmede müşteri malları orijinal satıcıdan alan İslami bankadan satın alacağını taahhüt etmektedir. Üçüncü aşamada İslami banka malı peşin ödeme yaparak orijinal satıcıdan satın almaktadır. Bu aşamada İslami banka ile müşteri aralarında sözleşme (Murabaha) imzalamaktadır. Müşteri sözleşmede belirlenen kâr oranıyla beraber malları İslami bankadan satın almaktadır. Dördüncü ve son aşamada ise müşteri, İslami bankaya belirlenen zamanda ve sözleşmede belirtilen kâr marjını da ekleyerek ödemeyi gerçekleştirmektedir.

2.1.2.2. Mudaraba

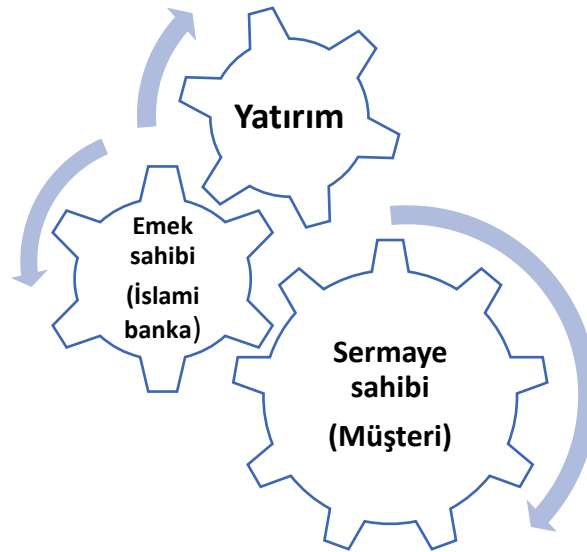
İslami bankacılığın finansman yöntemlerinden biri olan Mudaraba, ortaklık esasına dayanan iki taraflı sözleşme türüdür. Bu sözleşmede birinci ortak projeyi finanse eden (sermaye sahibi-Rabb al-mal) ikinci ortak ise projeyi yöneten taraftır (emek sahibi-Mudarib). Yatırımdan elde edilen kazançlar, iki taraf arasında önceden

belirlenmiş olan orana göre dağıtılmaktadır. Eğer zarar gerçekleşirse sermaye sahibi sermayesini, emek sahibi emeğini kaybetmektedir (Coşan, 2016:39).

Mudaraba işleminin aşamalarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

- I. İlk aşamada yatırımcı ile İslami banka arasında bir sözleşme gerçekleştirilmekteydi. Yatırımcı, finansal piyasalarda belirli bir uzmanlık geliştiren ve karlı projeleri belirleyen bir İslami bankaya parasını yatırır.
- II. İslami banka yönetim becerilerini kullanarak yatırımcının adına fonlara yatırım yapmaktadır.
- III. Belirli bir süre geçtikten sonra hem banka hem de yatırımcı karlarını önceden belirlenmiş oranlara göre paylaşmaktadırlar (İqbal ve Mirakhor, 2011:90).

Şekil 3: Mudarabada Taraflar Mekanizması

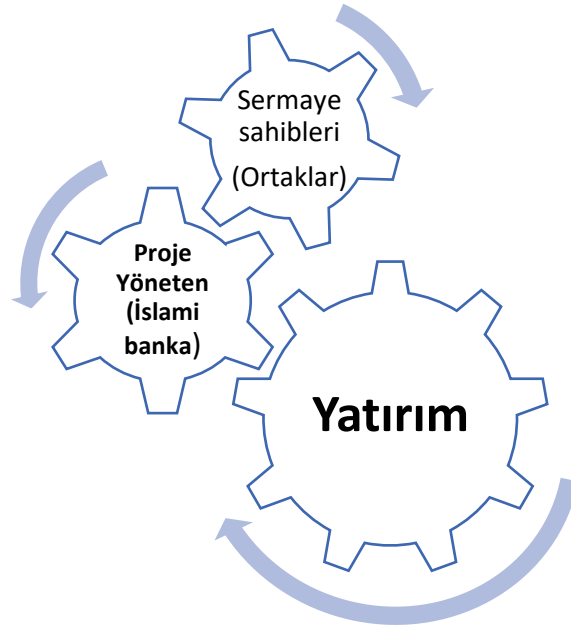

Şekil 3'te görüldüğü gibi Mudarabada hem İslami Banka hem de müşteri yatırıma taraftır. Yani yatırım sonucunda kâr elde ediliyorsa emek sahibi ve sermaye sahibi aynı anda belirlenen oranlara göre gelir elde etmektedirler. Şayet yatırım sonucunda zarar ediliyor ise her iki taraf için de kayıp söz konusu olmaktadır. Mudaraba sözleşmesinde sermaye sahibi olarak ifade edilen taraf bir gerçek kişi ya da İslami banka gibi tüzel kişi olabilmektedir.

2.1.2.3. Muşareke

Muşareke kelimesi, Arapça (Şerik- شريك) kelimesinden türetmiş ve ortaklık anlamına gelmektedir. Muşareke, asıl itibariyle Mudarabaya benzerlik göstermektedir. Ancak Mudaraba'dan farklı olarak yatırımcı yönetime katılma hakkına sahiptir. Muşareke'yi bankanın müşteriyle ortaklık kurduğu bir girişim anlaşması olarak tanımlamak mümkündür. Her iki taraf da bir projenin veya anlaşmanın öz sermayesini ve yönetimini paylaşmaktadırlar. Ortaklık neticesinde elde edilen kârlar önceden belirlenmiş oranlarda taraflar arasında paylaşılmaktadır. Ayrıca herhangi bir kayıp söz konusu ise bu kayıp tarafların sermaye katkısıyla orantılı olarak paylaştırılmaktadır (Warde, 2000:137).

Şekil 4: Muşareke Taraflarının Mekanizması

Şekil 4'te görüldüğü gibi muşareke bir ortaklık sistemidir. Yatırımın birden fazla ortağı olabilmektedir. Taraflar sözleşmede belirlenen oranlarda sermaye katkısı sağlarken sözleşme süresi sonunda yine sözleşmede belirlenen oranda kar payı almaktadırlar.

Tablo 3 : Mudaraba ve Muşareke arasındaki farkları

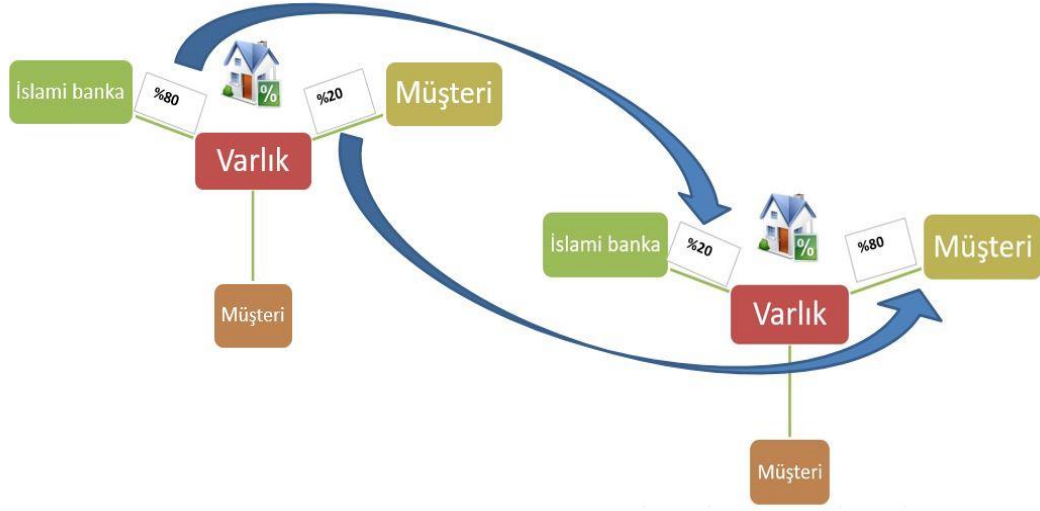
	Mudaraba	Muşareke
Sermaye	Sözleşmenin taraflarından herhangi biri sağlamaktadır.	Sözleşmeye katılan tüm taraflarca sağlanmaktadır (Çobankaya, 2014:16).
Yönetim hakkı	Projeyi yöneten genellikle emek sahibidir.	Tüm ortaklar yönetime katılma hakkına sahiptir.
Zarara uğrama	Bir taraf sermayesini kaybederken diğeri emeğini kaybetmektedir.	Tüm ortaklar yatırımlarının oranına göre kaybı paylaşmaktadırlar.
Varlıkların mülkiyeti	Tüm varlıkların mülkiyet hakkı sermaye sahibine aittir.	Varlıkların mülkiyet hakkı tüm ortakların yatırımlarının oranlarına göre dağılmaktadır.

Muşarekeyi Mudaraba'dan ayırt edici noktalar tablo 3'te gösterilmektedir (Çobankaya, 2014:16). Tablo 3'te sermaye, yönetim hakkı, zarara uğrama ve varlıkların mülkiyeti hususları dikkate alınarak bu iki yöntemin arasındaki farklar ifade edilmektedir.

2.1.2.4. Azalan Muşareke (Muşareke Mutanakisa)

İslami bankalarda sık sık kullanılan yöntemlerden birisi de Azalan Muşareke yöntemidir. Bu yöntemde de normal Muşarekede olduğu gibi, varlık tüm ortaklar tarafından sağlanmaktadır. Ancak bu ortaklıkta finansçı müşteriye pay satın alma hakkı vermektedir. Bir başka ifadeyle sözleşme taraflarına ait varlığın paylarını ortaklardan birine veya ortak olmayan bir başkasına satış sözleşmesi aracılığıyla satmayı kabul etmektedir (Abdul-Rahman, 2010:58).

Şekil 5: Azalan Muşareke Mekanizması

Şekil 5’te azalan müşareke mekanizması verilmektedir. Şekle göre ev almak için yeterli sermayesi olmayan bir müşteri İslami Banka ile Azalan Muşareke sözleşmesi yapmaktadır. Sözleşmeye göre evin %20’si müşterinin %80’i ise İslami Bankanın olmaktadır. Yani müşterinin istediği evin ödeyemeyeceği kısmını banka satın almaktadır. Müşteri bankaya ait olan %80’i alabilmek için sözleşmedeki yazan miktarlarda belirli periyotta bankaya ödeme yaparak evin sahibi olabilmektedir. Müşterinin yaptığı her ödeme sonrasında evin mülkiyet oranları değişmektedir. Müşterinin ev üzerinde sahip olduğu oran artarken İslami bankanın oranı düşmektedir. Ev tamamen müşterinin olana kadar işlem devam etmektedir.

Azalan Muşareke yönteminde sadece gayri menkul üzerinden değil finansal varlıklar üzerinden de anlaşma yapılabilmektedir. Örneğin; bir finansçı (İslami banka) ile müşteri hisse senedi ortaklığı oluşturabilir. Anlaşma gereği İslami banka müşteriye hisse senetlerini satın alma hakkını vermektedir (Visser, 2009:111).

2.1.2.5. Finansal Kiralama (İcarah)

İslami bankacılıkta bir diğer fonlandırma aracı ise finansal kiralama yöntemidir. Finansal kiralama (İcarah - إجارة) yönteminde, kiralanan varlığın sahibi, varlığın intifa hakkını kiralayanın kullanmasına izin vermektedir (Abu Ghuddah, 2009:9). Sözleşmede belirlenen kiralara karşılığında kullanım hakkı kiracıya ait

olmakla birlikte sözleşme sonunda varlığın mülkiyeti kiraya verende kalmaktadır (Usmani, 2006:2).

Bir başka açıdan bakılacak olursa, İcarah sözleşmesi teknik olarak, bir satış sözleşmesidir, Ancak maddi bir varlığın satışı söz konusu değildir. Burada intifa hakkı (nesneyi kullanma hakkı) belirli bir süre devam etmektedir. Sürenin sonunda varlığın sahibine kalmaktadır (Venardos, 2006:74). Örneğin; İslami banka, 12 bin \$'lık bir traktör satın almakta ve çiftçi sözleşmede belirtilen süre boyunca İcarah anlaşması aracılığıyla traktörü kiralamaktadır. Kira dönemi boyunca, müşteri varlığın hizmetinden yararlanabilmekte ve bu hizmet karşılığında sözleşmede belirtilen miktarı (traktörün kira miktarı 500 dolardır) bankaya zamanında ödenmekle mükelleftir. Sözleşme sonunda traktör İslami bankanın mülkiyetine geri dönmektedir.

Burada belirtmesi gereken hususlardan biri de İcarah yöntemi ve Azalan Muşareke yöntemi arasındaki benzerliktir. Aralarındaki fark ise İcarah yönteminde, sözleşme sona erdiğinde varlık mülkiyetinin kira veren kişiye, Azalan Muşareke yönetiminde ise müşteriye ait olmasıdır.

2.1.2.6. Selem\Selef

Selem yöntemi, İslami bankalarda kullanılan fonlama araçlarından birisidir. Selem, fiyatın sözleşme esnasında belirlenip ödendiği ancak sözleşmeye konu olan emtianın belirtilen ileri bir tarihte teslim edildiği bir fonlama aracıdır. İslami bankacılık belirtilen tarihte emtia teslimatını taahhüt eden bir satıcıya emtiayı temin etmesi için gereken nakiti sağlamaktadır. Piyasada normal olarak bulunan, miktar ve kalite bakımından özel olarak tanımlanabilen tüm emtialar ve hizmetler Selem anlaşmasına konu olabilmektedir (leading experts In Islamic finance, 2010:8). Örneğin; bir çiftçi mahsullerini yetiştirebilmek ve hasat yapabilmek için finansman desteğine ihtiyaç duymaktadır. Gerekli finansmanı sağlamak için İslami bankayla çiftçi bir Selem anlaşması gerçekleştirilmektedir. Selem yöntemine göre önce çifti ve İslami banka arasında bir sözleşme yapılmaktadır. Bu sözleşmeye göre İslami banka çiftçinin üreteceği ürünü şimdiden satın almayı kabul ederek çiftçiye ihtiyaç duyduğu finansmanı sağlamaktadır. Eğer hasat zamanı mahsulün piyasadaki fiyatı sözleşmede belirtilenin üstünde gerçekleşirse İslami banka sözleşmenin kendisine tanıdığı hak

sayesinde görece daha az fiyattan mahsülü satın alabilmektedir. Mahsülün piyasadaki fiyatı sözleşmede belirtilenin altında gerçekleşiyse İslami banka görece daha yüksek bir fiyattan mahsülü satın almış olacaktır.

Diğer taraftan İslami banka paralel Selem sözleşmesi yapma hakkına sahiptir. Paralel Selem sözleşmesi İslami bankanın üçüncü bir tarafla yaptığı sözleşmedir. Bu sözleşmeyle çiftçiden önceden satın aldığı ürünü bir başkasına satarak gelir elde edebilmektedir. Paralel Selem sözleşmesi İslam bankaya bağlı olarak hasattan önce veya sonra yapılabilir. Burada belirtilmesi gereken bazı riskler bulunmaktadır (Altajani, 2000:76-77). Örneğin; çiftçinin satmak üzere anlaştığı ürünlerinde hasattan önce bir hastalık oluşabilir veya kuraklık olabilir. Bu durumda çiftçi Selem sözleşmesinde yer alan ürünleri üretemez. Dolayısıyla çiftçi iradesi dışında risk altındadır. Böyle bir durum söz konusuysa İslami banka yeniden bir değerlendirme yapmak zorunda kalabilmektedir. Ancak İslami bankalar bu gibi risklere karşı sözleşmeden önce fizibilite çalışması yapmaktadırlar.

Selem, vadeli satışın tam tersi şekilde işleyen bir satış yöntemidir. Vadeli satışta önce mal teslim edilmekte sonrasında taksit ödeme yöntemiyle malın bedeli ödenmektedir. Selem yöntemi ilk defa zirai ürünlerin satışında uygulanmıştır. Ancak günümüzde sadece tarım endüstrisinde değil, aynı zamanda diğer endüstrilerdeki imalatçıların hammadde satın alabilmesi ve üretim yapabilmesi için ihtiyaç duyacakları finansmanı sağlayan bir fonlama yöntemi olarak kullanılmaktadır (Özsoy, 2012:184).

Selem yöntemi en çok, Pakistan, Sudan ve bazı Körfez ülkelerindeki İslami bankalar tarafından kullanılmaktadır. Bu ülkelerdeki Selem yönteminin yoğun olarak kullanıldığı sektör olan zirai alan bakımından zengindir.

2.1.2.7. İstisna'a

İstisna'a, (إستصناع) arapça bir kelime olup üretim anlamına gelmektedir. İstisna'a, geleneksel anlamda bir satış sözleşmesidir. Bu satış sözleşmesi müşterinin isteği üzerine bir varlığın imalatını kolaylaştırmak için kullanılmaktadır (Polat, 2011:40). Örneğin; bir vakıf üniversitesi sınıfları için özel tasarımı sandalyeler

yaptırmak istemektedir. Ancak bunun için piyasada bulunmayan bir ekipmana ihtiyaç duymaktadır. Vakıf üniversitesi böyle bir girişimin finansmanı için İslami bankaya gitmekte ve İstisna'a sözleşmesiyle finansmanını sağlamaktadır. Daha sonra İslami banka müşterinin istediği özelliklere sahip olan ekipmanı üreten üçüncü bir taraf olan gerçek üretici ile bir anlaşma yapmaktadır. Yani İslami banka müşterinin ihtiyaç duyduğu ürünü üreticisinden satın alarak müşterisiye satmaktadır.

İstisna'a yöntemi ile Selem yöntemi arasında benzerlikler olmakla beraber ayırt edici bir takım farklar da bulunmaktadır. Selem yönetiminde mal bedelinin peşin olarak ödenmiş olması gerekirken istisna'a yönteminde mal bedeli gelecek zaman dilimi içerisinde ödenmektedir. Diğer taraftan finansmanın istisna'a yöntemiyle yapılması için üretim yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde İslami banka İstisna'a yerine Murabaha yöntemi kullanmaktadır.

İstisna'a, diğer İslami fonlandırma yöntemlerinde olduğu gibi farklı sektörlerde proje finansmanı olarak kullanılmaktadır (Hanif, 2011:175). İstisna'a, uçak imalatı, lokomotif, gemi, inşaat endüstrileri ve ağır iş makinalarının imalatında başarılı bir şekilde uygulanmaktadır. Arap Körfez ülkelerindeki İslami bankalar, özellikle inşaat ve sanayi sektörlerinde büyük faaliyetleri finanse etmek İstisna'a sözleşmelerine sıklıkla başvurmaktadırlar.

2.1.2.8. Müzara'a ve Musaka'a

Müzara'a ve Musaka'a İslami bankacılık sisteminde fon kullandırma yöntemlerinden biridir. Müzara'a yöntemi, genel olarak tarımsal ürünleri finanse etmek için kullanılmaktadır. Müzara'a sözleşmesinde taraflar İslami banka ve tarım üreticisidir. Sözleşme sonunda topraktan alınan mahsul önceden belirlenmiş oranlar dahilinde taraflar arasında paylaştırılmaktadır (Güler, 2014:17). Musaka'a ise yine tarımsal faaliyetlere yönelik olmakla beraber tarım arazisinin sulama ihtiyaçlarının karşılanması için gereken fona yönelik uygulanmaktadır.

Örneğin; bir çiftçi arsasında ürün yetiştirmek istemektedir. Ancak bu ürün için gereken tohumu gübre gibi malzemeleri temin edecek sermayesi bulunmamaktadır. Dolayısıyla İslami banka ile Müzara'a sözleşmesi yaparak gereken fonu temin

etmektedir. Hasat zamanı elde edilen ürün sözleşmede belirlenen oranlara göre taraflar arasında paylaştırılmaktadır. Musaka'a ise arsası ve tohum, gübre gibi malzemeleri bulunan ancak sulama imkanı mevcut olmayan bir çiftçinin İslami banka ile yapmış olduğu sözleşmedir. Musaka'a sadece sulama hizmetinin finansmanı üzerine düzenlenmektedir.

2.1.2.9. Karz-ı Hasan (Faizsiz Borç)

Karz-ı Hasan (القرض الحسن) (iyi borç) , İslami finans literatüründe tamamen faizsiz olan borç demektir. Esas olarak toplumda ihtiyaç sahiplerine ihtiyaçlarını karşılamak için verilen faizsiz bir kredidir. Bu krediyi alan yani borçlu olan kişi, yalnızca borçlandığı anapara tutarı kadar geri ödeme yapmakla yükümlüdür (Khorshid, 2004:116).

İslam'ın ana ilkeleri toplumsal adalet üzerine şekillenmektedir. Bu nedenle, toplumda servet paylaşımını esas alarak servet sahipleri ile servete sahip olmayanlar arasında adaletli bir dağılım sağlamaktadır. İslami finans literatüründe, borçlanmanın temeli toplumda işbirliği ve dayanışma ilkesine dayanmaktadır. Dolayısıyla tasarruf sahiplerini ihtiyaç sahiplerine karşılığında herhangi bir getiri olmaksızın borç vermeye teşvik etmektedir (Celebcioğlu, 2017:146) .

İslami bankalar günümüzde Karz-ı Hasan yöntemini ekonomik faaliyetlerin yanında sosyal projelerde (eğitim,düğün, beyaz eşya vs.) de kullanmaktadırlar. İslami bankalar Karz-ı Hasan için özel bir fon kurmaktadırlar (Ordenyah, 2010). Bu fonun kaynakları;

- İslami bankanın kendi sermayesinden ayırmış olduğu kısımdan,
 - Bazı yatırımcılar tarafından Karz-ı Hasan amaçlı yatırılan tutarlardan,
 - Bu fona yönelik yapılan bağış ve yardımlardan,
 - Fonun yatırım getirisinden,
- oluşmaktadır.

2.1.2.10. Sukuk (İslami Tahvil)

AAOIF Sukuku şu şekilde tanımlamaktadır: “*Sukuk ihraç edildikten sonra eşit değerleri temsil eden; ihraçtan elde edilen tutarların önceden planlanan şekilde yatırım yapıldığı; yapılan yatırım türüne göre duran varlıklar ve benzerleri üzerindeki haklar ve payların temsil edildiği ya da bir projede veya özel bir yatırım faaliyetinde ortaklık hakkı veren setifikalardır.*” (Yılmaz, 2014:83).

Sukuk, kelime olarak Arapça ‘**صك**-Sak’ kelimesinden türetilmiştir. Sukuk, İslam literatüründe yasaklanan faiz kazancı yerine yatırımcısına kâr/zarar esasına kazanç sağlayan bir menkul kıymettir. Sukuk, bir varlığa sahip olmayı ya da varlıktan yararlanma hakkını göstermektedir (Erkuş ve Çenberlitaş, 2016:248-249). Sukuk ile tahvili birbirinden ayıran en önemli özellik ise tahvil ihraççının borcunu temsil ederken, sukuk ilgili varlıkta sahip olunan pay kadar mülkiyeti temsil etmektedir.

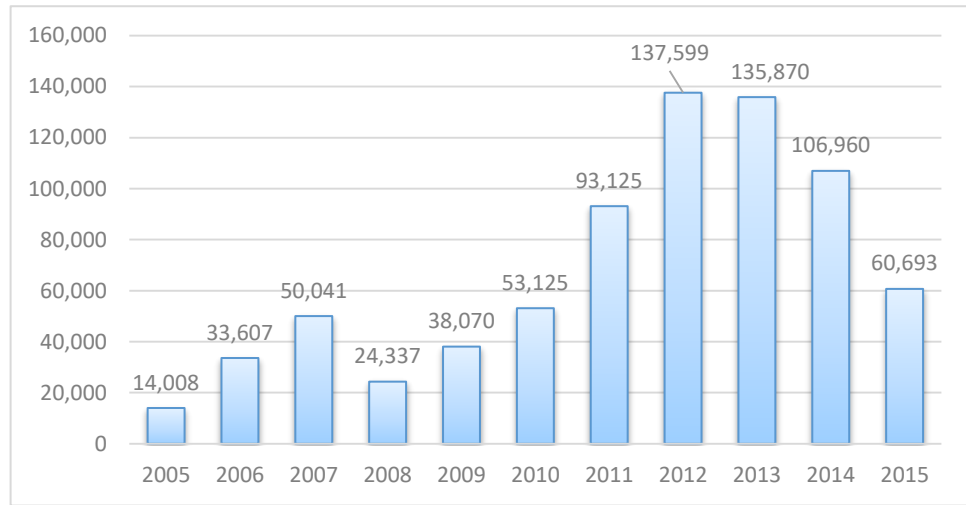
Diğer İslami finansman yöntemlerinde olduğu gibi Sukuk’un kullanımında da son yıllarda önemli ölçüde artış gözlemlenmektedir (Özeroğlu, 2014:753). Özellikle birincil piyasalarda birçok yeni sukuk türü ortaya çıkmıştır. Bu yeni türlerin en önemlileri olan Basel III uyumlu sukuk, sürekli mükellefiyetli sukuk ve sınırsız süreliğine sukuk, Birleşik Arap Emirlikleri’nde, taşımcılık ve gayrimenkul sektörlerini finanse etmek amacıyla ortaya çıkarılmıştır.

1980’li yıllarda sukuk kıymetlerini geliştirmek üzere bazı girişimlerde bulunulmuştur. Ancak günümüzde kullanılan sukuk’un başlangıç noktası olarak 1992’de Malezya’da meydana gelen gelişmeler gösterilmektedir. Malezya’dan sonra benzer gelişmeler 2001 yılında Bahreyn’de gerçekleşmiştir. Bugün ise sukuk piyasasının hemen hemen dünyanın her yerinde hızla geliştiği ve büyüdüğü görülmektedir (Ayub, 2005:12).

2015 yılında, Malezya-Alman Ticaret ve Sanayi Odası (Malaysian-German Chamber of Commerce and Industry - MGCC) tarafından oluşturulan rapora göre, 2009 yılında 123.3 milyon dolar olan sukuk ihraçları 2014 yılının sonunda iki katını aşacak şekilde artarak 300.9 milyon uslaşmıştır (Malaysian-German Chamber of Commerce and Industry, 2015:8).

Türkiye’deki sukuk ihraçları dikkate alındığında Kuveyt Türk Sukuku veya KT Türkiye Sukuku’nun, Türkiye’de çıkarılan ilk Sukuk örnekleri olduğunu söylemek mümkündür. 2010 Ağustos ayında yıllık % 5.25 sabit getiri ile altı ayda bir ödenmek üzere ihraç edilen sukukun, 2013 Ağustos ayındaki değeri 100 milyon ABD dolarıdır. (International Islamic Financial Market, 2011:19).

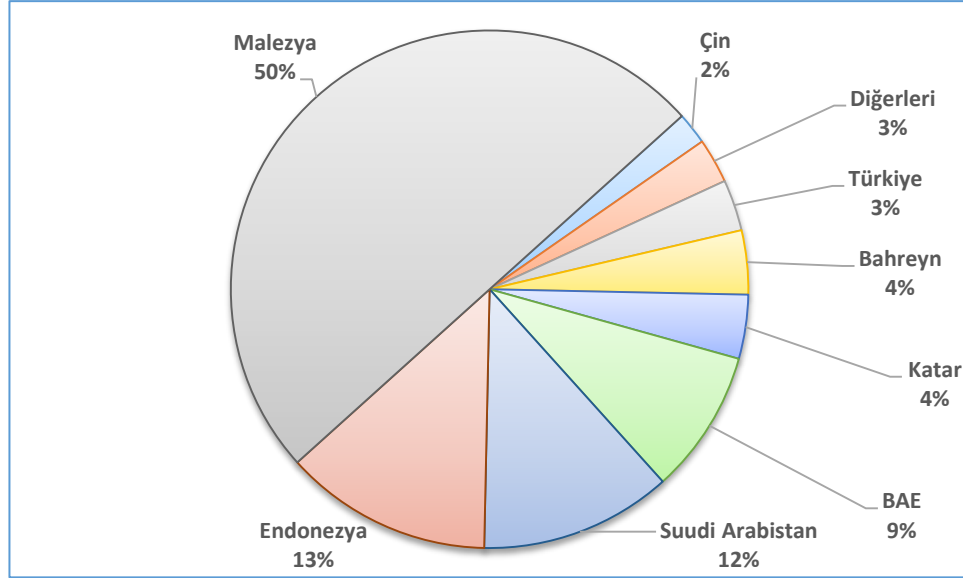
Grafik 20 : Dünyada Sukuk İhraçları Milyon ABD doları

Kaynak: International Islamic Financial Market, **Sukuk Report**,2016,pp.5

Grafik 20’de dünyada ihraç edilen sukukun Amerikan doları cinsinden değerleri verilmektedir. 2005 yılında dünyada 14,008 milyon dolar değerinde ihraç edilen sukukun 2007 yılında 50,041 dolara yükseldiği görülmektedir. 2008 yılında Küresel mali kriz nedeniyle sukuk ihraçlarında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Dolayısıyla 2008 yılında ihraç edilen sukukun değeri 24,337 milyon dolara düşmüştür. Piyasaların toparlanmasıyla birlikte sukuk ihraçlarında da bir artış gerçekleşmiş ve 2012 yılında 137,599 milyon dolara yükselmiştir. 10 yıl boyunca Sukuk ihracatının büyüme oranı yaklaşık olarak %33.33 civarında seyretmiştir.

Grafik 21 : 2015 Yılın sonunda Sukuk İhraçları Ükelere Göre dağılım

Kaynak: T.C Prime Ministry, **Turkey Participation (Islamic) Finance Report**,2016,pp.61.

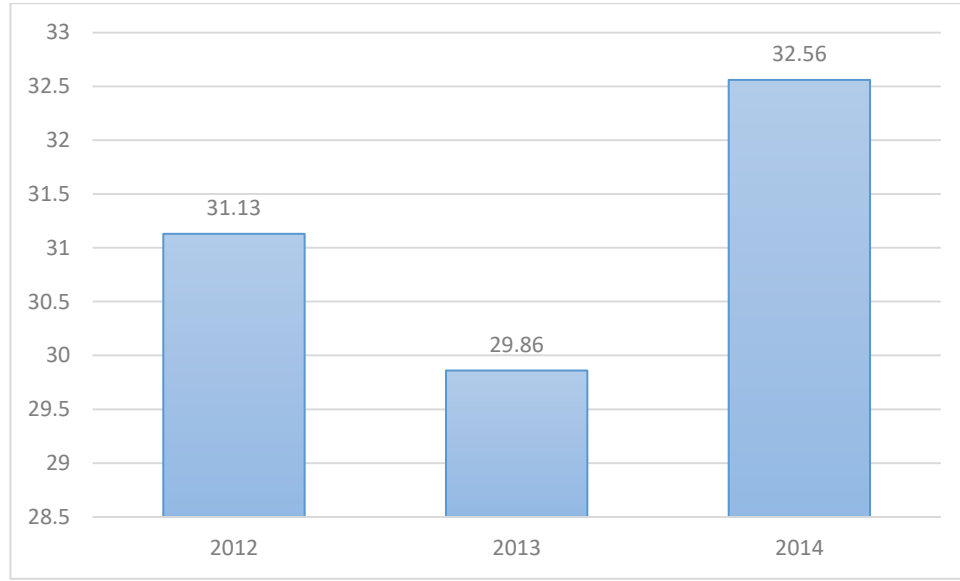
Grafik 21’de Sukuk ihraçlarının ülkelere göre dağılımını gösterilmektedir. Şekilde de görüldüğü gibi en büyük pay % 50 oranıyla Malezya’ya aittir. Endonezya sukuk ihracı %13’dir. Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan sukuk ihraçlarının sırasıyla %12 ve %9 gerçekleştirmektedirler. Katar ve Bahreyn % 4 oranında ihraç gerçekleştirirken, Türkiye’nin %3 oranında bir ihraç payına sahip olduğu görülmektedir.

2.1.2.11. Takaful (İslami Sigorta)

Takaful, (التكافل) Arapça kelimedenden türetilen bir terimdir. Kelimenin tam anlamıyla güvence altına almak veya sorumlu olmak manasındadır. Takaful yönteminde bir grup birbirlerini karşılıklı olarak garanti altına almak, ve yardım etmek amacıyla belirli ihtiyaçları karşılamak üzere bir araya gelmekteydiler. Gerçekleşmesi muhtemel olan risklerden dolayı yaşanabilecek kayıplara karşı tazminat almayı sağlayan sözleşmedir. Takaful taraflar arasında işbirliği esasına dayanmaktadır. Bu işbirliği, takaful katılımcıları tarafında gönüllü olarak yapılan parasal katkıyı (tabarru) içermektedir. Tabarru normal sigorta işlemlerindeki prime benzemektedir. Takaful, geleneksel sigortanın İslam kurallarına uygun olan bir alternatifi olarak görülmektedir (Bank Negara Malaysia, 2010:62 ; Hassan, Kayed ve Oseni, 2013:290).

Takaful ile işlem yapan ilk İslami sigorta şirketi 1979 yılında Sudan'da kurulmuştur. Takaful endüstrisi hızlı bir şekilde uluslararası finansal sistemin ana akımına entegre edilmiş ve yaygın bir hale gelmiştir. Günümüzde Müslüman olmayan ülkelerde dahi İslami sigorta kullanılmaktadır (leading experts In Islamic finance, 2010:18).

Grafik 22 : Dünyada Takaful varlıkları Milyar ABD doları

Kaynak: Middle East Global Advisor, **Finance Forward World Takaful Report**, 2016;pp.6

Orta Doğu Küresel Danışmanı (Middle East Global Advisor-MEGA) ülkelerin Takaful varlıklarını yıllık olarak rapor etmektedir. Grafik 22’de kurumun 2016 raporundan hareketle dünyadaki Takaful varlıklarının hacmi gösterilmektedir. 2014 yılının sonunda Takaful varlıklarının yaklaşık 33 milyar ABD doları civarında olduğu tespit edilmektedir. GCC , Güney Doğu Asya’da, Suudi Arabistan ve Malezya gibi ülkelerin Takaful piyasasına ağırlıklı olarak hakim oldukları görülmektedir .

2.1.2.12. Tavarruk

Tavarruk , terim olarak Arapça Verek (ورق) kelimesinden türetilmiştir. Bu terim banknot elde etmek anlamına gelmektedir. Tavarruk nakit elde etmek amacıyla bir malın vadeli olarak satın alınıp üçüncü tarafa peşin olarak satılması işlemini tanımlamaktadır (Almusa, 2005:1277).

AAOIFI tarafından tavarruk yöntemine ilişkin standartlar geliştirilmektedir. Bu standartların 30. Maddesinde tavarruk sözleşmenin geçerliliği için sekiz koşul belirlenmiştir. Bu kuşulların en önemlisi ise sözleşmede belirtilen emtianın üçüncü tarafa satılması hususundadır. Söz konusu emtianın hile gibi usulsüz yollarla satıcıya geri dönmemesi gerekmektedir (The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions, 2010:525).

İslami bankalarında Tavarruk yöntemi şu şekilde uygulanmaktadır (Almusa, 2005:1310) :

- İslami banka müşterinin vaadi ve satın alma arzusuna dayalı bir emtiayı peşin olarak satın almaktadır.
- İslami banka satın aldığı emtiayı müşteriye vadeli olarak bir satış gerçekleştirmektedir (Bir Murabaha satışı olabilmektedir)
- Müşteri İslami bankaya, emtiayı peşin olarak satma yetkisi vermektedir.
- İslami banka emtianın (müşteriden aldığı vekalet dayalı olarak) peşin olarak satışı gerçekleştirip müşteriye satmış olduğu fiyatı teslim etmektedir.

BÖLÜM III

YEMEN'DE İSLAMİ BANKACILIK SİSTEMİ

3.1. Yemen'de Bankacılık Sektörünün Oluşumu ve Gelişimi

Yemen, Orta Doğu'da yer alan cumhuriyetle yönetilen bir ülkedir. Ülkenin toplam nüfusu yaklaşık olarak 28 milyondur. Ülke nüfusun %99.1'i müslüman iken nüfusun kalan %0.9'lik bölümü diğer dinlere mensuptur (CIA, 2017). Ülke ekonomik açıdan oldukça zayıf durumdadır. Ülkenin başlıca zenginlik kaynağı petroldür. Devletin bütçe kaynaklarının yaklaşık % 70'i, toplam ihracatın % 63'ü ve gayri safi yurtiçi hasılanın % 30'u ham petrol gelirlerine dayanmaktadır (www.aljazeera.net;erişim tarihi:08.12.2018).

Bankacılık sektörü, büyük yatırım ve kalkınma önemine sahip olduğu söylenebilmektedir. Böylece ekonomik ve sosyal büyüme oranlarının artmasına katkıda bulunacak kapsamlı ve etkili bir gelişme elde etmelerini sağlamak. Bir ülkenin bankacılık sektörü o ülkedeki ekonomisinin yanı sıra var olan sosyal ve ekonomik ilişkilerini de yansıtmaktadır. Söz konusu ülkenin siyasi, iktisadi ve sosyo-kültürel açıdan ne kadar geliştiğini göstermektedir.

Yemen'deki bankacılık sistemi incelendiğinde sektördeki gelişmelerin Yemen ekonomisindeki gelişmelere paralel bir seyir izlediği görülmektedir. Bu gelişmeler var olan siyasal, ekonomik ve sosyal verilerden hareketle bölgesel boyutların da göz önünde bulundurulduğu dört farklı aşamayı kapsamaktadır (Alsenefi ve diğerleri, 1995:144). Bu aşamalar Cumhuriyet Devrimi Öncesi, Cumhuriyet Devrimi, Yemen Birlik Aşaması ve İslami Bankacılık olmak üzere dört başlık altında toplanmaktadır.

3.1.1. Cumhuriyet Devrimi Öncesi

Bu dönemde Yemen ekonomisinin genel durumu oldukça kötüdür. 1960'lı yılların başına kadar ülke yabancı işgali ve sömürgesi altındadır. Dolayısıyla az gelişmiş ve feodal bir sistemin hakim olduğu Yemen'de Cumhuriyet Devrimi öncesinde bankacılık sektöründe pek fazla bir gelişme söz konusu olamamıştır.

3.1.1.1.Kuzey Yemen Bölgesi

KuzeyYemen Cumhuriyet Devrimi'nden önce Yemen Mütevekkili Krallığı tarafından yönetilmekteydi. Yemen Mütevekkili Krallığı, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İmam Yahya Hamideddin el-Mütevekkil liderliğiyle kurulmuştur. Krallık 1918 yılında Sana'yı başkent ilan etmiştir. Daha sonra krallığın başkenti Taiz kentine taşınmıştır. Yemen Mütevekkili Krallığı, yaklaşık kırk dört yıl Yemen'in yönetiminde sürdürüp 1962 gerçekleşen bir askeri darbe ile devrilmiştir. Bu tarihten itibaren Kuzey Yemen cumhuriyet ile yönetilmiştir (Albahr, 1991:9-12) .

Yemen'in kuzey bölgesinde ekonomik faaliyetlerin ilköllüğü ve iç piyasaların eksikliği nedeniyle herhangi bir finansal sistem kurulamamıştır. Bunun yanı sıra Yemen ulusal para biriminin ve finansal ilişkilerin bulunmaması söz konusu dönemin dikkat çeken özelliklerinden biridir. Yemen Cumhuriyeti devrim öncesinde kullanılan para, Avusturya Cumhuriyeti tarafından basılan gümüşlü Riyal (Maria Theresia) dir. Gümüşlü Riyal'in değeri ise ağırlığı belli olan gümüşün uluslararası fiyatına göre belirlenmektedir. Bu para birimi 1924 yılında Avusturya ile Yemen arasında gerçekleşen ticari ilişkiler ile birlikte sisteme girmiştir. Yemen'in bu para birimini kabul etmesinin başlıca nedenleri (Alefendi, 2008:83-84);

- 1- Halkın güvenebileceğı herhangi bir ulusal paranın bulunmaması,
 - 2- Gümüş içeriğine sahip olması,
 - 3- Yasal olarak kullanılabilmesi,
- dir.

Gümüşlü Riyal'in sistem içerisinde kullanılmaya başlamasından sonra İmam Yahya tarafından yeni bir para birimi bastırılmıştır. Bu para birimi kırk parçaya ayrılmaktadır. Her bir parçasına "bakça" adı verilmektedir. Ancak bu para birimi ağırlığı nedeniyle taşıma problemi oluşturmaktaydı. Bundan dolayı halk arasında çok fazla kullanılamamıştır.

Tablo 4 : 1962 yılı öncesi Kuzey Yemen’de banka yapısı

Banka/Sarraf ofisi	Kuruluş tarihi	Ana merkez	Mülkiyet	Açıklama
Indoshin Bank	1949	Hudaidah	Fransız	1951 yılında tasfiye edilmiştir .
Suudi Ulusal Bank	1959	Sana’a Taiz Hudaidah	Suudi Arabistan	28/10/1962 tarihinde tasfiye edilmiş olup , yerine Yemen İmar ve Kalkınma Bankası kurulmuştur.

Kaynak :Shathan , **Finansal analiz araçlarını kullanarak Yemen bankacılık sisteminin performansının değerlendirilmesi**,2012,pp.12.

Yemen’de Bankacılık sistemine ilişkin gelişmelerden birincisi 1949 yılında yabancı bir banka olan Andoshin’in Alhadida şehrinde bir şube açmasıdır. Ancak bu banka 1951 yılında fiilen faaliyetlerini sürdüremez hale gelmiştir. Daha sonra 1959 yılında Suudi Arabistan Ulusal Bankası (Saudi National Bank- SNB) Alhudaida, Taiz ve Sana’a şehirlerinde olmak üzere üç şube açmıştır. Ancak 1962 yılında bu şubeler de tasfiye edilmiştir (Shathan, 2012:12).

Tablo 4’te Cumhuriyet Devrimi öncesi Kuzey Yemen’de faaliyet gösteren banka ve sarrafların kuruluş tarihleri, merkezleri ve mülkiyetleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

3.1.1.2. Güney Yemen Bölgesi

Güney Yemen, Orta Doğu’da Bab El-Mandab Boğazını ve Arap Yarımadası’nda Aden Körfezini kontrol ettiği için stratejik bir konum sahiptir. Tarih boyunca sahip olduğu bu stratejik konumu nedeniyle birçok ülkenin hedefinde olmuştur. 1839 yılında Aden kentini ele geçiren İngilizler Güney Yemen’i işgal etmişlerdir. Güney Yemen 1967 yılına kadar İngilizlerin yönetimi altında kalmıştır. 1962 yılında Kuzey Yemende Yemen Mütevekkili Krallığına karşı yapılan devrimin

Güney Yemen'deki devrim üzerinde büyük etkisi olduğunu söylemek mümkündür (Albahr, 1991:61 ; Halliday, 1987:7).

Cumhuriyet Devrimi öncesi Yemen'in güney ve doğu bölgelerinde de tıpkı Kuzey bölgesinde olduğu gibi herhangi bir banka ya da finansal sistemi mevcut değildi. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla beraber Aden Limanı önem kazanıp bölgesel ve uluslararası ticaret yolları için önemli bir yer haline gelmiştir (S.Etheredge, 2011:94).

1871 yılı itibariyle Aden limanı faaliyetlerini sürdürmeye başlayınca Hintli ve İngiliz ticari şirketler kendi ticari ve finansal hizmetlerini geliştirmişlerdir. Luke Thomas (LT) deniz şirketi ve Hintli Cowasjee Dinjshaw (CD) şirketi Aden şehrindeki ilk döviz ofisi açan şirketler olmuşlardır. Bu gelişmeleri takiben Hindistan ve İngiltere'deki büyük bankalar Aden ve diğer şehirlerde kendi şubelerini açmaya başlamışlardır. Bu şubelerden ilki 9 şubat 1894 tarihinde açılan Hindistan Bankası (The Bank Of India-BI) şubesi olmuştur. İkincisi ise 1895 yılında açılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'na kadar para piyasası ve mali işlemler, CD ve Hindistan Bankası'nın bazı şubelerinin kontrollerinde kalmıştır (Alabbasi, 1996:22).

İkinci Dünya Savaşından sonra Aden'de meyve ve pamuk ticareti ile birlikte Aden rafinerisi işletilmeye başlamıştır. İngiliz üslerinin Doğu Afrika, Irak ve Mısır'dan Aden şehrine transfer olması ve Aden İngiliz kuvvetlerinin Ortadoğu'daki merkez komuta olması sebebiyle ekonomik anlamda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde Aden şehrinde uluslararası yedi farklı bankanın şubeleri faaliyet göstermeye başlarken birçok ticari ve finansal kurumun da açıldığı görülmektedir (Al-Hagari, 1992:33).

Tablo 5 : 1962 yılı öncesi Güney Yemen’de bankacılık yapısı

Banka/Sarraf ofisi	Kuruluş tarihi	Ana merkez	Mülkiyet	Açıklama
Luke Thomas (LT)	1871	Aden	İngiliz	Daha sonra Londra Bankası olarak değiştirilmiştir.
Cowasjee Dinjshaw(CD)	1871	Aden	Hindistan	
Hindistan Ulusal Bankası (National Bank of India)	1894	Aden	Hindistan	Daha sonra Aden de 2. Şubeyi, Lahj, Abyen şubeleri açmıştır.
Doğu Bank (East Bank)	1951	Aden	İngiliz	
Orta Doğu İngiliz Bank (Middle East British Bank)	1952	Aden	İngiliz	
Hindistan Bank (The Bank Of India)	1952	Aden	Hindistan	
Şarter Bankası (Sharter Bank)	1953	Aden	Yabancı	
Habib Banksı (Habib Bank)	1954	Aden	Pakistan	
Arab Bankası (Arab Bank)	1956	Aden	Ürdün	

Kaynak: AlAbbasi, **Para ve Bankacılık Ekonomisi**,1996,pp23.

Tablo 5'te Cumhuriyet Devrimi öncesi Güney Yemen'de faaliyet gösteren banka ve sarrafların kuruluş tarihleri, merkezleri ve mülkiyetleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

1964 yılında Güney Arap Finans Kurumu (South Arab Finance Institution-SAFI) kurulmuştur. Kurum faaliyete geçtikten hemen sonra Güney Yemen'in resmi para birimi olarak Dinar basmaya başlamıştır. Bu kurum yerel para ve rezervlerin yönetiminin yanı sıra bankacılık sisteminin denetimi, yatırım ve döviz işlemlerinin yürütülmesi gibi görevleri de yerine getirmektedir ("www.adenhurranews.blogspot.com", erişim tarihi:23.11.2018).

3.1.2.Cumhuriyet Devrimi

1960'lı yıllarda gerçekleşen Yemen Cumhuriyet Devrim'i ile Yemen Birlik Gününe (22 Mayıs 1990) kadar olan süreç genel olarak bağımsızlık aşaması olarak ifade edilebilmektedir. Dönem içerisinde Kuzey Yemen bölgesinde şehirlerde multimodal kapitalist sistemin, kırsal alanlarda ise kabilelerin hakimiyetinde olan ilkel bir ekonomi sisteminin bulunduğu görülmektedir. Güney Yemen bölgesinde ise şehirlerde merkezi sosyalist planlama sistemi, kırsal alanlarda ise ilkel bir sistem uygulanmaktadır. Ekonomik alt yapı zayıflığı ve sosyal ilişkilerin geriliği her iki bölgedeki ekonomik sistemlerin ortak özellikleri olarak tespit edilmektedir.

3.1.2.1.Cumhuriyet Devrimi Kuzey Yemen'deki Finansal Sistemi

Yemen'de Cumhuriyet Devrimi sonrası bankacılık sisteminde gerçekleşen değişiklikler ve yenilikler iki ana dönem altında incelenmektedir. Bu dönemlerden ilki 1962-1970 yıllarını kapsamaktadır. 1970 yılında Yemen'in IMF'e katılması nedeniyle ülkenin ekonomik ve finansal yapısı için yeni bir süreç başlamıştır. Dolayısıyla 1970'lerden sonra Yemen'in ulusal mali ve parasal politikalarının yanında bankacılık sisteminde de önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Söz konusu değişiklikler 1970-1990 arasındaki ikinci dönemde irdelenmektedir. 1990'lı yılların önemi ise ülkede Yemen Birlik'inin kurulmasıdır.

3.1.2.1.1. Kuzey Yemen’deki Finansal Sistem: 1962-1970

1962-1970 yılları arasında Kuzey Yemen’de ciddi boyutlu bir iç karışıklığın hakim olduğu görülmektedir. Yeni kurulmuş olan Cumhuriyeti savunmak ve devrimi desteklemek amacıyla halkın krallık kuvvetleriyle çatıştığı dolayısıyla siyasi istikrarsızlığın yoğun olduğu bir süreçtir. Ancak tüm bu olumsuz koşullara rağmen yeni finansal sisteme yönelik önemli mali ve ekonomik önlemler alınmış ve ilk niteliksel değişim görülmüştür. Bölgede ilk olarak 25-26 Ekim 1962 tarihlerinde düzenlene ekonomik konferansa yurtiçi ve yurtdışından gelen Yemenli işadamların katılım göstermiş ve konferansta başarılı bir ulusal ekonomi için önemli kararlar alınmıştır. Bu konferansta Yemen İmar ve Kalkınma Bankası’nın (YBRD) kurulması kararına varılmış ve bankanın ana tüzüğü ile kurucu meclis başkanlığının duyurusu yapılmıştır (Humaid, 2011:34).

1962 yılında kurulan YBRD, ekonomik, finansal ve ulusal açıdan çok önemli bir gelişmedir. Bu banka finans ve kadro açısından tamamen Yemen’e ait olması nedeniyle ayrıca özel bir konumdadır. 1962 yılının sonunda Taiz şehrinde Yemen’deki Mısırlı askerlerin hizmetine yönelik Mısır Bankası yeni bir şube açmıştır (The Yemen Bank for Reconstruction and Development, 2016:35).

1964 yılında Yemen Nakit Komitesi (Yemen Cash Committee-YCC) oluşturulmuştur. Bu komite YBRD ile ortak bir anlaşma yaparak kağıt para basmak üzere ulusal para birimi olan Riyal’in yönetim işlemlerine başlamıştır (Save The Children Yemen Country Office, 2012:6). 1964 yılının ortalarında YBRD ile YCC maliye bakanlığının temsilcileri olarak Kuzey Yemen bölgesinde dengeli para politikası oluşturmak, Yemen riyalinin değerinin düşmesiyle oluşan bütçedeki açığı kapatmak gibi amaçlara yönelik ortak faaliyetlerde bulunmuşlardır. Riyal yıllar içerisinde oldukça değer kaybetmiştir. 1980’li yıllarda kurun bir dolar 12 riyal seviyesinde gerçekleştiği durumlar söz konusu olmuştur (Yemen Merkez Bankası, 2015:23).

3.1.2.1.2. Kuzey Yemen'deki Finansal Sistem: 1970-1990

Bu dönemin en dikkat çeken gelişmesi 1970 yılında Kuzey Yemen bölgesinin Uluslararası Para Fonu'na (International Money Fund-IMF) katılmasıdır. 1971 yılında CBY'nin kurulması ile birlikte bölgede bankacılık sektörü içim yasal temeller atılmış oldu. CBY'ye, YCC, YBRD, hazine bakanlığı ve ekonomi bakanlığının kullandıkları tüm mali ve finansal yetkiler tanınmıştır (Eveleth ve Shoraka, 1988:5).

CBY'nin Aralık 1971'de almış olduğu kararla devalüasyon gerçekleştirilerek riyalin dolar karşısındaki değeri düşürülmüştür. Bu dönemde dış ticaret serbestliği adına önemli adımlar atılmıştır. Ülke ekonomisi açısından önem arz eden bir diğer gelişme ise yabancı sermaye hareketlerini kontrol eden kanun ve yasaların kaldırılmasıdır. CBY'nin almış olduğu kararlardaki temel amaç dış yabancı varlıkların artması sonucu mali kurlarının fiyatlarını stabilize etmek ve bankacılık sisteminde herhangi bir anormal dalgalanma olmasını önlemektir (Alefendi, 2008:91).

CBY, 1972 yılında bankacılık kanunu çıkarmış olup, bu kanunun tanıdığı yetkiyle bankaların kurulması için gerekli ruhsat ve onaylar verilmiştir. Kanunu takiben biri devlet, beşi karma mülkiyetli ve yedisi Arap ve yabancı sermayeli olmak üzere on üç bankanın kurulduğu görülmektedir. Bu bankaların hızla yayılmasıyla birlikte şube sayısı elli ikiye yükselmiştir. Ancak finansal sistemin yapısında meydana gelen değişimler nedeniyle 1980-1989 yılları arasında bazı şubeler kapatılırken yeni şubelerin açılmasına devam edilmiştir. Nitekim 1989 yılının sonlarına doğru toplam şube sayısı yüz otuza ulaşmıştır (Humaid, 2011:35-36).

1973'te, CBY döviz sistemini organize etmek amacıyla yeni düzenlemeler geliştirmiştir. Bu gelişmelerden en önemlisi, döviz ofislerine ruhsat verilmesi ve yasal statülerini düzenlemesidir. Söz konusu bu kanunıyla birlikte CBY'den onay almadan döviz işlemi yapmak yasaklanmıştır.

Takip eden süreçte finansal sisteme yönelik adımlar atılmaya devam etmiştir. 1975 yılında CBY, takas odası oluşturmaya karar verilmiştir. Aynı yılda CBY riyali daha küçük birimlere bölerek madeni para basmıştır. Bu madeni para birimine Fils adı verilmiştir. CBY riyal ile fils arasındaki oranı 1/100 olarak belirlemiştir.

Bütün gelişmeler gözönünde bulundurulduğunda sadece bankalar değil tüm finansal kurumların da ülke boyunca yayılmaya başladığı görülmektedir. Yemen Sosyal Güvenlik Kurumu (Yemen Social Security Institution -YSSI), emeklilik fonu, Yemen yatırım ve finans şirketi bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir.

3.1.2.2.Cumhuriyet Devrimi Güney Yemen'deki Finansal Sistemi

Güney Yemen'deki finansal sistemi ve gelişmeleri incelemek için tıpkı Kuzey Yemen'de olduğu gibi iki ana başlık altında bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki Güney Yemen'de cumhuriyet yönetiminin kabul edilmesiyle 1963 yılında başlamakta olup 1969 yılına kadar devam etmektedir. 1970 yılının ikinci ana dönem başlangıcı kabul edilmesinin neden ise bu yılda gerçekleşen darbe sonucunda yeni bir yönetimin kurulmasıdır. Yönetim şekli cumhuriyet olarak kalmakla beraber Güney Yemen Halk Cumhuriyeti adı değiştirilerek Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti olmuştur.

3.1.2.2.1. Güney Yemen'deki Finansal Sistemi : 1963-1969

26 Eylül 1962 tarihinde Kuzey Yemen'de gerçekleşen cumhuriyet devriminin Güney Yemen'nin İngiliz işgalinden kurtulması üzerinde büyük etkisi olmuştur. Güney Yemen'in dış sömürgecilikten kurtulması için 1963'te kurulan Ulusal Cephe, daha sonra birçok grup ve kuruluşun katılımıyla genişlemiştir. Ulusal Cephe ve diğer gruplar, 30 Kasım 1967'de bağımsız bir Arap Cumhuriyeti olan Güney Yemen Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar mücadelelerini devam ettirmişlerdir.

Güney Yemen'de 1963 ile 1969 yılları arasında önemli ekonomik istikrarsızlıklar yaşanmıştır. Yaşanan bu ekonomik istikrarsızlıklar, ülkenin kalkınmasını ve bankacılık ve finansal alanda yaşanacak gelişmeleri engellemiştir (Bryjka, 2016:23). 27 Kasım 1969 kabul edilen kamu sektörünün düzenlenmesi, ekonomik planlamanın sağlanması ve ekonomik sistemin oluşturulması kanunu, ekonomi üzerinde kontrol sağlama yolunda atılan önemli bir adım olmuştur. Bu kanunun temel amacı, ulusal ekonomiyi yabancı kapitalizmin kısıtlarından kurtarmaktır. Kanunla birlikte, sigortacılık ve bankacılık alanında yapılan özel sektör faaliyetleri yasaklanmıştır. Bu doğrultuda bankacılık (4 İngiliz banka, Pakistan Bankası, Yemen Güney Bankası ve Ürdün Bankası dahil olmak üzere), sigortacılık,

taşımacılık ve petrol alanında faaliyet gösteren 28 yabancı şirket kamulaştırılmıştır. Ayrıca bu kanunla birlikte ülkedeki tüm bankaları bir ulusal banka haline getirmek amacıyla uygun ekonomik ve bankacılık koşullarının sağlanması için Yemen Nakit Komitesi YCC kurulmuştur (Halliday, 1987:21-23). Bankalar için yapılan düzenlenmelere benzer uygulamalar sigorta şirketleri için de yapılmıştır.

3.1.2.2.2. Güney Yemen'deki finansal Sistemi : 1970-1990

Güney Yemen Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı 1969 yılında devrilmiş ve beş kişilik bir başkanlık komitesi kurulmuştur. Bu başkanlık komitesi Sovyetler Birliği ile olan ilişkisini geliştirmek için solcu bir yaklaşım benimsemiştir. Yeni Cumhurbaşkanlığı Komitesi, ülke için yeni bir anayasa ilan etmiştir ve devletin ismini Yemen Halk Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir (Albahr, 1991:229).

Bankaların millileştirilmesi yasası kapsamında kamulaştırılan sekiz kamu bankası birleştirilerek 1971 yılında Yemen Ulusal Bankası (National Bank of Yemen-NBY) kurulmuştur. Böylece NBY, Maliye Bakanlığının kontrolü altına alınmış ve tamamen devlete ait olmuştur. Bu süreçte NBY, Güney Yemen'de merkez bankasının rolünü üstlenmiş, para politikası ve finansal sistemin istikrarı doğrultusunda önemli adımlar almıştır (National Bank Of Yemen, 2016:16).

Yemen Nakit Komitesi (YCC) 1972 yılında işlemlerini sonlandırmış ve Güney Yemen Merkez Bankası kurulmuştur. Güney Yemen Merkez Bankası, kuruluşundan kısa bir süre sonra ulusal ekonominin kalkınması ve para politikalarının geliştirilmesi yönünde önemli adımlar atmıştır. Genel olarak, Güney Yemen Merkez Bankası cumhuriyet devrimi sonrası dönemden, Yemen birliğinin kuruluşuna kadar faaliyetlerini devam ettirmiş ve 1990 yılında Yemen Merkez Bankası (CBY) ile birleştirilmiştir.

3.1.3.Yemen Cumhuriyeti Birliği

22.05.1990 tarihi itibarıyla, kuzey Yemen'de (Yemen Arap Cumhuriyeti) ve Güney Yemen'de (Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti) birleşmiş olup **Yemen Cumhuriyeti** adını almaktadır. Ülkedeki en yüksek makam Başkanlık Konseyi tarafından yönetilerek 1994 yılına kadar devam etmektedir.

Bu süreçte, 1990-1995 yıllar arasındaki süreç kapsamaktadır. Bu dönemin en önemli özellikleri ekonomik zeminlerin gelişmesi ve gerek sosyo-ekonomik gerekse siyasal ilişkilerin büyük değişimlere uğramasıdır.

Bu gelişmelerden en önemlisi, 1990 yılında güneydeki Yemen bankası ve kuzeydeki Yemen Merkez Bankası birleşmiş olup **Yemen Merkez Bankası** (Central Bank of Yemen-CBY) ismi altında faaliyetini sürdürmektedir. Bununla birlikte ulusal para birimi birleştirilmesine yönelik Dinarı tedavülden kaldırılıp Yemen riyali; Yemen cumhuriyetinin geçerli ulusal para olmuştur (Alameri, 2003:80).

90'lı yıllarda hem ekonomiyle ilgili yasaların düzenlenmesine hem de bankaların ve ticari kurumların kurulmasına yönelik olarak önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerden en önemlisi ise 1993 yılında Yemen Cumhuriyeti'nin ilk özel ticari bankası olan Yemen Ticaret Bankası'nın kurulmasıdır (Yemen Commercial Bank, 2014:8). Yapılan bu düzenlemelere ve kalkınma hamlelerine rağmen ekonomik istikrar Cumhuriyet birliği aşamasında uzun sürmemiştir. 1994 yılında Güney Yemen'in ayrılmasını talep eden partiler olmuş, bu çağrılar ülkede iç savaş çıkmasına sebep olmuştur. Bu kargaşa dönemi nedeniyle ülkenin ekonomik durumu yeniden bozulmuştur. Bu sebeplerden dolayı hükümet, 1995 yılında Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF) ile ekonomi ve para politikası reformlarına yönelik olarak yapısal düzeltme amacıyla kapsamlı bir program için işbirliğinde bulunmuştur (Alsafty, 2007:1-2).

Tablo 6 : Yemen Bankacılık Yapısı 1994 Yılında

Banka	Kuruluş tarihi	Ana Merkez	Ödenmiş Sermaye (Milyon Riyal)	Mülkiyet Oranı	Şube Sayısı	
					Başkent	Diğer Şehirler
İmar ve Kalkınma Yemen Bankası(YBRD)	1962	Sana'a	100	%51 Devlet %49 Yerel özel sektör	9	31

Yemen Ulusal Bankası	1969	Aden	130	%100 Devlet	1	30
United Babka Limitid	1971	Sana'a	50	%100 Yabancı (Pakistan)	1	1
Arap Limitid bankası	1972	Sana'a	135.7	%100 Yabancı (Ürdün)	1	3
Kalion Yatırım ve Finansman Bankası	1975	Sana'a	123.6	%100 Yabancı(Fransız)	1	3
Kuveyt ve Yemen Bankası	1979	Sana'a	97.5	%100 Yerel özel sektör	1	2
Yemen Uluslararası Banka	1980	Sana'a	50	%55 Yerel özel sektör %45 Yabancı	1	2
Alrafidain Bankası	1982	Sana'a	27	%100 Yabancı (İrak)	1	0
Yemen Ticari Bankası (Commercial Bank of Yemen)	1993	Sana'a	147.1	%100 Yerel özel sektör	1	1

Kaynak: Alsenefti ve diğerleri, **Banka Yönetim Temelleri**, 1995, pp.150

Tablo 6'da 1994 yılının sonuna kadar Yemen bankacılık sisteminin yapısı, bankaların şube sayısı, sermaye mülkiyeti ve kuruluş tarihlerini yer almaktadır. Tablo 6'ya baktığımızda Yemen cumhuriyeti birlik aşamasında banka sayısı 9'dur ve çoğu Sana'ada başta olmak üzere diğer cumhuriyet illerinde faaliyet göstermektedir.

3.1.4. Yemen İslami Bankacılık

1995'ten günümüze kadar olan dönem multimodal kapitalist özelliği taşımaktadır. Ekonomik ve siyasi altyapıda demokratik bir yönetim anlayışı geçerlidir. Bu aşamada bankacılık alanında dikkat çekici gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle 1996 yılında çıkarılan İslami Bankacılık Faaliyetlerinin Organizasyonu Kanunu ve akabinde Yemen İslami bankaların fiilen faaliyete başlaması, dönemin en önemli gelişmesi olarak gösterilebilir (Farhan, 2013:4).

CBY, 2009 yılında İslami Bankacılık Kanunu'nu değiştirerek Ticari bankaların İslami bankaların kanunlarına göre işlem yapmak için İslami pencereler ve şubeler

açmalarına izin vermektedir .Ayrıca da aynı yılda Mikrofinans Bankaları Kanunu çıkarmıştır. CBY, 2010 yılında da İslami devlet Sukuk ihrac edebilmek amacıyla özel bir birim kurmuştur (Mohammed, 2014:29).

Birçok yazar, Yemen bankacılık sisteminin eşsiz bir gelişme olan İslami bankacılığın kurulma aşamasını söylemiştir. Bu aşama 1996 yılından itibaren İslami bankacılık (21) sayılı kanunu ortaya çıkararak, İslami bankacılık faaliyetlerinin başlamasından günümüze kadar belirlenmektedir. Bu aşamada, 4 İslami banka, 2 ticari banka, 1 yabancı bankanın bir şubesi, 2 mikrofinans özelleşmiş banka oluşumlarına şahit olmaktadır (H. Farhan ve Altuqi, 2008:126).

Tablo 7 : Yemen Bankacılık Yapısı 31.12.2014

Banka	Kuruluş tarihi	Ana Merkez	Ödenmiş Sermaye (Milyon Riyal)	Sermaye Mülkiyeti		Şube Sayısı
					ORAN	
Yemen Merkez Bankası (Central Bank Of Yemen- CBY)	1971	Sana'a	6,000	Devlet	%100	21
İmar ve Kalkınma Yemen Bankası (YBRD)	1962	Sana'a	15,000	Devlet	%51	44
				Özel	%49	
Yemen Ulusal Bankası	1969	Aden	10,000	Devlet	%100	27
United Banka Limitid	1972	Sana'a	6,016	Yabancı	%100	3
Arap Limitid bankası	1972	Sana'a	6,000	Yabancı	%100	9
Konut Kredisi Bankası	1977	Sana'a	200	Devlet	%97	1
				Özel	%3	
Kuveyt ve Yemen Bankası	1979	Sana'a	6,000	Özel	%100	12
Yemen Uluslararası Banka	1979	Sana'a	15,000	Özel	%85	23
				Yabancı	%15	

Kooperatif ve Tarım Kredi Bankası (Cooperative & Agricultural Credit Bank)	1982	Sana’a	14,900	Devlet	%100	51
Alrafidain Bankası	1982	Sana’a	6,500	Yabancı	%100	1
Yemen Ticari Bankası (Commercial Bank of Yemen)	1993	Sana’a	7,900	Özel	%90	14
				Devlet	%10	
Yemen Finansman ve Yatırım İslami Bankası (YFYİB)	1995	Sana’a	4,394	Özel	%73.5	6
				Yabancı	%22	
				Devlet	%4.5	
Tadamun Uluslararası İslami Bankası (TUİB)	1996	Sana’a	20,000	Özel	%96.7	21
				Yabancı	%3.3	
Seba’a İslami Bankası (SİB)	1997	Sana’a	9,292	Özel	%85	16
				Yabancı	%15	
Ticaret ve Yatırım Ulusal Bankası (TYUB)	1998	Sana’a	TASFİYE ALTINDA			
Yemen ve Körfez Bankası	2001	Sana’a	1,250	Özel	%77	2
				Yabancı	%22	
				Devlet	%1	
Bahreyn ve Yemen İslami Bankası (BYİB)	2002	Sana’a	6,000	Özel	%57	9
				Yabancı	%43	
Katar Ulusal Bankası (QUB)	2007	Sana’a	6,000	Yabancı	%100	1
Al-Amal Mikrofinans Bankası (AMB)	2008	Sana’a	3,760	Devlet	%45	18
				Özel	%20	
				Yabancı	%35	
Al Kuraimi İslami Mikrofinans Bankası (KIMB)	2010	Sana’a	10,000	Özel	%100	23

Kaynak: Central Bank Of Yemen-CBY, **Annual report** ,2015 ;pp98-99.

Tablo 7’de görüldüğü gibi Yemen Bankacılık yapısını göstermektedir. Yemen Cumhuriyeti’ndeki bankacılık sistemi, Yemen Merkez Bankası hariç yirmi bankadan oluşmaktadır. Bunlar ise, Yedi ticari banka, beş yabancı ticari bankaların şubesi, iki ihtisas bankası, dört İslami banka ve iki mikrofinans konusunda uzmanlaşmış bankalardır (The Central Bank of Yemen, 2015).

BÖLÜM IV

YEMEN'DE İSLAMİ BANKACILIK SİSTEMİ VE YEMEN EKONOMİSİNE ETKİLERİ

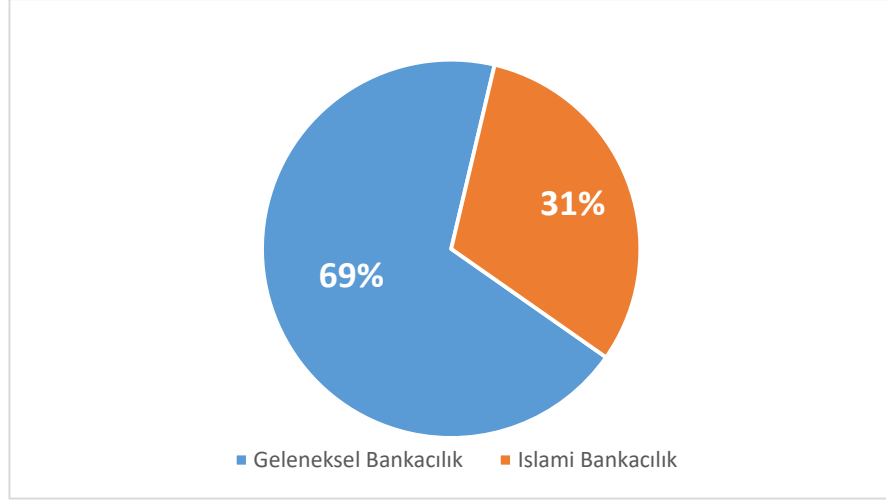
4.1. Yemen'de İslami Bankacılığın Yeri ve Önemi

Finans ve bankacılık sektörü ekonomide tasarrufların yönlendirilmesinde, finansal kaynakların harekete geçirilip farklı sektörlerle ihtiyaçlarına göre dağılmasında ve çeşitli ekonomik sektörlerin performansının arttırılmasında etkili bir role sahiptir. Ekonominin büyük oranda bankalar tarafından fonlandığı göz önünde bulundurulduğunda, bankalar yatırımları ve ekonomik aktiviteleri finanse ederek ekonomik büyümeyi destekleyebilirler.

Dünya'da İslami bankacılık sisteminde yaşanan gelişmelerle birlikte, Yemen'de de İslami bankaların kurulması fikri ortaya çıkmıştır. Özellikle Halk Meclisi'nde İslami bankaların kurulmasına yönelik olarak, 1976 yılında çıkarılan yasanın bu alanda yapılan ilk girişim olduğu söylenebilir. Ancak o dönemde ülkenin içinden geçtiği istikrarsız koşullar nedeniyle bu yasa uygulanamamıştır (Alameri, 2003:32).

1996 yılında tekrar çıkarılan İslami Bankalar yasasının Yemen'deki İslami bankalar açısından önemli bir gelişme olduğunu söylemek mümkündür. Bu yasanın çıkarılmasıyla birlikte Yemen'de yeni İslami bankalar kurulmaya başlanmıştır. Grafik 23'te 2015 yılında CBY raporuna göre, İslami bankaların yerel piyasadan aldıkları payı göstermektedir (The Central Bank of Yemen, 2015:53-56).

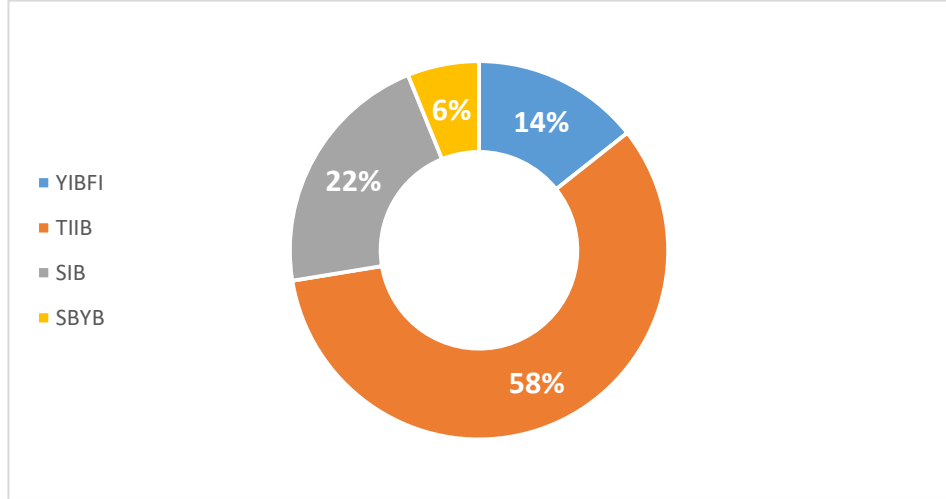
Grafik 23 : Yemen Bankacılık sistemi İslami bankacılık yerel piyasa payı

Kaynak:The central Bank of Yemen, Annuual report ,2015,pp:53-56

Grafik 23'te görüldüğü üzere Yemen'de geleneksel bankacılık yerel piyasanın %69'una hakim iken İslami bankacılığın yerel piyasadan aldığı pay %31'dir.

Grafik 24 : Yemen Bankacılık Sektöründe İslami Bankaların Payı

Kaynak:Yemen Merkez Bankası yıllık raporu ,2015,pp:53-56

Grafik 24'te Yemen İslami bankaların piyasa payı görülmektedir. Tadamun Uluslararası İslami Bankası, (Tadhamon International Islamic Bank-TIIB) %58 oranındaki payıyla İslami bankacılık sektöründeki en büyük yere sahiptir. %22 oranıyla ikinci sırada Seba'a İslami Bankası (Saba'a Islamic Bank-SIB) yer almıştır. Bahreyn ve Yemen İslami Bankası (Shamil Bank of Yemen and Bahrain-SBYB) %14,

Yemen Finansman ve Yatırım İslami Bankası (Yemeni Islamic Bank for Finance and Investment-YIBFI) %6 oranlık paylarıyla bu bankaları takip etmektedir.

4.1.1. Yemen Finansman ve Yatırım İslami Bankası (YIBFI)

YIBFI, tüm bankacılık ve yatırım faaliyetlerine İslami kurallara uygun olarak 9/8/1995 tarihinde, 271 sayılı Yemen Merkez Bankasının lisansı ile faaliyetlerine başlamıştır. YIBFI, Yemen'nin ilk İslami yatırım bankası olarak 1 milyar Yemen Riyali sermayesiyle kurulmuştur. Toplam sermayesi, ulusal sermayenin %77,5'ini ve toplam yabancı sermayenin % 22,5'ini temsil etmektedir (Yemeni Islamic Bank for Finance and Investment, 2014:11).

YIBFI, şu anda Yemen genelinde dört şubesiyle faaliyet göstermektedir. Bu şubeler; Sana'a, Hodeidah, Taiz ve Aden'de bulunmaktadır. YIBFI, Yemen'de kurulan ilk İslam bankası olmasına rağmen beklenen etkiyi yaratamamış, bankacılık piyasasında aktif bir role sahip olamamışlardır. Bunu bankanın sınırlı genişlemesi ve açılan şube sayısı açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca YIBFI'ndan sonra kurulan İslami bankalar da bulunmaktadır.

4.1.2. Tadamun Uluslararası İslami Bankası (TIIB)

Yemen İslami bankacılık sistemindeki bir diğer gelişme TIIB'nın kurulmasıdır. TIIB, 1996 yılında Yemen'deki İslami bankalar kanunlarına göre anonim bir şirket olarak faaliyetine başlamıştır. Banka, 2.006 milyar ABD dolarının o dönemdeki karşılığı olan 502 milyar Yemen riyali değerindeki sermayeyle kurulmuştur. TIIB'nin faaliyetleri halen aktif olarak devam etmekte, ana şubesi dahil olmak üzere Yemen Cumhuriyeti genelinde 23 şubesi bulunmaktadır. (Tadhamon International Islamic Bank, 2016:28).

TIIB, 20 yıldan fazla bir süredir İslami bankacılık tecrübesine sahip olup Şeriat Denetleme Kurulu'nun yardımıyla İslami finans araçlarını geliştirmektedir. Ayrıca TIIB bankacılık sektöründe bir grup lider şirkete sahiptir. Bunlardan birkaçı Bahreyn'de bulunan Tadamun Kapital, Finans ve Mikrofinans Tadamun Programı ve Tadamon Gayrimenkul Şirketleridir.

4.1.3. Seba'a İslami Bankası (SIB)

SIB, 1996 yılında Tedarik ve Ticaret Bakanlığı'nın 25 sayılı kararıyla kurulmuştur. Faaliyete 4 Nisan 1997 tarihinde başlamıştır. SIB, Yemen'in başkenti Sana'a'da bulunan merkez ofisi, Yemen Cumhuriyeti'nin diğer şehirlerindeki 16 şubesi, 4 hizmet bürosu ve bunların yanı sıra yurtdışında açılan diğer şubeleriyle hizmet vermektedir. Bankanın sermayesi yerli ve yabancı sermayeden oluşmaktadır (Saba'a Islamic Bank, 2015:10).

4.1.4. Bahreyn ve Yemen İslami Bankası (SBYB)

Yemen Cumhuriyeti'nde kurulan dördüncü İslami banka SBYB'dir. SBYB, 17 Şubat 2002 tarihinde 21 sayılı İslami Bankalar Kanununa dayanarak CBY tarafından verilen ruhsat ile faaliyetlerini başlamıştır (Shamil Bank of Yemen and Bahrain, 2015:9).

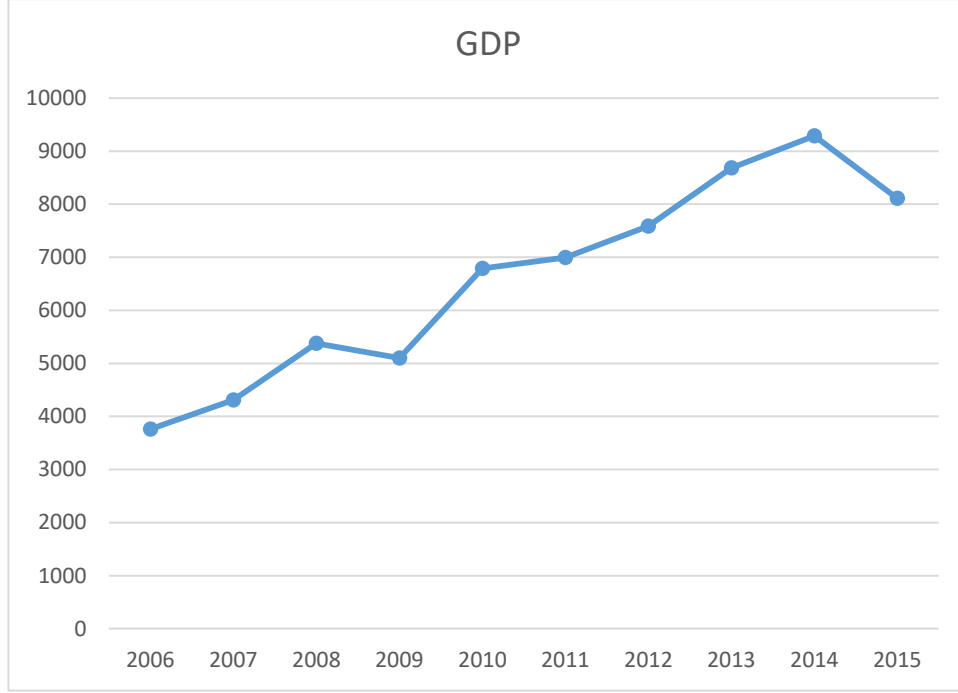
4.2. Yemen'in Ekonomik Göstergeleri:

Çalışmanın bu kısmında, Yemen'e ait ekonomik göstergeler açıklanacaktır. Öncelikle, Yemen'in ekonomik büyümesini yansıtan gösterge olarak Gayri Safi Yurtiçi Hasıla-GSYH (Gross Domestic Product-GDP) alınacaktır. Ardından İslami bankalara ilişkin değişkenler üzerinde durulacaktır. Bu değişkenler; İslami bankaların aktif büyüklüğü, İslami bankaların finansman büyüklüğü ve İslami bankaların mevduat büyüklüğü olmak üzere üç başlık altına ele alınacaktır.

4.2.1. Yemen'in Gayri Safi Yurtiçi Hasıla-GSYH (Gross Domestic Product-GDP)

Genel olarak GDP, *belirli bir zaman içinde bir ülkenin yurtiçinde üretilen bütün nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeridir* (Mankiw, 2011:208). Yemen'in ekonomisi büyük ölçüde petrol ve doğal gaz gelirlerine dayanmaktadır. Petrol ve doğal gaz gelirleri ülkenin GDP'nin yaklaşık % 25'ini ve devlet gelirlerinin yaklaşık % 65'ini karşılamaktadır (CIA, 2017). Ülkedeki istikrarsızlık durumu göz önüne alındığında son yıllarda yaşanan iç savaş nedeniyle petrol ve doğal gaz ihracatı durma noktasına gelmiş ve GDP'da ciddi düşüşler yaşanmıştır.

Grafik 25 :Yemen Gayri Safi Milli Hasıla GDP (2006-2015) Milyar Yemen Riyali

Kaynak:IMF yıllık raporları 2006-2015

Yemen hükümetinin 1995 yılında ekonomik reform programını başlatmasından hemen sonra, Yemen ekonomisinin büyüme oranı 2008 yılına kadar önemli derecede yükselmiştir. Grafik 25'te görüldüğü gibi GDP, 2006 yılında 3760 milyar Yemen Riyaliyken 2008 yılında 5376 milyar Yemen Riyaline ulaşmıştır. GDP, üç yıl boyunca %42.98 oranında büyümüştür. Ancak 2008 yılında yaşanan küresel finansal kriz ve seçim tartışmaları nedeniyle büyüme oranında düşüş gözlenmiş, 2009 yılının sonunda GDP büyümesinde -%5.17 oranında düşüş yaşanmış ve GDP, 5098 milyar Yemen Riyaline gerilemiştir. Bu dönemden sonra ülke ekonomisi tekrar büyüme trendine girmiştir. 2014 yılın sonunda büyüme oranı %82.21 olarak gerçekleşmiş ve GDP, 9289 milyar Yemen Riyaline ulaşmıştır. Ancak 21 Eylül 2014 tarihinde Yemen Cumhuriyeti'nde yaşanan askeri darbe sebebiyle ekonominin durumu tekrar kötü hale gelmiştir. 2015 yılının sonuna kadar ekonomik büyüme düşmeye devam etmiş, 2015 yılın sonunda -%12.70 azalan GDP, 8109 milyar Yemen Riyaline düşmüştür.

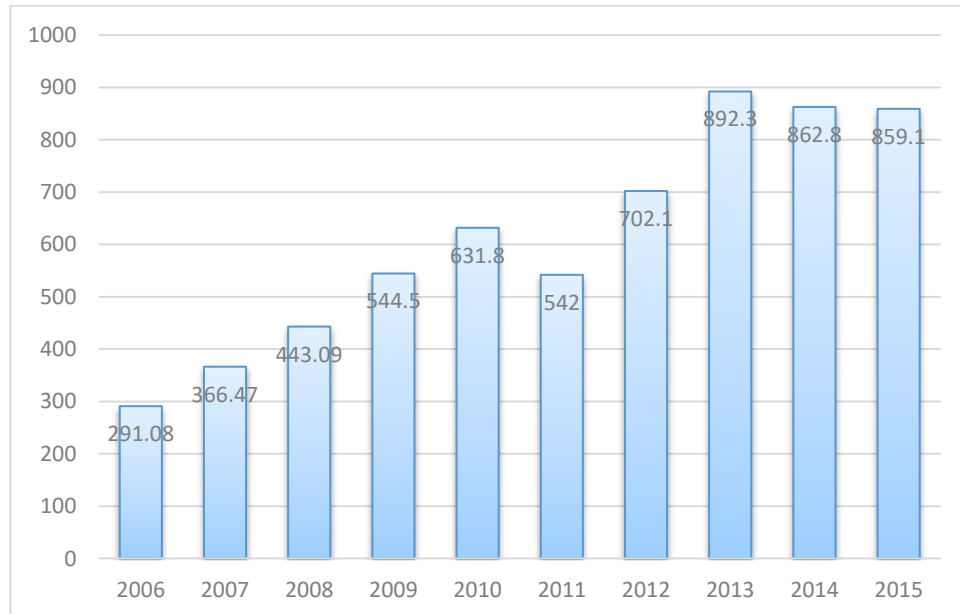
4.2.2. Yemen İslami Bankalar Göstergeleri :

Küresel derecelendirme şirketleri, bankacılık sisteminin sağlamlığını ölçmek için birden fazla gösterge kullanmaktadır. Bu kısımda, bankacılık sisteminin sağlamlığını değerlendirebilmek için gerekli olan göstergeler ele alınacaktır. Bu göstergeleri üç ana başlık altında sınıflandırmak mümkündür.

4.2.2.1. Yemen İslami bankaların aktif büyüklüğü X1 :

Bankaların aktif büyüklüğü, bankacılık sisteminin etkinliğini ifade eden önemli göstergelerinden birisidir. Genel olarak banka aktifleri, bankanın çeşitli kaynaklardan elde ettiği fonlardır. İslami bankaları, klasik bankalardan ayıran en önemli özelliklerden birisi finansman yöntemlerinin çeşitliliğidir. Dolayısıyla, İslami bankaların bilanço kalemleri klasik bankalara kıyasla daha geniştir. İslami bankaların bilançosunu incelediğimizde; banka aktiflerinde Murabaha, Mudarabe v.s gibi yöntemler yer almaktadır. Bu nedenle, İslami bankalar klasik bankalarla rekabet edebilmek ve toplumun mümkün olduğu kadar çok kesmine ulaşabilmek için finansman yöntemlerini çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Grafik 26’da, Yemen İslami bankaların aktif büyüklüğü göstermektedir.

Grafik 26 : İslami Bankaların Aktif Büyüklüğü Milyar Yemen Riyali

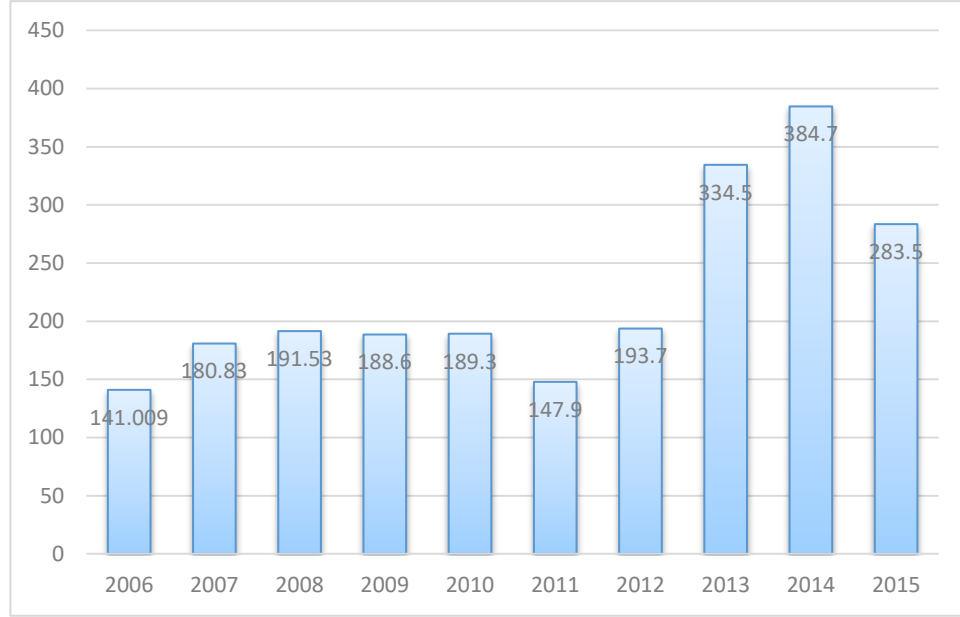

Grafik 26’da görüldüğü gibi, Yemen İslami bankalarının aktif büyüklüğünde 2006 yılından 2010 yılının sonuna kadar önemli bir oranda büyümeye gerçekleşmiştir. Bu dönemde Yemen İslami bankalarının aktif büyüklüğü, %117.05’lik artışla 631.8 milyar Yemen Riyaline ulaşmıştır. 11 Şubat 2011 tarihinde gerçekleşen Arap Bahar Devrimi’nin etkisiyle bankacılık sektöründe genel olarak düşüşler yaşanmıştır. 2011 yılının sonunda Yemen İslami bankalarının toplam aktif büyüklüğü -%14.21 oranında düşerek 542 milyar Yemen Riyaline gerilemiştir. Milli müttefik hükümetinin kurulmasından sonra, bankacılık sektörü olan güven yeniden artmış ve Yemen İslami bankalarının toplam aktif büyüklüğü %64.63 oranında yükselmiş ve 2013 yılının sonunda 892.3 milyar Yemen Riyaline ulaşmıştır. 21 Eylül 2014 tarihinde gerçekleşen Husi darbe sebebiyle İslami bankaların aktif büyüklüğünde yeniden düşüşler yaşanmaya başlanmıştır. Yemen İslami bankaların aktif büyüklüğü, 2013 yılından 2015 yılın sonuna kadar olan dönemde -%3.72 oranında düşüşerek 859.1 milyar Yemen Riyaline gerilemiştir.

4.2.2.2. Yemen İslami bankaların finansman büyüklüğü X2 :

Genel olarak bankaların temel işlevi, tasarruf sahipleri ve yatırımcılar arasında aracılık yapmaktır. Bu işlevi gerçekleştirmek için, geleneksel bankalar faizleri araç olarak kullanırlar. Ancak İslam’da faiz yasak olduğu için İslami bankalar tasarruf sahipleriyle yatırımcılar arasında aracılık etme işlevini kâr-zarar paylaşımı esasına göre gerçekleştirirler. İslami bankalarda finansman yöntemleri çok çeşitlidir, bu finansman yöntemleri tezin 3. Bölümünde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Yemen İslami bankacılığının 2006 yılından 2015 yılına kadar olan finansman büyüklüğü grafik 27’de yer almaktadır.

Grafik 27 :Yemen İslami Bankaların Finansman büyüklüğü Milyar Yemen Riyali

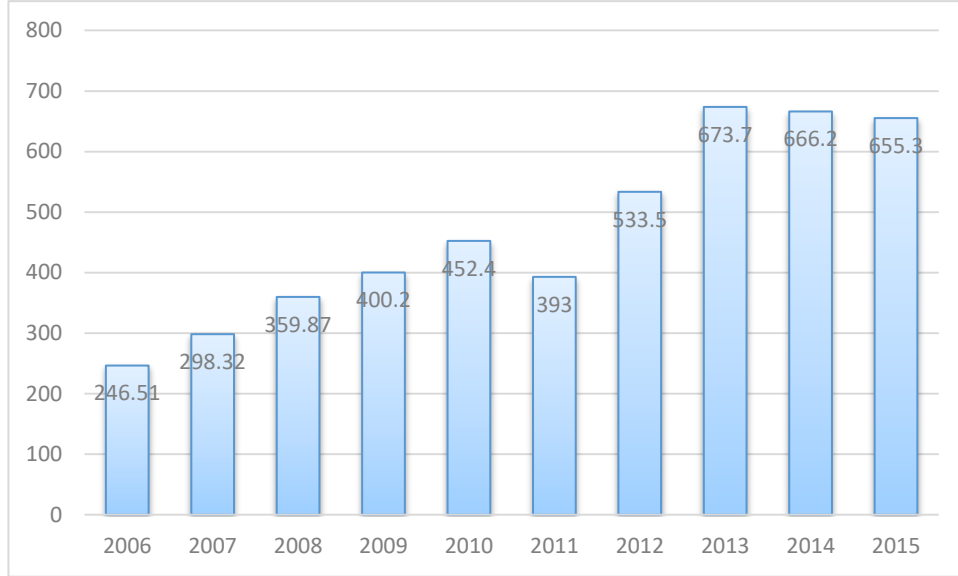

Grafik 27’de görüldüğü gibi Yemen İslami bankaların finansman büyüklüğü, 2006 yılında 141.009 milyar Yemen Riyaliyken, 2008 yılının sonunda %37 oranında artışla 191.53 milyar Yemen Riyaline yükselmiştir. 2009 yılının sonunda Yemen İslami bankaların finansman büyüklüğü -%0.02 oranında düşmüş ve 188.6 milyar Yemen Riyaline gerilemiştir. Yemen İslami bankaların finansman büyüklüğü 2011’in ilk çeyreğinde yaşanan Arap Bahar Devrimi’nin etkisiyle 2011 yılın sonunda %22 düşerek 147.9 milyar Yemen Riyaline düşmüştür. Ardından dikkat çekici bir şekilde toparlayıp 2014 yılın sonunda %160 oranından artış gösterip 384.7 milyar Yemen Riyaline çıkmıştır. Ancak Husi darbeden sonra 2015 yılın sonunda tekrar gerileyerek 283.5 milyar Yemen Riyaline düşmüştür.

4.2.2.3. Yemen İslami bankaların mevduat büyüklüğü X3 :

Daha önce de belirtildiği gibi, bankaların temel işlevi fon fazlası ve fon eksikliği olanlar arasındaki mali aracılık sürecine dayanmaktadır. Mevduat, bankaların birincil kaynağını temsil etmektedir. İslami bankalar, fon toplama açısından diğer bankalarda olduğu gibi fon fazlası olanlardan mevduat toplanması temeline dayanmaktadır. İslami bankalarda fon toplama ve kullandırma yöntemleri bu tezin 2. bölümünde ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Yemen İslami bankaların mevduat büyüklüğü Grafik 28’de yer almaktadır.

Grafik 28 :Yemen İslami Bankaların Mevduat Büyüklüğü Milyar Yemen Riyali

Grafik 28’de, Yemen İslami bankaların 2006-2015 yılları arasındaki mevduat büyüklüğü yer almaktadır. Yemen İslami bankaların mevduat hacminde, 2006 yılından 2011 yılının ilk çeyreğine kadar artış gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Ancak Yemen'deki Arap bahar devriminin ortaya çıkmasıyla birlikte, 2011 yılı için dikkat çekici bir düşüş gözlenmiştir. 2011 yılın sonunda Yemen İslami bankaların mevduat hacmi %13.13 oranında azalarak 393 milyar Yemen Riyaline düşmüştür. Milli müttelik hükümeti kurulmasından sonra durum nispeten düzelmiş ve 2013 yılın sonunda Yemen İslami bankaların mevduat hacmi %71.42 oranında yükselerek 673.7 milyar Yemen Riyaline yükselmiştir. 21 Eylül 2014 tarihinde gerçekleşen Husi’nin yaptığı darbe sebebiyle Yemen İslami bankaların mevduat hacmi düşmüş, 2015 yılının sonunda 655.3 milyar Yemen Riyaline gerilemiştir.

4.3.Literatür Taraması

Literatürde, İslami bankaları ve ekonomiye etkilerini araştıran çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu kısımda, konumuz ile ilgili incelediğimiz çalışmaları ve bu çalışmalardaki elde edilen sonuçları gösterilecektir.

Caporale ve Helmi (2018), **"İslami Bankacılık, Kredi ve Ekonomik Büyüme: Bazı Ampirik Kanıtlar"** adlı çalışmasında, GDP ve kredi arasındaki nedensel ilişkiler üzerinde İslami bankacılığın etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada,

sadece İslami olmayan bankaların bulunduğu gelişmekte olan ÷lkelerle hem İslami hem de geleneksel bankaların bulunduğu gelişmekte olan ÷lkeler arasında karşılaştırma yapılmıştır. Önceki çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmada hem zaman serileri hemde panel yöntemleri uygulayarak sonuçların sağlamlığı kontrol edilmiş ayrıca analizde uzun ve kısa dönemli nedensellik testleri kullanılmıştır. Bulgular, bu iki ÷lke grubu arasında önemli farklılıklar bulunduğunu göstermiş, İslami bankacılığın ayırt edici özellikleri vurgulanmıştır (Caporale ve Helmi, 2018) .

Saldanlı, Bektaş ve şeker tarafından 2017 yılında yapılan çalışmada, Türk bankacılık sisteminde 2002-2016 dönemi için çeyreklik variler kullanarak; kredi yaratma kapasitesi ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda birim kök testleri, Johansen eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Sonuç olarak, iki seri arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, iktisadi büyümeden mevduatın krediye dönüş oranına doğru tek yönlü bir nedenselliğin bulunduğu ifade edilmiştir (Saldanlı ve diğerleri, 2017).

2014 yılında, AL-Oqool, Okab ve Bashayreh yaptığı ‘**Financial Islamic Banking Development and Economic Growth: A Case Study of Jordan**’ isimli çalışmada; 1980–2012 döneminde Ürdün’deki İslami bankacılığın finansal gelişimi (FIBD) ile ekonomik büyüme (EG) arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu ilişkiyi belirtmek için VECM çerçevesi kapsamında iki model kurulmuştur. Bu amaçla, İslami bankacılığın finansal gelişimini gösteren bir ölçüt olarak iki değişken (mevduat-DEPT, finansman-FINC) kullanılırken, gayri safi milli hasıla (RGDP) ekonomik büyümenin bir göstergesi olarak kullanılmıştır. Çalışmanın sonucu, uzun dönemde RGDP ve FINC değişkenleri arasında çift yönlü uzun dönemli Granger nedensellik ilişki olduğunu göstermektedir. Ancak, RGDP ile DEPT değişkenleri arasında tek yönlü bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, kısa dönemde değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığı gör÷lmüştür (AL-Oqool ve diğerleri, 2014).

2009 yılında Furqani ve Mulyany tarafından yapılan **İslami bankacılık ve ekonomik büyüme** adlı çalışmada, Malezya’da İslami bankacılık ve ekonomik

büyüme arasındaki dinamik etkileşimler, eşbütünleşme testi ve Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada uzun dönemde finansal sistem işleyişinin ekonomik büyümeyi etkileyip etkilemediğinin analizi amaçlanmıştır . Bu amaç doğrultusunda, 1997:1-2005:4 döneminin toplam İslami banka finansmanının (IBFinancing) ve kişi başına reel GSYH'nin (RGDP), sabit yatırımın (GFCF) üçer aylık zaman seri verilerini kullanılmıştır. Granger nedensellik testinin sonucunda, GFCF ile reel GSYH kısa dönemde nedensellik ilişkisi olduğunu sonuca varılmıştır (Furqani ve Mulyany, 2009).

Doğan (2008), "**Katılım Bankaları ve Ekonomiye Etkileri Türkiye Örneği**" başlıklı çalışmada Türkiye’de katılım bankalarının Türk bankacılık sistemi üzerine olan etkisini araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda katılım bankalarının Türkiye ekonomisi üzerine birçok olumlu etkisinin var olduğu sonucuna varmıştır,

- Katılım bankaları, mevduat sahiplerine faiz ödemek yerine, onları kara ortak ettikleri için maliyetlerin makul ve düşük seviyelerde gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır.
- Katılım bankaları, fon toplama ve fon kullandırma yöntemleri açısından yeni finansman teknikleri sunmuşlardır.
- Katılım bankalarının, dış ticaretin gelişmesinde önemli katkıları bulunmaktadır.
- Katılım bankaları, kullandıkları fonlarla piyasada ticareti hareketlendirerek üreticiden nakliyeciyeye kadar birçok sektörü canlandırmaktadır.
- Katılım bankalarının faaliyetleri, ülkede kayıtlı ekonominin büyümesine bunun sonucu olarak da vergi gelirlerinin artmasına olumlu katkı yapmaktadırlar.

Miqdad ve Halas tarafından 2005 yılında yapılan çalışmada, Filistin’de ekonomik kalkınmanın finansmanında İslami Bankaların rolü incelenmiştir. Araştırmada, Gazze Şeridi’nde faaliyet gösteren İslami Bankalardan toplanan temel veriler kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, Gazze’deki İslami bankalar fon toplama açısından yüksek performans göstermesine rağmen, bu bankaların ekonomik kalkınma üzerindeki etkisinin düşük düzeyde olduğu bulunmuştur.

Çalışmada, İslami bankaların gelişimsel rolünün aktifleştirilebilmesi için birçok tavsiye sunulmuştur. Bu tavsiyeler; finansal planlamaya önem verilmesi, fonlandırma yöntemlerinde çeşitlilik yaratılması şeklinde sıralanabilir. Ayrıca araştırmacılar Filistin'de İslami Bankaların gelişiminde, Filistin Ulusal Yönetimi'nin bu bankalara vereceği desteğin önemli rol oynayacağını belirtmişlerdir (Miqdad ve Halas, 2005).

Almashharawi, 2003 yılında yaptığı araştırmada 1996-2001 döneminde Filistin'deki İslami bankacılık sistemini incelemiştir. Araştırmada, mali analizi ve yüzdeler analizi kullanılmış bunun yanında hem İslami bankaların genel müdürlerine hem de bankaların teknik bölümlerindeki çalışanlara anket yoluyla sorular yöneltilmiştir. Araştırmanın en önemli bulguları; Filistin'de faaliyet gösteren İslami bankaların varlıkları, mevduatları ve istihdamları yüksek oranlarda büyümesine rağmen, Filistin'deki İslami bankaların bankacılık sistemi içindeki payları düşük düzeyde bulunmaktadır. Ayrıca, Filistin'deki İslami bankalarda en çok kullanılan fonlandırma yönteminin Murabaha yöntemi olduğu görülmüştür. Filistin'de faaliyet gösteren İslami bankaların hem GDP oranındaki artışa hem de işgücü oranındaki yükselişe katkılarının bulunduğu ifade edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, İslami bankaların yeni şube açmamalarını en önemli nedenlerinden birisi siyasi istikrarsızlık olarak gösterilmiştir. Araştırmacının tavsiyeleri şu şekilde sıralanabilir; Filistin'de faaliyet gösteren İslami bankaların ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaları için Murabaha finansman yöntemine odaklanmamaları ve bankacılık hizmetlerin paketlerini genişletmeleri gerekmektedir. Ayrıca Filistin Para Otoritesi'nin İslami bankacılık organizasyonu hızlandıracak adımlar atması gerekmektedir (Almashharawi, 2003) .

4.4.Araştırmanın Temel Hipotezleri

Bu çalışmanın amacına yönelik GDP, Yemen ekonomik büyümesini yansıtan değişken olarak kullanılmıştır. Diğer yandan Yemen'deki İslami bankalara ilişkin değişkenleri, Yemen İslami bankacılık aktif, finansman ve mevduat büyüklüğü temsil edilmiştir. Bu ilişkiyi olup olmadığının belirlenmesi için çalışmada kullanılan 3 tane hipotez aşağıdaki gibi sunulmuştur;

H0:Uzun dönemde GDP (Y-bağımlı değişken) ile İslami bankacılık finansman büyüklüğü (X2-bağımsız değişken) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

H0:Uzun dönemde GDP (Y-bağımlı değişken) ile İslami bankacılık aktif büyüklüğü (X1-bağımsız değişken) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

H0:Uzun dönemde GDP (Y-bağımlı değişken) ile İslami bankacılık toplam mevduat büyüklüğü (X3-bağımsız değişken) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur

4.5.Veri

Bu çalışma, 2006-2015 yılları arasında çeyreklik veriler incelenmiştir. Bu dönem içerisinde yaşanan 2008 küresel finansal krizinin bankalar ve ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, 22 Eylül 2015'te Houthi darbesiyle birlikte ülkenin iktisadi durumunun kötüleşmesi dolayısıyla ilgili kurumlara ilişkin verilere ulaşmak zorlaşmıştır. Bu çalışmada kullanılan veriler Yemen Merkez Bankası'nın yıllık ve aylık raporları yardımıyla temin edilmiştir. Ayrıca Yemen'de faaliyet gösteren tüm İslami bankaların yıllık raporları kullanılmıştır.

4.6. Araştırma Amacı ve Yöntemi

Bu çalışma, Yemen'deki İslami bankaların ekonomik büyümeye üzerine etkileri olup olmadığını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, ekonomik büyüme göstergesi olan Yemen'in GDP 2006:01-2015:04 dönemini kapsayan üçer aylık veriler bağımlı değişken olarak kullanılırken, aynı dönem için bağımsız değişken olarak, İslami bankaların aktif büyüklüğü, İslami bankaların finansman büyüklüğü ve İslami bankaların mevduat büyüklüğü kullanılmıştır. Yemen'de son yıllarda yaşanan Arap Baharı dönemi ve ülkenin içinde bulunduğu siyasi kargaşa ortamı, ekonomide istikrarsızlıklar yaşanmasına sebep olmuştur. Bu nedenle ülkedeki ekonomik dalgalanmanın bu değişkenler üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Söz konusu zaman serileri analiz edilirken yapısal kırılmaları dikkate almadan yapılan birim kök testleri, hatalı sonuçlar çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, serilerdeki

dalgalanmaların yapısal kırılmaya dikkate alan uygun yapısal kırılma testleriyle incelenecektir.

Çalışmadaki zaman seriler istatistiksel analizi yapılmadan öncelikle serilerin durağan olup olmadığı incelenmesi gerekmektedir. Eğer durağan olmayan serilerle çalışılmaya devam edilirse elde edilen sonuçlar gerçek ilişkiyi yansıtmamaktadır. Bundan dolayı, birim kök testleri kullanılmıştır. Zaman serilerinde yapısal kırılmaları dikkate almadan yapılan birim kök testleri hatalı sonuçlara yol açabilmektedir. Bu sebeple, yapısal kırılmayı göz önünde bulunduran Lee-Strazicich (2004) LM birim kök testi uygulanmıştır. Aynı dereceden entegre olan seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı, çoklu yapısal kırılmaya izin veren Hatemi-J (2008) eşbütünleşme testi yardımıyla analiz edilmiştir. Ayrıca kısa dönemli ilişki için Hatemi J (2012) nedensellik analizi kullanılmıştır. Lee-Strazicich (2004) LM birim kök testi RATS 8 programı yardımıyla uygulanmıştır. Hatemi-J (2008) eşbütünleşme ve Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testleri ise GAUSS 10.0 programı yardımıyla analiz edilmiştir. Vektör hata düzeltme modelinin analizinde ise, Eviews 10.0 programı kullanılmıştır.

4.7. Araştırma Analizi

Bu çalışmadaki zaman serilerinin analizinde, analiz dönemi içinde meydana gelen istikrarsızlıklardan dolayı yapısal kırılmalı birim kök testleri kullanılmıştır. Çalışmadaki söz konusu serilerin, durağan olup olmadıklarına karar verebilmek için iki kırılmaya izin veren Lee-Strazicich kırılmalı LM birim kök testi kullanılarak serilerin birim köke sahip olup olmadıkları test edilmiştir (Glynn, Perera ve Verma, 2007:5).

Yemen'deki İslami bankalara ilişkin değişkenler ve ekonomik büyüme değişkenine ait Lee-Strazicich kırılmalı LM birim kök testi sonuçları Tablo 8'de verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, LnGDP serisi için 2010'un ikinci ve 2013'ün ikinci çeyreği, tahmini yapısal kırılma tarihi olarak belirlenmiş. serinin yapısal kırılmalı sahip olduğu ve birim köke sahip olmadığını tespit edilmiştir. Dolayısıyla serinin birim kök sahip olduğunu ve yapısal kırılmalı sahip olmadığını gösteren temel hipotezi reddederek bunun yerine alternatif hipotezi kabul edilmiştir. Ayrıca, LnX1

İslami bankalara ait aktif büyüklüğü serisi 2008'in dördüncü ve 2011'in dördüncü çeyreğinde tahmini kırılma tarihleri belirlenmiş ve testin sonucunda sıfır hipotezi reddedilmiştir. İslami bankaların mevduat büyüklüğü serisi LnX2'e bakıldığında, 2010'un üçüncü ve 2012'nin dördüncü çeyreği tahmini kırılma tarihi olarak belirlenmiş ve seri yapısal kırılmalı içeren aynı zamanda birim kök içermeyen bir seri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İslami bankaların finansman büyüklüğüne ilişkin LnX3 serisi için ise temel hipotez reddedilmektedir. Genel olarak Lee ve Strazicich (2004) yapısal kırılmalı birim kök testi sonucunda, %5 anlamlılık düzeyinde tüm seriler için T-istatistiğinin kritik değerden büyük olması halinde, serilerde yapısal kırılma olmadan seride birim kökün varlığını ifade eden boş hipotez reddedilmiş olur ve dolayısıyla, bu serilerin meydana gelen kırılmalar ile serilerinin durağan olduğu hipotezi kabul edilir. Lee-Strazicich kırılmalı LM birim kök testinde, modelin doğru belirlenmesi önem taşımaktadır. Söz konusu seriler için hem düzeyde hem de eğimde kırılmaya izin veren Model C'nin uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 8 : Lee ve Strazicich (2004) LM Birim kök Testi

Değişkenler	K	TB	λ	T-istatistik	Kritik değer %5
LnGDP	1	2010:02 2013:02	-0,3229	-4,9295	-6,2880
LnX1	1	2008:04 2011:04	-1,3756	-6,0417	-6,1850
LnX2	1	2010:03 2012:04	-0,6199	-4,9119	-6,2880
LnX3	2	2011:01 2013:01	-1,8720	-6,1444	-6,1660

Not: k, optimal gecikme sayısını. Uygun gecikme uzunluğu (AIC) Akaike Information Criterion vasıtasıyla hesaplanmıştır , TB tahmin edilen kırılma tarihleri , Test istatistiğine ilişkin kritik değerler (Lee, Strazicich ve Meng, 2012)'den elde edilmiştir .

Tablo 8'de elde edilen sonuçlara göre, Lee ve Strazicich (2004) yapısal kırılmalı birim kök testi sonucunda, tüm seriler düzeylerinde birim kök içermediği ve böylece durağan olduğu görülmüştür. Serilerin durağanlık testi incelendikten bir

sonraki aşamada LnGDP ile diğer serilerin arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı sınanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, çoklu yapısal kırılmayı göz önünde bulunduran Hatemi-J (2008) eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Uygun gecikme uzunluğunun belirlenebilmesi için yapılan test sonucunda Akaike Information Criterion (AIC) Akaike bilgi kriteri kullanılması kararı alınmıştır. Serilerin arasındaki uygun gecikme uzunluğunun 2 olduğu bulgusu ortaya koyulmuştur. Elde edilen bilgi kriterine göre Hatemi-J (2008) eşbütünleşme testi yapılmıştır. Testin sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 9 : Hatemi –J (2008) Eşbütünleşme Testi

Değişkenler	Model	Kırılma Dönemi	T-İstatistikleri	Kritik değer
LnGDP-LnX1	Model C	2007:03	-4.409	-6.458
		2010:04		
LnGDP-LnX2	Model C	2007:03	-5.548	-6.458
		2009:03		
LnGDP-LnX3	Model C	2007:03	-4.192	-6.458
		2012:01		

Not: Kritik değerler (Hatemi-J, 2008)'den alınmıştır

Belirlenmiş olan çoklu yapısal kırılmaya izin veren Hatemi-J(2008) eşbütünleşme testi sonuçları Tablo 9'da yer almaktadır. Elde edilen sonuçlara göre LnGDP-LnX1 serilerin arasında rejim ve trendli modelde eşbütünleşme ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Eşbütünleşme ilişkisi olmadığını gösteren temel hipotez analizin sonucunda reddedilmiştir. Bunun sonucunda, eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu savunan alternatif hipotez kabul edilmiştir. LnGDP-LnX2 seriler için aralarında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Sonucunda eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını gösteren temel hipotez reddedilmiştir. LnGDP-LnX3 seriler aralarında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Genel olarak bu çalışmaya ilişkin eşbütünleşme testi sonuçlarına göre, eşbütünleşme ilişkisi olmadığını gösteren temel hipotez reddedilerek, eşbütünleşme ilişkisi olduğunu gösteren alternatif hipotez kabul edilmiştir.

Hatemi-J (2008) eşbütünleşme testi sonucunda, uzun dönemli bir dengeğin söz konusu olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak uzun dönemde seriler arasında bir eşbütünleşme ilişkisi varlığı olmasına rağmen bazı dengesizlikler meydana gelme ihtimali bulunabilmektedir. Bu dengesizlikleri ise bir başka analiz yöntemi olan hata düzeltme modeli yardımıyla en düşük seviyeye düşürerek veya ortadan kaldırılmaktadır. Bu nedenle vektör hata düzeltme modeli (VECM) kullanılmıştır.

$$DDGDP=0,000105-2,7484+0,4237(-2)+2,7019(-2)-0,1949\lambda$$

VECM modelinde yer alan değişkenler %5 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. Hata düzeltme modeli negatif işaretli ve anlamlıdır. Bu nedenle, hata düzeltme modelinin etkin olduğu sonucuna varılmıştır. VECM sonucunda kısa dönemdeki dengesizliklerin uzun dönemde dengeye geleceği ifade edilebilir.

Bu çalışmadaki seriler aralarındaki nedensellik ilişkileri test edebilmek için, Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi kullanılmıştır. Nedensellik test sonuçları Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10 : Hatemi –J (2012) Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

İlişkinin Yönü	T-istatistik	%1	%5	%10	Sonuç
GDP→X1	0,981	12,245	9,221	6,974	İlişki Yok
X1→ GDP	4,414	13,426	8,521	6,699	İlişki Yok
GDP→X2	4,019	13,408	9,286	7,060	İlişki Yok
X2→ GDP	6,157	12,160	9,211	7,135	İlişki Yok
GDP→X3	3,269	15,297	10,746	8,353	İlişki Yok
X3→ GDP	5,850	14,590	10,372	8,424	İlişki Yok

Not: Kritik değerler (Hatemi-J, 2012)'esas dayanarak GAUSS 10.0 programı yardımıyla ele alınmıştır.

Hatemi-J (2012) tarafından geliştirilen asimetrik nedensellik testi; zamansal olarak serilerin arasındaki Granger nedensellik ilişkisini belirlemekte

kullanılmaktadır. Ayrıca bu test sayesinde test edilen nedenselliğin istikrarlı olup olmadığı da belirlenebilmektedir. Tablo 10’da verilen sonuçlara bakıldığında, GDP seriden X1,X2,X3 serilere ve X1,X2,X3 serilerden GDP serisine nedensellik ilişkisini gösteren T-istatistik değerleri, kritik değerlerden küçük olduğu için seriler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını ifade eden temel hipotez reddedilememektedir.

4.8. Sonuç

Bu çalışmada, Yemen için 2006:01 ile 2015:04 dönemine ait üçer aylık veri kullanılarak, Yemen İslami bankalarının ekonomiye etkileri incelenmiştir. Analiz dönemde yaşanan, 2008 küresel finansal krizi, 2011 Arap baharı devrimi ve 2014 yılının son çeyreğinde gerçekleşen Husi darbe nedeniyle analize dahil edilen değişkenlerin zaman serilerinin dalgalanmalı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla, serilerin durağan olup olmadığını test edebilmek amacıyla iki kırılmaya izin veren Lee-Strazicich birim kök testi uygulanmıştır. Testin sonucunda, söz konusu serilerin düzeylerde yapısal kırılmalı olmadığını ve birim kök sahip olduğu gösteren temel hipotezi reddederek ve dolayısıyla seriler durağan olduğunu sonucuna ulaşılmıştır.

Birden fazla yapısal kırılma olmasından dolayı uzun dönemli ilişkileri göz önünde bulunduran eşbütünleşme testlerinden Hatemi-J (2008) yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ile analiz gerçekleştirilmiştir. Bu testin sonuçlarına göre, gayri safi yurtiçi hasıla GDP ile X1 Yemen İslami bankaların aktif büyüklüğü, X2 Yemen İslami bankaların finansman büyüklüğü ve X3 Yemen İslami bankaların mevduat büyüklüğü arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Aynı serilere ait kısa dönemli bir ilişki olmadığı belirlenmiştir.

Analizde kullanılan seriler arasındaki nedensellik ilişkisi olup olmadığını araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi kullanılmıştır. Testin sonucunda, serilerin arasında nedensellik ilişkisi olmadığı saptanmıştır.

4.9.Öneriler

Ekonomik büyümenin kilit faktörleri olarak politik ve ekonomik istikrarın önemi tartışmasıdır. Bir ülkenin ekonomik ve politik istikrarı olmadan o ülke ekonomisinin kalkınması hakkında konuşmak mantıksız olacaktır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar kapsamında, Yemen İslami bankacılık sisteminin gelişimi ve Yemen ekonomik büyümesi üzerine olumlu katkı sağlanabilmesi için aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- Yemen'deki siyasi partilerin siyasi istikrarı sağlamak amacıyla bütün partileri içeren bir çözüm içine girmeleri durumunda, ülkenin ekonomik büyümesi bu siyasi istikrar ortamından olumlu yönde etkilenecektir.
- Meşru hükümet, Yemen Merkez Bankası'nı geçici başkent Aden'de aktif hale getirerek Merkez Bankası'nın daha etkin şekilde çalışmasını sağlayabilir.
- Yemen'de faaliyet gösteren İslami bankalar, toplumun ekonomik sıkıntılarının hafifletilmesinde önemli ölçüde katkıda bulunacak olan küçük projelerin finansmanına odaklanabilirler.
- İslami bankalar da dahil olmak üzere Yemen'de faaliyet gösteren bankaların yönetim kurullarının, finansal şeffaflık ilkesini benimsenmeleri ve yıllık mali tablo ve raporlarını açık şekilde yayınlanmaları ülkede bankacılık sisteminin gelişimi açısından önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Abdel Mohsin, M. I.: “The Practice Of Islamic Banking System In Sudan”, **Journal of Economic Cooperation**, Cilt 4, Sayı 26, 2005, s. 27-50.
- Abdul-Rahman, Y. : **The Art of Islamic Banking: tools and techniques for community - based banking**, Hoboken: John Wiley&Sons, Inc., 2010.
- Abu Ghuddah, A. S.: “Ijarah (Lease)”, **Al-Baraka Banking Group (ABG)**, 2009, (Çevrimiçi)
<http://www.albaraka.com/media/pdf/Research-Studies/RSIJ-200706201-EN.pdf>.
- Ahmad, A. U. , Hassan, M. K. : “Riba and Islamic Banking”, **Journal of Islamic Economics, Banking and Finance**, Cilt 3, Sayı 1, (2007), s. 1-33.
- Ainley, M., Mashayekhi, A., Hicks, R., Rahman, A. ve Ravalia, A. : “Islamic finance in the UK: regulation and challenges”, **The Financial Services Authority**, Sayı November, (2007), s. 36, (Çevrimiçi)
[http://ara.assaif.org/content/download/279/3459/file/Islamic Finance in the UK.pdf](http://ara.assaif.org/content/download/279/3459/file/Islamic_Finance_in_the_UK.pdf).
- Al-Hagari, A. S. : **A Comparative Study Of The Economies Of The Yemen Arab Republicand The People’s Democratic Republic Of Yemen (1970-1988)**, University Microfilms International A Beil & Howell Information Company, University of Nebraska, 1992.
- AL-Oqool, M. A., Okab, R. ve Bashayreh, M. : “Financial Islamic Banking Development and Economic Growth: A Case Study of Jordan”, **International Journal of Economics and Finance**, Cilt 6, Sayı 3, 2014, s. 72-79.

- Al Jazeera Media Network : “The Petrol in Yemen”, *www.aljazeera.net*, (13.03.2011), (Çevrimiçi), <http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews>.
- Alabbasi, M. : **Para ve Bankacılık Ekonomisi**, 1. Baskı., Şam: Fikir yayınevi, 1996.
- Alameri, A. : **Yemen’de banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi**, Yarmouk Üniversitesi, 2003.
- Albahr, M. A. : **Çağdaş Yemen Tarihi 1917-1982**, Kahire: Atlas Publishing, 1991.
- Alefendi, M. : **Küresel finansal krizin entelektüel kökleri ve İslami finansmanın yükselişi**, Sana’a: Abrar Publishing, 2010.
- Alefendi, M. : **Para ve Bankacılık Ekonomisi**, 2. Baskı., Sana’a: Amin basım ve yayıncılık, 2008.
- Ali, S. S. : “Financial Distress and Bank Failure: Lessons from Closure of Ihlas Finans in Turkey”, **Islamic Economic Studies**, Cilt 14, Sayı 1, (2007), s. 1-52.
- Almashharawi, A. : Ekonomik Kalkınma Yönelik Filistin İslami bankalarının rolünün değerlendirilmesi, İslami Üniversitesi – Gazza: İşletme Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, 2003.
- Almusa, A. İ. : “Tavarruk ve Ayyine satışlar finansmanı”, **Islamic financial Institutions**, Abu Dabi: Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi, 2005, ss. 1273-1321.
- Alrifai, T. : **Islamic Finance and the New Financial System An Ethical Approach to Preventing Future Financial Crises**, Fusionopolis: John Wiley & Sons Singapore Pte. Ltd., 2013.
- Alrubaidi, M. A. , Bamaşmus, A. A. : **Geleneksel ve İslami bankalarda muhasebe**, 6. Baskı., Sana’a: Amin basım ve yayıncılık, 2008.

- Alsafty, A. : “Yemen’de ekonomik reformun yürüyüşü ve yatırım ortamı yaratmak”, Yemen’de yatırım olanakları, Sana’a: Arap Para Fonu, 2007, s. 38.
- Alseneft, A.,
Altamimi, A. ,
Husain, A. : **Banka Yönetim Temelleri**, Sana’a: Alhikmeh Alyamaniya yayınevi, 1995.
- Altajani, A. A. : “Selem Çağdaş bankacılık finansmanına meşru bir alternatif”, **Kral Abdülaziz Üniversitesi Dergisi**, Sayı 12, 2000, s. 51-96.
- Ayrıçay, Y., Ada, Ş.
, Kaya, A. : “Katılım bankacılığının gelişiminin önündeki engeller: Bir alan araştırması”, y.y., 2013, ss.119–137..
- Ayub, M. : “Securitization , Sukuk and Fund Management Potential to be Realized by Islamic Financial”, **Sixth International Conference on Islamic Economics**, 2005, 1-26.
- Ayub, M. : **Understanding Islamic Finance**, Chichester: John Wiley & Sons Ltd, 2007.
- Bank Negara
Malaysia : **Shariah Resolution in Islamic Finance**, Second Edi., Kuala Lumpur: Bank Negara Malaysia, 2010.
- Belouafi, A. ve
Chachi, A. : “Islamic Finance in the United Kingdom : Factors Behind its Development and Growth”, **Islamic Economic Studies**, Cilt 22, Sayı 1, 2014, s. 37-78.
- Bryjka, F. : “North and South Yemen as a Theatre of a Proxy War During the Cold War”, **Journal of Science of the Gen. Tadeusz Kosciuszko Military Academy of Land Forces**, Cilt 180, (2016), s. 19-34.
- Canbaz, M. : **Katılım Bankacılığı**, İstanbul: Beta Basım A.Ş., 2016.

- Caporale, G. M. ,
Helmi, M. H. : “Islamic banking, credit, and economic growth: Some empirical evidence”, **International Journal of Finance and Economics**, Cilt 23, Sayı 4, 2018, s. 456-77.
- Celebcioğlu, A. : Türkiye’de İslami Finansın Tarihi Ve Kullanılan Finansman Yöntemlerinin Karşılaştırmalı Analizi, Marmara Üniversitesi : Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Central Bank of
Kuwait : “Central Bank Of Kuwait Economic Report”, Kuwait, 2017.
- Chong, B. S. ve Liu,
M. H. : “Islamic banking: Interest-free or interest-based?”, **Pacific Basin Finance Journal**, Cilt 17, Sayı 1, 2009, s. 125-44.
- CIA : “The World Factbook”, 2017, (Çevrimiçi),
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ym.html>.
- Çobankaya, F. : Katılım Bankalarının Türkiye’deki Farkındalık Düzeyinin Tespiti: Batı Akdeniz Bölgesinde Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- COMCEC : **Developing Islamic Finance Strategies In the OIC Member Countries**, Ankara, 2016.
- Coşan, Ş. : Kurumsal Ve Ticari Bankacılık Açısından Katılım Bankalarının Etkinliğinin Ölçülmesi: Türkiye Örneği, Celal Bayar Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Çürük, S. A. : İslami Finansın Türkiye’deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, Selçuk Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2013.

- Demirgil, B. ,
Türkay, H. : “Tarihsel Süreç İçerisinde Faizin Kuramsal Açıdan Gelişimi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 18, Sayı 2, 2017, s. 131-60.
- Dikkaya, M. ,
Kutval, Y. **Katılım Bankacılığı Türkiye Örneği**, Ankara: Savaş Yayınevi, 2014.
- Doğan, S. : Katılım Bankaları Ve Ekonomiye Etkileri: Türkiye Örneği, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Ebrahim, S. M. : “Islamic Banking in Sudan”, **SSRN Electronic Journal**, Cilt 44, Sayı 0, (2011), s. 0-16.
- El tiby, A. M. ve
Grais, W. : **Islamic Finance and Economic Development Risk Management, Regulation, and Corporate Governance**, John Wiley & Sons, Inc. , 2015.
- ElKanj, I. : Islamic Banking and Finance in Europe : A Challenge and Insight Possibilities in Italy, Catholic Üniversitesi İktisat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Engzell, C. : “Islamic banks in the United Kingdom Growth in the 21st century”, Uppsala Üniversitesi İktisat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Erkuş, H. ,
Çenberlitaş, İ. : “İslâmî Finansal Araçlardan Olan Sukuk’ların Muhasebeleştirilmesi”, **Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, (2016), s. 245-62.

- Ernst & Young. : “World Islamic Banking Competitiveness Report 2016”, Ernst & Young, 2015, (Çevrimiçi), [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-world-islamic-banking-competitiveness-report-2014-15/\\$FILE/EY-world-islamic-banking-competitiveness-report-2014-15.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-world-islamic-banking-competitiveness-report-2014-15/$FILE/EY-world-islamic-banking-competitiveness-report-2014-15.pdf).
- Ernst & Young. : **Banking In Emerging Markets GCC Fin Tech play 2017**, Ernst & Young, 2017.
- Eveleth, S. ,
Shoraka, J. : “A Study Of The Financial Systems Of The Yemen Arab Republic”, Arthur Young, Mart 1988.
- Exclusive Strategic
Partner : “Islamic Finance 2016 Next Phase Of Development”, Khartoum, Islamic Resertch And Training Institute, 2016.
- Exclusive Strategic
Partner : “Malaysia Islamic Finance Report 2015”, Manama, 2015.
- Farhan, H. ve
Altuqi, A. : “The Reality Of The Banking Sector And Investment Opportunities Available”, **Journal of Social Studies**, Sayı 27, 2008, s. 83-134.
- Farhan, M. A. : “Yemen’de İslami Bankaların Geleceği Üzerine Bir Araştırma”, Sana’a, Bilim ve Teknoloji Üniversitesi : İslami Finansman Sempozyumu, 2013.
- Furqani, H. ,
Mulyany, R. : “Islamic Banking and Economic Growth: Evidence From Malaysia”, **Journal of Economic Cooperation and Development**, Cilt 2, Sayı 30, 2009, s. 59-74, (Çevrimiçi), <http://www.davidpublishing.com/show.html?12457>.
- Gharbi, A. A. : “Ahmed el-Neccar ve tasarruf bankaların deneyimi”, **Global Islamic Economics Magazine**, 2012.

- Glynn, J., Perera, N. , Verma, R. : “Unit Root Tests and Structural Breaks: A Survey with Applications”, **Journal of Quantitative Methods for Economics and Business Administration**, Cilt 3, Sayı 1, 2007, s. 63-79, (Çevrimiçi), <http://www.upo.es/RevMetCuant/art11.pdf>.
- Gudil, O. : Türkiye’de Katılım Bankacılığı Ve Katılım Bankalarının Getirisi İle Alternatif Yatırım Araçları Getirilerinin Analizi (2004-2006), Sakarya Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Güler, R. : Türkiye’de Katılım Bankaları İle Ticari Bankaların Fon Toplama Ve Kullandırma Yöntemlerinin Karşılaştırılması, Gazi Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Halliday, F. : **Revolution and Foreign Policy : the Case of South Yemen 1967-1987**, Sydney: Cambridge University Press, 1987.
- Hanif, M. : “Differences and Similarities in Islamic and Conventional Banking”, **International Journal of Business and Social Science**, Cilt 2, Sayı 2, 2011, s. 166-75.
- Hassan, M. K., Kayed, R. N. , Oseni, U. A. : “Islamic Insurance (Takaful)”, Introduction to Islamic Banking & Finance Principles and Practice, ed. Rasheed Roussan, Harlow: Pearson Education Limited, 2013, s. 64.
- Hassan, M. K. , Lewis, M. K. : **Handbook of Islamic Banking**, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2007.
- Hatemi-J, A. : “Asymmetric Causality Tests With An Application”, **Empirical Economics**, Cilt 43, Sayı 1, 2012, s. 447-56.
- Hatemi-J, A. : “Tests For Cointegration With Two Unknown Regime Shifts With An Application To Financial Market Integration”, **Empirical Economics**, Cilt 35, Sayı 3, 2008, s. 497-505.

- Hazıroğlu, T. : Katılım Ekonomisi ve Katılım Bankacılığı, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Humaid, I. khalid. : Yemenli müşterinin Banka seçimini etkileyen faktörler Ticari ve İslami bankaların müşterileri arasında karşılaştırmalı bir çalışma, Bilim ve Teknoloji Üniversitesi: Bankacılık Bilim Dalı, Bitirme Projesi, 2011.
- İbcioğlu, M. : The History and Growth of Islamic Banking In Turkey; Comparison With The Conventional Banks, İstanbul Bilgi Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Finans Yüksek Lisans Programı, 2009.
- International Islamic Financial Market : “IIFM Sukuk Report (5th Edition) A Comprehensive study of the Global Sukuk Market”, International Islamic Financial Market, Sayı Mart, 2016, s. 182, (Çevrimiçi), www.iifm.net.
- International Islamic Financial Market : “Sukuk Report A comarehensive Study Of The Global Sukuk Market”, Kuala Lumpur, 2011.
- Iqbal, M. , Molyneux, P. : **Thirty Years of Islamic Banking; History, performance and prospects**, New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- Iqbal, Z. , Mirakhor, A. : **An Introduction to Islamic Finance**, 2nd Edition., John Wiley & Sons (Asia) Pte. Ltd., 2011.
- Islamic Finance News : “The IFN Turkey Report 2016”, Kuala Lumpur, 2016.
- Islamic Financial Services Board : “Islamic Financial Services Industry Stability Report 2017”, Kuala Lumpur, 2017.
- Islamic Financial Services Board : “Islamic Financial Services Industry Stability Report 2016”, Kuala Lumpur, 2016.

- Khan, M. F. , Porzio, M. : **Islamic Banking and Finance in the European Union**, Edward Elgar Publishing Limited, 2010.
- Khorshid, A. : **Islamic Insurance a Modern Approach to Islamic Banking**, Routledge Curzon, 5. Baskı, London, 2004.
- Leading Experts In Islamic Finance : “Islamic Finance - Instruments and Markets”, Bloomsbury Information Ltd, London, 2010.
- Lee, J., Strazicich, M. C. , Meng, M. : “Two-Step LM Unit Root Tests with Trend-Breaks”, **Journal of Statistical and Econometric Methods**, Cilt 1, Sayı 2, 2012, s. 81-107.
- Lembaga Tabung Haji : “Laporan Tahunan 2014”, Kuala Lumpur, 2015.
- Lynn Zyp, V. : **Islamic Finance In The United States: Product Development And Regulatory Adoption**, Georgetown Üniversitesi: Fen-Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Malaysian-German Chamber of Commerce and Industry : “The Development of the Islamic Finance Industry – Towards Business Growth and New Geographical Horizons”, Malaysian-German Chamber of Commerce and Industry, Kuala Lumpur, 2015.
- Mankiw, N. G. : **Principles Of Macroeconomics**, 3. Baskı., Mason USA: South-Western Cengage Learning, 2011.
- Mauro, F. Di, Caristi, P., Couderc, S., Maria, A. Di, Ho, L., Grewal, B. K., Zaher, S. : “Islamic Finance in Europe”, Frankfurt, European Central Bank, No:146, 2013.
- Middle East Global Advisor : “Finance Forward World Takaful Report 2016”, y.y., 2016.

- Mills, P. S. , **Islamic Finance: Theory and Practice**, New York: Macmillan Press LTD, 2010.
- Presley, J. R. :
- Miqdad, M. , Halas, S. : “The Role of Islamic Banks in Financing Economic Development in Palestine”, **Islamic University Journal**, Cilt 13, Sayı 1, 2005, s. 239-61.
- Mirah, H. Hasan : **İslami bankalarda yeni finansman akitleri**, 1. Baskı., Riyadh: Dar Al Maiman Yayınevi, 2011.
- Mohammed, A : “Evaluation of the efficiency of the Central Bank of Yemen in the management of monetary policy for the period 2007-2011”, **Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 41, (2014), s. 15-54.
- Mokhtar, H. S. A., Abdullah, N. , Alhabshi, S. M. : “Efficiency and competition of Islamic banking in Malaysia”, **Humanomics**, Cilt 24, Sayı 1, 2008, s. 28-48.
- National Bank Of Yemen : “National Bank Of Yemen Annuual Report”, Sana’a, 2016.
- Ordenyah, M. : The Interest Loan and its Rules in the Islamic Jurisprudence(Fiqh), Najah Ulusal Üniverstesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü Fıkıh Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Otar, İ. : “Osmanlı Devleti’de Faiz”, **Yönetim**, Cilt 33, 1999, s. 53-64.
- Özeroğlu, A. İ. : “Sukuk Ve Türkiye ’ de Sukukun Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi”, **Tarih Okulu Dergisi**, Cilt 7, Sayı XIX Eylül, 2014, s. 751-772.

- Özkan, H. : Katılım bankacılığının klasik bankalarla karşılaştırılması ve muhasebe uygulamaları, Niğde Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Özsoy, Ş. : **Sağlam bankacılık modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş**, İstanbul: Winomy: Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. Yayını, 2012.
- Özulucan, A. , Deran, A. : “Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, 2009, s. 85-108, (Çevrimiçi), <http://sbed.mku.edu.tr/article/view/1038000465>.
- Polat, A. : Katılım Bankalarının Kârını Etkileyen Faktörlerin Karşılaştırmalı Analizi, Gazi Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bankacılık Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Qatar Islamic Bank : “QIB Annual Report 2017”, Doha, 2017.
- S.Etheredge, L. : **Midle East Region in Transition Saudi Arabia And Yemen**, New York: Britannica Educational Publishing, 2011.
- Saba’a Islamic Bank: “Saba’a Islamic Bank Annuual Report”, Sana’a, 2015.
- Saldanlı, A., Bektaş, H. , Şeker, M. : “Türk Bankacılık Sisteminde Kredi Yaratma Kapasitesi İle İktisadi Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi”, **Alphanumeric Journal**, Cilt 5, Sayı 1, 2017, s. 37-37.

- Save The Children Yemen Country Office : “Save The Children Sweden in Yemen 1963-2012”, Sana’a, 2012, (Çevrimiçi), <https://www.raddabarnen.se/>.
- Şen, S. : Türk Bankacılık Sistemi İçerisinde Katılım Bankacılığı’nın Yapısal Analizi, İstanbul Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Seyrek, İ. ve Mızırak, Z. : “İnceleme : Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin Temel Dayanağı”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 22, 2009, s. 383-94.
- Shamil Bank of Yemen and Bahrain: “Shamil Bank of Yemen and Bahrain Annual Report”, Sana’a, 2015.
- Shathan, A. M. : Finansal analiz araçlarını kullanarak Yemen bankacılık sisteminin performansının değerlendirilmesi, Sana’a Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, 2012.
- Sobol, I. : “Islamic Banking – The Case Of Malaysia”, Research Papers Of Wrocław University Of Economics, Sayı 370, 2014, s. 240-50.
- Sobol, I. : “Islamic Banking in European Union Countries”, **European Integration Studies**, Cilt 9, 2015, s. 184-97.
- Sümer, G. , Onan, F.: “Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiyedeki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci Ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler fakültesi dergisi**, Cilt 17, Sayı 3, 2015, s. 279-308.
- T.C Prime Ministry Undersecretariat of Treasury : “Turkey Participation (Islamic) Finance Report”, Undersecretariat of Treasury, Ankara, 2016.

- Tacy, K. J. : “Islamic Finance: A Growing Industry in the United States”, **N.C. Banking Inst.**, Cilt 10, Sayı 1, 2006, s. 355.
- Tadhamon International Islamic Bank : “Tadhamon International Islamic Bank Annuual Report”, Sana’a, 2016.
- The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions : **Shari’a Standards For Islamic Financial Institutions**, Bill, Alimtiarz Investment , Bahrain, 2010.
- The Central Bank of Yemen : “The Central Bank Of Yemen Annuual Report 2015” , Sana’a, 2015.
- The Yemen Bank for Reconstruction and Development : “The Yemen Bank for Reconstruction and Development Annual report”, Sana’a, 2016.
- Thomas, A. : **Interest in Islamic Economics: Understanding Riba**, London: Taylor & Francis Group, 2006.
- Tily, G. : **Islamic Finance and Economic Development Risk Management, Regulation, and Corporate Governance**, Houndmills, John Wiley & Sons, Inc., 2015.
- Tunç, H. : **Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi Ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul: Nesil Yayın Grubu, 2010.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği : “Katılım Bankaları 2017 Raporu”, İstanbul, 2017.
- Türkmenoğlu, R. E.: **Katılım Bankacılığı Ve Türkiye’deki Finansal Yapı, Kırıkkale Üniversiesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, 2007.

- Uslu, S. : **İslam'da faiz yasağı ve çağdaş finans**, İstanbul, Zafer yayınevi, 2005.
- Usmani, M. T. : “İjarah”, **Islamic Finance Information Service**, 2006, 1-14, (Çevrimiçi), http://kantakji.com/media/8641/islam_ijarah.pdf.
- Venardos, A. M. : **Islamic Banking & Finance In South-East Asia It's Development & Future**, 2. Baskı., London: World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., 2006.
- Visser, H. : **Islamic Finance Principles and Practice**, y.y., Edward Elgar Publishing Limited, 2009.
- Warde, I. : **Islamic Finance in the Global Economy**, y.y., Edinburgh: Edinburgh University Press, 2000.
- Wilson, R. : “Islamic finance in Europe”, *RSCAS Policy Papers*, 2007.
- Yatbaz, A. : “Faizsiz Finansal Kuruluşlarda Zekât , Zekât Fonu ve Zekât Muhasebesi”, **İnternational Jornal of İslamic Economics and Finance Studies**, Cilt 1, Sayı 2, 2015, s. 113-39.
- Yemen Commercial Bank : “Yemen Commercial Bank Annual Report”, Sana’a, 2014, (Çevrimiçi), [http://www.ycb.com.ye/userfiles/file/annual/Final YCB 2014 FS.pdf](http://www.ycb.com.ye/userfiles/file/annual/Final%202014%20FS.pdf).
- Yemen Merkez Bankası : “Para ve Bankacılık Gelişmeleri Bülten”, Sana’a, CBY, 2015.
- Yemeni Islamic Bank for Finance and Investment : “Yemeni Islamic Bank for Finance and Investment Anuual Report”, Sana’a, 2014.

Yılmaz, E. : “Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk : Çeşitleri , Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi”, **Muhasebe ve Finansman Dergis**, Ocak 2014, s. 81-100.

Çevrimiçi

<http://adenhurranews.blogspot.com/2015/08/blog-post.html> ,23.11.2018

<http://www.albaraka.com/ar/default.asp?action=article&ID=323>, 05.10.2018

<http://www.bloomberght.com/istanbul-finans-merkezi-oluyor/haber/1746751-kuveyt-turk-almanyada-bankacilik-yapmak-icin-lisans-aldi> , 12.12.2018

www.kt-bank.de/en/aboutus , 12.12.2018

<http://www.mib.com.mv/blog/guide-to-islamic-banking/difference-between-conventional-and-islamic-banking> , 06.10.2018

<http://www.myuif.com/about-us/> , 22.10.2018